

ROMANIA
JUDETUL CARAS-SEVERIN
COMUNA ZORLENTU MARE
Nr. 2180 din 16.07.2021

PROIECT DE HOTARARE

Privind aprobarea sumei de 3.000 lei pentru tiparirea lucrarii “Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC)”

Avand in vedere referatul de aprobare nr. 2181 din 16.07.2021, intocmit de primarul comunei Zorlentu Mare, raportul compartimentului de specialitate nr. 2194 din 19.07.2021, precum si avizele comisiilor de specialitate din cadrul consiliului local al comunei Zorlentu Mare;

Vazand solicitarea domnului prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici, autorul lucrarii lucrarii “Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC), inregistrata la Primaria comunei Zorlentu Mare sub nr. 2018 din 01.07.2021;

In baza HCL nr. ____ din 26.07.2021 privind rectificarea bugetului de venituri si cheltuieli al comunei Zorlentu Mare pentru anul 2021;

In temeiul art. 106 alin (1) si (2), art. 129 alin (1), alin (2) lit.d), alin (7) lit. a), art.139 alin (1) si art. 196 alin (1) lit. a) diun OUG nr. 57/2019 privind codul administrativ;

Primarul comunei Zorlentu Mare, propune spre

HOTARARE

Art. 1 – Se aproba suma de 3.000 lei, din bugetul local al comunei Zorlentu Mare, pentru tiparirea lucrarii “Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC)”, respectiv din cap. 67.02 – cultura, alin. 20.01.30.

Art. 2 Cu ducerea la indeplinire a prezentei se imputerniceste primarul si contabilul comunei Zorlentu Mare.

Art. 3 Secretarul general al comunei Zorlentu Mare va asigura publicitatea si comunicarea prezentei hotarari institutiilor si persoanelor interesate in conditiile art. 197 din OUG nr. 57/2019 privind codul administrativ.

INITIATOR
PRIMAR
Ion-Marius ISFAN

Avizeaza, secretar general uat
Titiana-Lenuta LITA

ROMANIA
JUDETUL CARAS-SEVERIN
COMUNA ZORLENTU MARE
Nr. 2181 din 16.07.2021

REFERAT DE APROBARE

Privind aprobarea sumei de 3.000 lei pentru tiparirea lucrarii “Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC)”

Vazand:

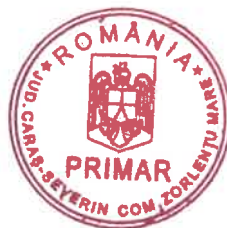
- solicitarea domnului prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici, autorul lucrarii lucrarii “Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC), inregistrata la Primaria comunei Zorlentu Mare sub nr. 2018 din 01.07.2021;
- prevederile HCL nr. ___ din 26.07.2021 privind rectificarea bugetului de venituri si cheltuieli al comunei Zorlentu Mare pentru anul 2021;

Prin proiectul de hotarare se propune alocarea sumei de 3.000 lei , din bugetul local al comunei Zorlentu Mare, pentru tiparirea lucrarii “Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC)”, realizata de catre domnul prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici cu ocazia sapaturilor efectuate intre anii 1961-1975, cand s-a sapat una dintre cele mai importante Statiuni apartinand Epocii Neolitice, din Banat, pentru anii 6000-4000 inaintea erei noastre, astfel a luat fiinta lucrarea “Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru”.

Lucrarea are cca. 150 pagini cuprinzand si imagini color din istoricul sapaturilor si cercetarilor efectuate. Autorul solicita tiparirea acestei lucrari intr-un nr. de 200-250 de exemplare, de asemenea propune si o lansare in comuna Zorlentu Mare.

In temeiul art. 106 alin (1) si (2), art. 129 alin (1), alin (2) lit.d), alin (7) lit. a), art.139 alin (1) si art. 196 alin (1) lit. a) diun OUG nr. 57/2019 privind codul administrativ, supun Consiliului local al comunei Zorlentu Mare, spre dezbatere si adoptare proiectul de hotarare privind aprobarea sumei de 3.000 lei pentru tiparirea lucrarii “Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC)”.

PRIMAR
Ion-Marius ISFAN

ROMANIA
JUDETUL CARAS-SEVERIN
COMUNA ZORLENTU MARE
Nr. 2194 din 19.07.2021

RAPORT DE SPECIALITATE

La proiectul de hotarare privind aprobarea sumei de 3.000 lei pentru tiparirea lucrarii "Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC)"

Vazand:

- proiectul de hotarare privind aprobarea sumei de 3.000 lei pentru tiparirea lucrarii "Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC)";
- referatul de aprobare intocmit de catre primarul comunei Zorlentu Mare;
- solicitarea domnului prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici, autorul lucrarii lucrarii "Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC), inregistrata la Primaria comunei Zorlentu Mare sub nr. 2018 din 01.07.2021;
- prevederile HCL nr. ___ din 26.07.2021 privind rectificarea bugetului de venituri si cheltuieli al comunei Zorlentu Mare pentru anul 2021;

Prin proiectul de hotarare se propune alocarea sumei de 3.000 lei, din bugetul local al comunei Zorlentu Mare, pentru tiparirea lucrarii "Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC)", realizata de catre domnul prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici cu ocazia saptaturilor efectuate intre anii 1961-1975, cand s-a sapat una dintre cele mai importante Statiuni apartinand Epocii Neolitice, din Banat, pentru anii 6000-4000 inaintea erei noastre, astfel a luat fiinta lucrarea "Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru".

Suma se aloca din cap. 67.02 – cultura, alin. 20.01.30 , din bugetul local de venituri si cheltuieli al comunei Zorlentu Mare.

Consider ca sunt indeplinite conditiile de necesitate si oportunitate ca proiectul de hotarare privind aprobarea sumei de 3.000 lei pentru tiparirea lucrarii "Monografia statiunii Zorlentu Mare – Codru (5200 – 4700 cal BC)" sa fie discutat si adoptat in sedinta consiliului local al comunei Zorlentu Mare.

Compartiment financiar-contabil
Cons. princip. Adriana-Elena DRAGU

Către,

Primăria Zorlentă Mare,
D-lui Primar Iosius Iovan,

Subsemnatul Prof. univ. dr. Gheorghe
Lazarovici, între anii 1962-1975
am săpat, una câte una cele mai
importante Stațiuni arheologice
Epoci Neolitice, din Banat între
anii 6000 - 4000 încr. de prezent.
Am întocmit hărțile stațiilor
Zorlentă Mare - Codrea.

Lucrarea are cca. 150 p. cu
imagini color. Vă rog să opăți
ca în baza Legii 350 privind
activitățile culturale să dispășiți
scopul lucrării în 200 - 250 pag.
Deși știu că dăruirea de către
eu 30% din exemplare nu opăți
și formatul Electronic. Că toate
exemplare să devină Primăriei
pentru a fi în protej. Cu acest
scop opăți posibilitatea pentru a
eventuală republica.
Prof. univ. dr. G. Lazarovici iulie 2021.

ZORLENȚU MARE (5200 – 4700 cal.BC)

27.06

Dedicăm acest volum profesorilor mei:

Octavian Răuț, Marius Moga, Mircea Rusu, Nicolae Vlassa;

Colegilor: Ștefan Cădariu, Ioan Beg și alții, colegi trecuți la cele sfinte;

Echipelor tehnice: numeroși colegi și studenți,

*Richard Petrovsky, Fr. Resch, C. German ș.a.*¹

CAP. 1 A. ISTORICUL SĂPĂTURILOR ȘI CERCETĂRILOR.

Stațiunea de la Zorlențu Mare – Codru a fost amintită uneori în literatura veche maghiară în lucrări istoriografice, fără detalii, amintind de obiecte preistorice.

În 1960, profesorul Octavian Răuț, la Liceul Nr. 1 din Reșița, director onorific al noului muzeu, înființat la 30 decembrie 1947, cu un colectiv de entuziaști și organizații sportivo-turistice, deși mulți amatori, dar plini de bunăvoință al căror nume sau asociații trebuie amintite CORTE (turism sportiv, speologie), Albert Vető, vorbitor de limbă maghiară tehnician în uzină, dar pasionat de istoria uzinelor din Reșița, Endres Mihai, funcționar la cadrele Uzinelor din Reșița, pasionat de istorie, istoria uzinelor din Reșița și arheologie, sprijinor ani de zile, chiar și după pensionarea sa de la Uzină, fratele acestuia Endres Wiliam redactor la revista de limbă germană, Neuer Weg cu influențe și prestigiu în intelectualitatea reșițeană și mulți alții care au convins o serie de colecționari să doneze colecții de geologie, speologie, paleontologie, albume cu imagini istorice, la fel ogranizațiile turistico-sportive pentru înființarea unui muzeu.

Toți aceștia coordonați de profesorul Octavian Răuț, fost cadru universitar la Cluj, nevoit să plece din Universitate din cauza dosarului familiar care nu era după politica vremurilor, a lucrat o vreme la Uzinele din Bocșa obținând o reabilitare și acceptat mai apoi ca profesor la cel mai mare Liceu din Reșița.

*Fig. 1.1 „Expediție arheologică” la Zorlențu Mare:
Ioan Beg în centru*

Prof. Răuț a îndrumat numeroși elevi din Liceu spre studii universitare, în special spre Cluj, din domenii ca: geografie, geologie, arheologie printre care am fost și noi, ne-a instruit, format și a urmărit evoluția noastră ca student, muzeograf apoi ne-a dirijat spre cariera universitară. Lui îi datorăm transformarea noastră din electrician în arheolog. La lecțiile de istorie cultiva elevilor interesul spre istoria, arheologia locală. Așa s-au petrecut lucrurile cu descoperirile de la Zorlen Mare: Ioan Beg, secretar la Primărie, dintr-o

¹ Numărul lor este foarte mare, îmi cer scuze că nu-i pot aminti pe toți, deși o merită pentru dăruie, pasiune, abnegație.

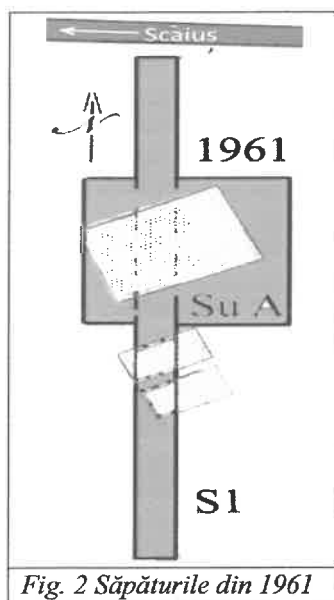

Fig. 2 Săpăturile din 1961

familie onorabilă din Zorlențu Mare, elev la seral, l-a informat pe prof. Octavian Răuț de existența unor materiale arheologice în punctele *Codru, Gialu Giurii, Icleliște*.

Așa a început prima expediție „arheologică” de câteva zile la *Codru*. Mai mult a convins pe cei de la Școala generală din Zorlenț să permită unui grup de elevi să ne însoțească, împreună cu Ioan Beg, la *Codru*. Cu acel prilej am deschis o secțiune de 20 x 2 m și o suprafață de 6 x 6 m în care am găsit trei locuințe.

De atunci ne-a rămas o imagine făcută de profesorul Octavian Răuț (Fig. 1.1 „Expediție arheologică” noi al doilea la stânga, Ioan Beg în centru).

Expedițiile au continuat mai multe duminici la rând, culegând de la suprafață, numeroase obiecte scoase de plug sau erodate din vârful dealului (în special la *Gialu Giurii*).

În una din acele expediții de weekend ne-am întâlnit la *Icleliște* cu colegii Liviu Groza, locotenent în unitățile militare din Caransebeș și Octavian Popescu, director la Casa de cultură din Caransebeș².

În alte expediții în zona *Codru* am găsit și alte puncte arheologice învecinate: în vârful *Gialu Giurii* în

văile învecinate *Valea Aluniș*, pe

terase sau în vecinătatea unor izvoare alte urme de locuire. În unele locuri ne-am pus taberele noastre de

corturi și am găsit obiecte arheologice, în altele ne-au informat țărani cu care mai târziu am lucrat la săpături și care au avut livezi și sălașe în zonă și știau de *hârburi*³.

Chiar spre vârful dealului, la cca. 1 m sud de drumul spre Scăiuș a fost secțiunea unde am găsit o mare locuință L1 pentru care am deschis o casetă 6 x 5m. După organizarea unei expoziții la Casa de Cultură a Sindicatelor din Reșița, intitulată *Reșița ieri și azi* și care s-a bucurat de un real succes⁴, Mihai Endres⁵ ne-a făcut rost de o mașină și ne-am deplasat la Timișoara, la Muzeul Banatului (prof. Octavian Răuț, Albert Vetö de atunci *Vetö bacsi* și eu).

² Eu cu prof. Răuț cu trenul și pe jos, ei cu o motocicletă cu ataș *marca IJ* condusă de O. Popescu. Noi avem sendviuri, ei au cumpărat biscuiți dar care s-au umplut de benzină în atașul motocicletei. Am împărțit sendviurile și așa s-a născut o lungă prietenie: vezi *** Balta Sărată, p. 1, 7 ș.a.

³ Este interesantă o poveste pe care unul din țărani cu care lucram o știa din bătrâni: *Se spune că aici locuiau Urieși sau Jidovi (mi-a arătat un fund de castron gros scos de noi din săpătură) și într-o zi o copilă de urieși a venit la părinți și le-a arătat că a luat poală un fel de gănganie mică – era un om cu un car cu plug cu boi care se juca în țărână...., Uriașul i-a zis să îl ducă înapoi, că ei [se subânțelegea că omul cu boi] ne vor moșteni... Un alt țăran care mânca lângă noi a confirmat povestea și a completat... că acei urieși erau așa de mari, făceau doi pași la un vecin de-al lor să ceară o sită care, locuia lângă Lugoj... am profitat de o pauză când tăiau din slănină și brânză să îmbuce... și am întrebat pe unde unde călcau..., au ridicat din umeri, iar un fost cioban, care nu mai avea unde să lucreze, oile oamenilor trecând la colectiv și a venit la noi la lucru [lucram în suprafața A atunci], a profitat de tăcere și a completat... a călcat la *Cremeniiș, la Honorici* [acum este satul Copăcele] unde sunt *hârburi groase și cremene sură pentru amnar și oamenii ziceau că sunt de la Jidovi... alți bătrâni au dat din cap afirmativ....* Și ne-au informat de locuirile de la *Gialu Giurii, Negrușa, Sălașul lui Momac...*” Ulterior două profesoare care predau în sat au adunat topoare de pe dealul *Cremenior*: inf. amabile de la inspectorul școlar gh. Magas prieten bun... *să-I fie țărâna ușoară*). Povești cu *urieși* sau *jidovi*, legat de situri arheologice sau comori am întâlnit și în Transilvania.*

⁴ Au fost confecționate vitrine – masă și vitrine cu etajere, iar noi am avut prilejul de a ne arăta meseria de electrician am asigurat iluminatul la vitrine, cu care prilej am fost acceptat și în colectivele de expediții arheologice (Colțani, Bocșa, Ramna, Berzovia).

⁵ Insistăm asupra acțiunilor acestui om, care ani de zile ne-a sprijinit cu prestigiul lui: în uzină să ne facă gratuit vitrinele, iar ani de zile ne-a procurat camioane cu care am mers în diferite expediții, sprijiniți de un larg cerc de

Marius Moga, directorul Muzeului Banatului, care ne-a împrumutat trei lăzi cu materiale arheologice din diferite epoci, a fost încântat de realizarea noastră cu expoziția, la vernisaj și a acceptat cu plăcere să vină să conducă șantierele de la Ramna și Berzovia. L-am dus și la Zorlențu Mare cu care prilej a găsit două statuete deosebite: una avea brățări pe ambele brațe (fig. 35a), iar alta avea pliseuri oblice pe șolduri ambele sugerând elemente de îmbrăcăminte (fig. 35b). Acestea l-au determinat ca în anul următor să sape cu noi la Zorlenț.

La sud de locuința mare, care era chiar sub stratul de iarbă, am găsit la adâncimea de 0,90 – 1,15 m resturile de la alte două locuințe⁶. Acestea din urmă aveau o structură de chirpici, bine păstrat, cu multă argilă și pleavă, arse puternic și spre deosebire de locuința mare din casetă chirpiciul era rău pastrat, fiind amestecat cu pământ. Sub chirpiciul de la locuința 2.1961 era o podea pe care au fost găsiți trei idoli⁷. Fundațiile locuinței se profilau în lutul galben având cca. 25-30 cm lățime și tot atâta adâncime. În șanțul de fundație al pereților erau urmele unor stâlpi. Pe lățimea secțiunii am preparat cele două locuințe L2 și L3).

După expoziția *Reșița ieri și azi* eu am fost prezent la mai toate, acțiunile, expedițiile și mai apoi pe șantiere (Zorlenț, Ramna, Berzovia și altele). Cu acel prilej profesorul Marius Moga ne-a acordat sprijin⁸ la alte expoziții și pe șantierele arheologice de la Ramna (*Beran* o vilă rustică romană și *Odu Verde*, cuptor roman și unul dacic, un cimitir medieval de sec. XIV-XV-lea). Acele legături au continuat mai apoi pe șantierul de la Zorlențu Mare - *Codru*.

Fig. 3 a. Expediția austriacă topo I sec. XVIII, b. Expediția II sec. XIX-lea (apud mapire.eu)

Locul cu stațiunile numit în unele hărți *Codru*, după pădurile care împrejmuiuau vârfurile *Gialu⁹ Giurii* (dezgolit și în proces de eroziune) și *Dialu Brudu* (împădurit la vremea cercetărilor noastre; ne explorat de noi). Pe vremuri, la circuit, erau folosite drumurile de creastă. Pe acolo treceau și pășteau

amatori de arheologie și excursii arheologice. Așa ne-am format un cerc de prieteni care ne-au adus numeroase informații despre descoperiri de obiecte arheologice, cetăți de pământ și altele din zonă

⁶ Lazarovici Gh. 1979, p. 81-82.

⁷ Ulterior am determinat încadrarea cronologică în Vinča B1 (fig. **).

⁸ Trebuie să menționez că am beneficiat pe durata studenției și mai apoi ca arheolog de sprijinul său și al Doamnei Ortansa Radu, muzeograf, custodele depozitelor de arheologie la care am avut acces direct, ne îngăduit pentru studiile mele, lucrarea de licență și mai apoi de doctorat.

⁹ În limbaj local și în Banatul montan *Di* se citește *Gi* = *Gialu Giurii*, *Divan*=*Givan*; *Dimineață*=*Gimineată*... etc.

oierii de milenii, de aceea drumurile erau uscate și circulabile, cu un mic spațiu gol în jurul lor de la păscut¹⁰.

De la finele sec. XIX zona se numește *Codru* cuprinzând numeroasele locuiri, depistate în perioada 1961-1975. *Icreliște* sondaje și săpături 1961-1964 (bibl. la toate punctele¹¹), *Gialu Giurii*, *Icreliște*, *Negrușa*, *Valea Seacă*, *Sălașul lui Momac*, *Obârșia Alunișului*.

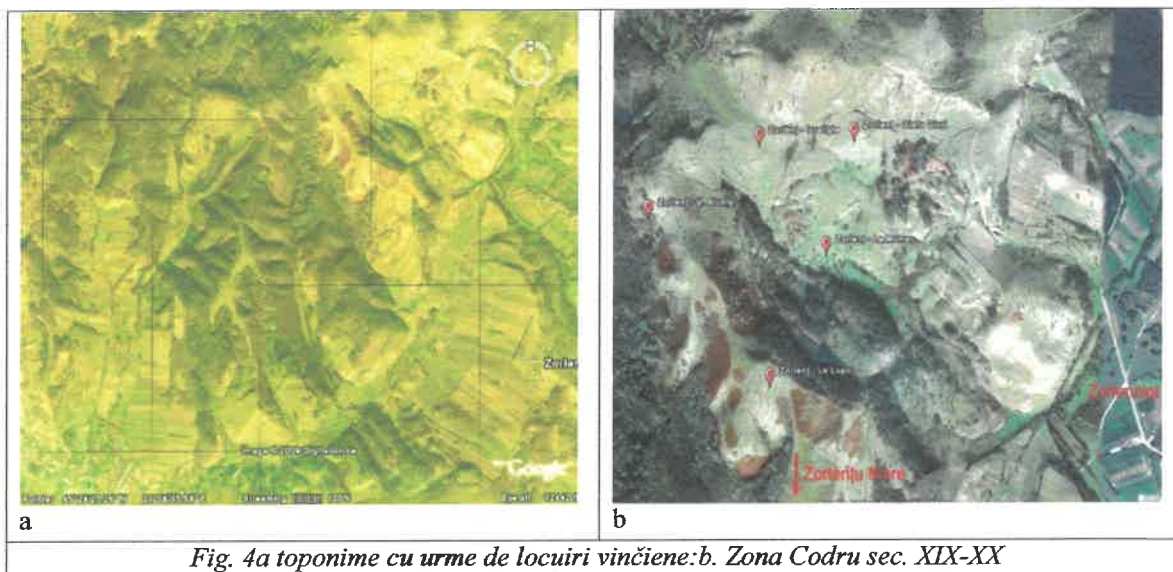

Fig. 4a toponime cu urme de locuiri vinčiene: b. Zona Codru sec. XIX-XX

Este posibil să fie și alte puncte, dar colectivizarea a impus sătenilor abandonarea locuirii la sălașe și mutarea tuturor în sat. iar informațiile erau limitate. Bătrânii - care preferau din primăvară în toamnă să stea la sălașe unde aveau o grădiniță pentru legume, staule pentru animale, stupi de albine ș.a. - au devenit din producători la sălaș, consumatori la sat. Din cercetările noastre de etnoarheologie bătrânii stăteau la sălaș până la venirea frigului și pregăteau sălașul pentru iernat. Primăvara veneau cu oile și mieii până la Sf. Gheorghe sau după, pentru măsurat rămânând la sălaș până toamna târziu.

Campania din august 1962 (fig. 5).

Eu nu am putut participa la prima campanie, documentația de șantier a rămas la profesorul Marius Moga care nu a publicat toate rapoartele, iar o parte din documentație o avea și prof. Octavian Răuț.

După schițele prof. Răuț am reconstituit amplasamentul și dimensiunile secțiunilor. Noi în toamna anului 1962 am marcat pe fragmentele de vase: secțiunea și adâncimea. Uneori am desenat unele piese și le-am amintit¹², dar nu am insistat. Din păcate, colegii de la Muzeul din Reșița, conservatorii care nu erau de meserie, cu acceptul directorului de atunci D. Țeicu, au aruncat materialele considerate a fi aduse de mine din Grecia (din cauza simbolurilor de secțiuni: α , β , γ , δ , θ , ϵ): o explicație tâmpită..., mă puteau întreba telefonic și le explicam. Nu știm ce a mai rămas din acelea, măcar dacă ar fi păstrat cele decorate.

¹⁰ În cercetările noastre de etnoarheologie cu Prof.univ.dr. Johna Nandriș, român ca origine după tată am constatat obiceiurile oierilor de a mîna oile și caprele de-a lungul drumurilor, lărgind mereu pașiștea.

¹¹ Comșa E. 1969, 1969a; Comșa E., Răuț O., 1969; Lazarovici Gh. 1979 s.v. Zorlențu Mare; 1991 ș.a.; Drașovean Fl. 1991; 1996; Luca S.A. Rep. Caraș-Severin: ș.a. le prezentăm mai jos la tematici.

¹² Lazarovici Gh. 1979, pl. XVIII.G1-2 din secțiunea α .

Începând cu săpăturile de la Berzovia prof. Marius Moga m-a școlit și pus să îndrept secțiunile și profilele să le desenez unde lucram împreună după lecția învățată¹³. Am săpat în anii 1963, 1964 alte două secțiuni (θ , ϵ) orientate NS. Din secțiuni am observat că stratul de cultură se îngroșa spre sud.

Mai mult, după secțiunea din 1964 am constatat, ulterior, că eram în centrul locuirii de pe *Icreliște*: acolo era o groapă cu un mare bucraniu de la un taur uriaș cu frunte cu anvergura la coarne de peste 1,30 m. Era un bothros de întemeierea stațiunii, fiind în zona centrală. Ulterior acolo a rămas o mică piațetă. Fiind la peste 60-70 cm în lutul galben craniul a fost distrus total de solul acid, ca de altfel toate oasele de la Zorlenț s-au păstrat doar urmele, iar la măsele de ierbivore doar urme de fildeș.

Din experiența primelor cercetări de aici (suprafața A) dar și de la Balta Sărată¹⁴ locuirile târzii sunt complexe de dimensiuni mai mari, dar luturile pereților nu au doar argilă: se pun paie nisip cu pământ, în acest caz arderea nu este de calitate și nu se păstrează bine structurile bănelor și parilor, se spală în timp, iar chirpicul are forme rotunjite. După distrugerea sistemelor de apărare, foarte probabil palisade de lemn, care nu au fost surprinse în secțiuni și care adesea se confundă cu șanțurile de fundații de la locuințe mari. De obicei doar în suprafețe sunt mai evidente asemenea situații.

La vremea acelor ani nu aveam experiența săpăturilor în suprafețe, pe care am dobândit-o după participarea noastră la săpăturile de la *Pevkaki Magula* – Volos, din Grecia conduse de prof. Vl. Milojević. Tot de atunci am început să facem statistici după 3-4 dimensiuni, la acea vreme nu erau baze de date și nici calculatoare personale.

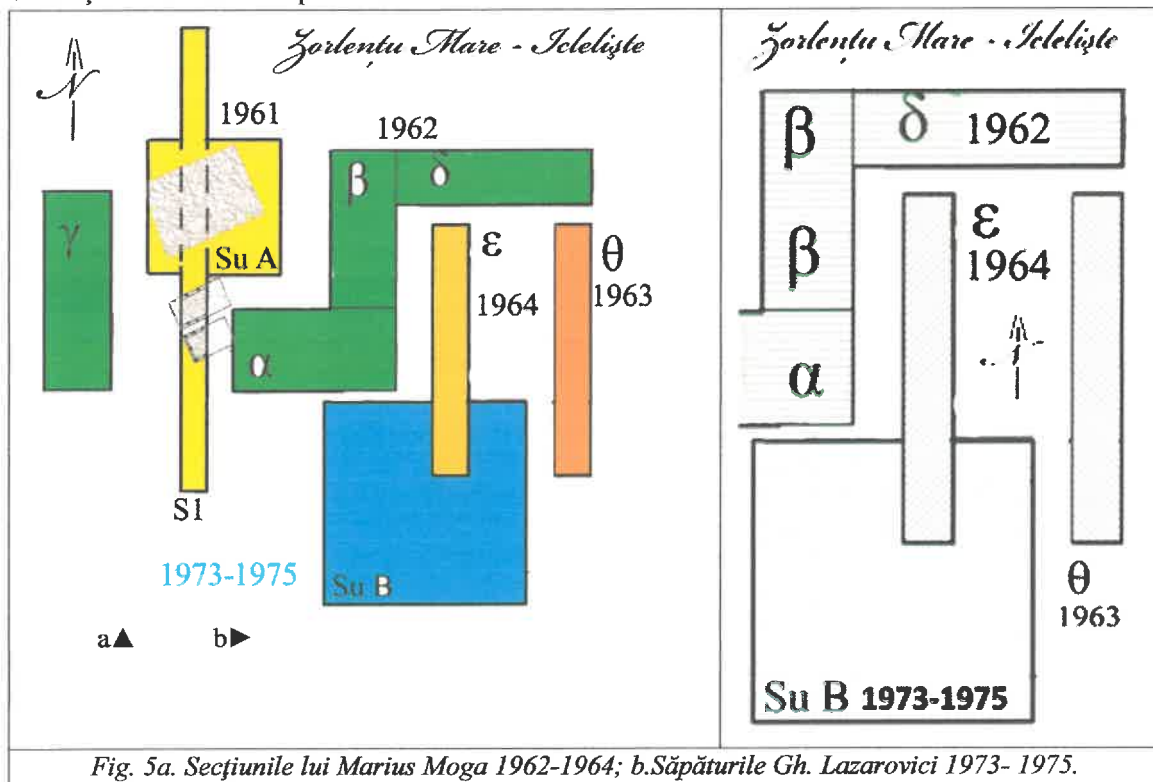

Fig. 5a. Secțiunile lui Marius Moga 1962-1964; b. Săpăturile Gh. Lazarovici 1973- 1975.

¹³ Trebuie să menționez un fapt divers care a fost învățatură pentru mine și alți tineri colegi: prof. Moga m-a lăsat se îndrept profilul după muncitori de pe latura de nord, sistemul de fortificare al castrului de la Berzovia... nu a zis nimic până am zis că am terminat..., apoi m-a pus lângă profil la cca. 20 cm în capătul de sud al secțiunii și s-a făcut că trage cu pușca... mi-a pus că glonțul ricoșă dintr-o burtă de 10 cm în profil pe lungime de 3 m și așa fi un om mort... eu am cerut scuze și am zis că îndrept profilul... a spus ca întâi fugind să fac o tură de castru... am pornit..., dar după 300m a fluierat să mă opresc.... dar nu l-am auzit... am făcut peste 1600m, cât erau străzile pe marginile castrului... m-am întors cu sare pe bluza de doc din echipament... m-a felicitat... a întrebat de ce nu am oprit la fluier... n-am auzit am răspuns ... a zis ca nu e rău și că am învățat prima lecție ...

¹⁴ Lazarovici Gh. 2020, p. 53-56.

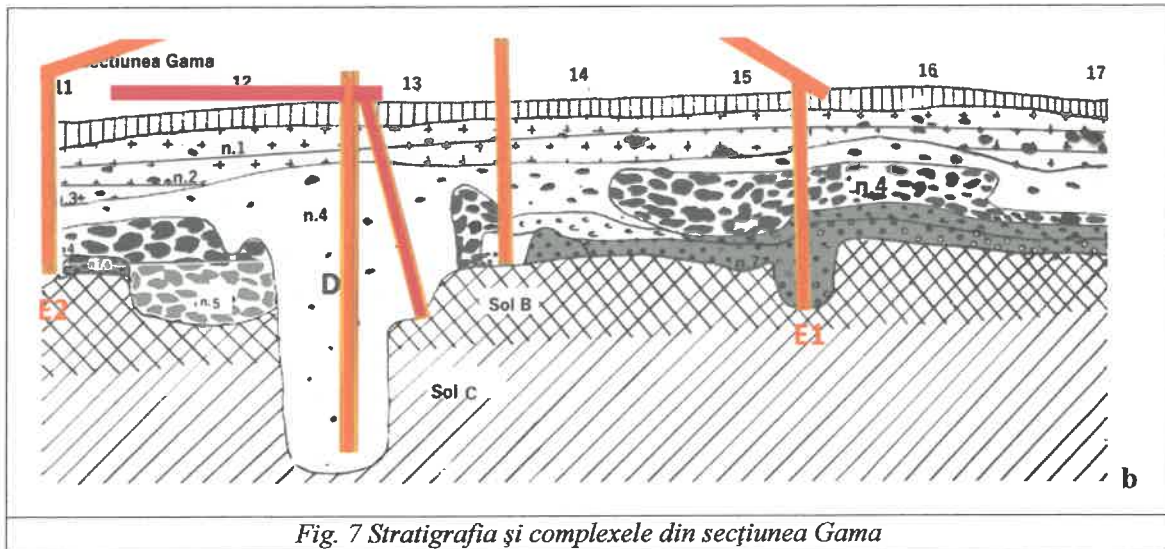

Fig. 7 Stratigrafia și complexe din secțiunea Gama

Secțiunea 4 δ delta 1963.

Secțiunea avea dimensiunea de 17 x 3 m, startul de cultura avea 1,5 m, iar cu gropi și bordeie ajungea la -1,9 m. Din nivelul 6 din loc în loc sunt urme de cărbune și un strat subțire mai afânat de 3-5 cm, cu o ceramică de bună calitate. O groapă cu trepte, lată de 1,4 m, poate parte a unui semi bordei. Între caroul 8-14, pe profilul de vest, se pot observa mai multe straturi ce țin de nivelurile 7-6. Pe profilul estic sunt straturi masive de cărbune și arsură. Gropi de palisadă sau de locuințe uneori gropi dreptunghiulare sunt caroul 5 pe profilul vestic și caroul în 14, pe profilul estic.

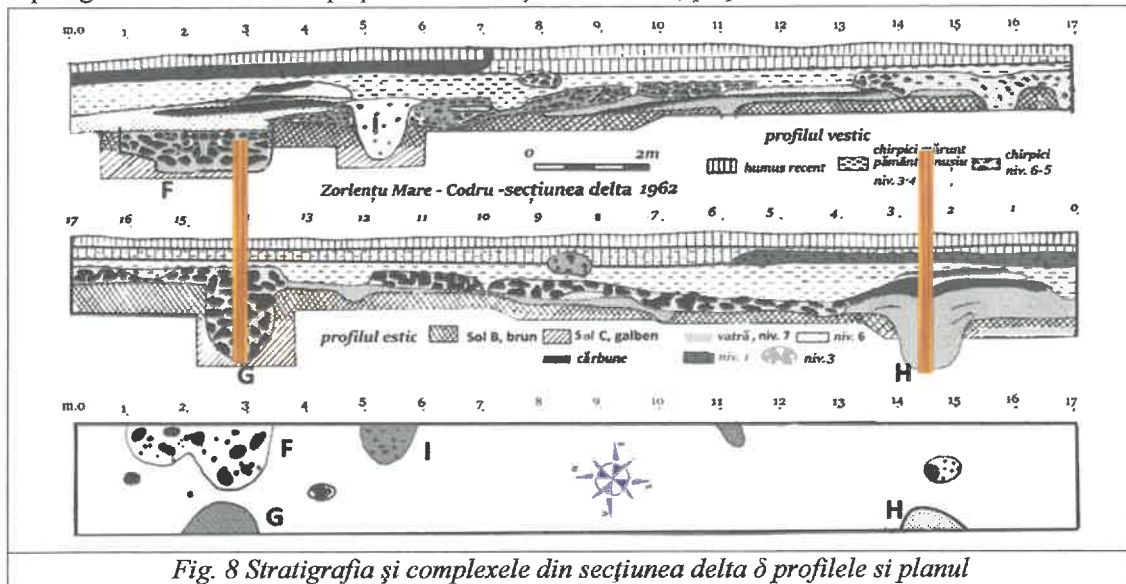

Fig. 8 Stratigrafia și complexe din secțiunea delta δ profilele și planul

Secțiunea 5 E.

În secțiune observăm că din nivelul 4, în care anterior semnalăm că apar gropi de mari dimensiuni și uneori în trepte ne amintește de reconstituirile noastre de la Tudaș de la locuințele C28- C29²¹.

²¹ Lazarovici Gh. et alii 2012, p. 75-100.

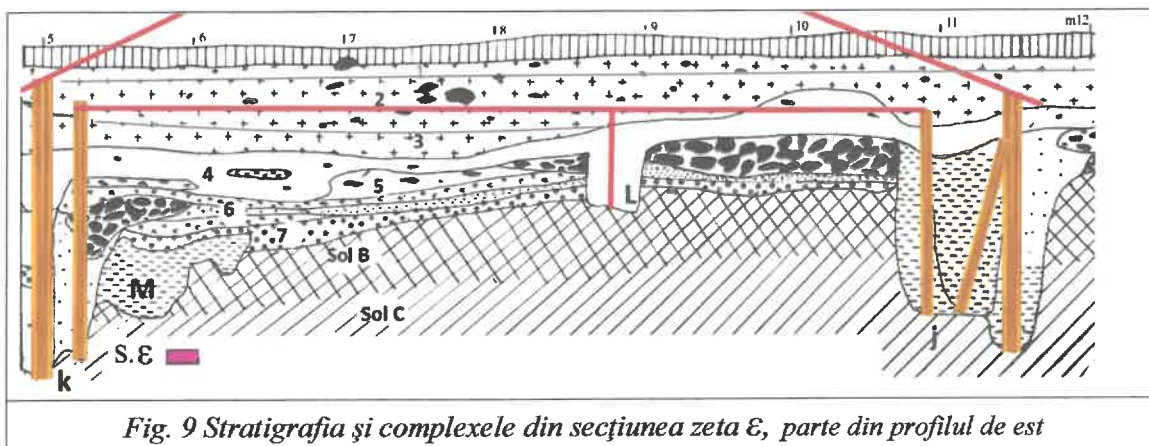

Fig. 9 Stratigrafia și complexe din secțiunea zeta ε, parte din profilul de est

Acest tip de locuințe ar fi un argument pentru o migrație din Transilvania spre vest în fazele II/III ale culturii Turdaș, nivel la care apare în zonă grupul Foeni (la Fl. Drașovean), Petrești (la Sabin Adrian Luca), care are aceleași tipuri de locuințe ca la Gomolava²² și la Zau de Câmpie²³.

Pe de altă parte la Zorlențu Mare nu am găsit cioburi Foeni, dar sunt importuri Vinča C – Turdaș (vezi mai jos ***). La Turdaș sunt cele mai numeroase tipuri de locuințe de acest fel, dar că acolo s-a săpat pe suprafețe mari. Mai amintim gropile cu trepte de la Parța Tell II²⁴, Lumea Nouă și nu trebuie uitată palisada de la Zau – Grădiniță²⁵. Gropile au urmele a 2-3 stâlpi (fig. 7).

Secțiunea 6 θ teta. 1963.

Secțiunea orientată NS avea 17 x 1,5 m în unele locuri cobora până la 2.10m. Straturile din nivelurile Zorlenț III marcate mai târziu după săpăturile din 1973-1975 ca Zorlenț nivelurile 1-3 cu complexe de locuiri cu locuințe cu chirpiciul de aspect târziu (amestecat ca pământ ca la Balta Sărată III). În profiluri apar fragmente de chirpici în 2-3 rânduri, dar sporadice, afectate desigur și de lucrările agricole (vezi și fig. 8 profil vestic și mai jos în suprafața B fig. 16). În această secțiune remarcăm o serie de straturi cu depuneri de chirpici la dinefite adâncimi, straturi de arsură (nig. 8, nivel 4).

Grupările masive de chirpici, provin fie de la structura pereților, fie de la unele podele suspendate. Sub locuință este o gropă umplută cu chirpici ceea ce arată că a fost deschisă la nivel 5 când apar marile locuințe. Tasarea ei a continuat și în nivelurile 4 cum bine se observă în profil.

Din nivelurile 7-6 nu sunt complexe sunt straturi subțiri de 3-4 cm cu urme de lipituri gabbene sau straturi de cenușă și cărbune, posibil de la vetre neamenajate cu puține fragmente ceramice, uneori un fragment de topor frumos finisat, caracteristice nivelurilor 7-5. Vetrele ar putea servi de la cei care supravegheau sistemul de fortificare, nefiind complexe în imediata vecinătate a lui.

Din nivelul 4 este on bordei cu o treaptă de dormit în interior cu o umplete înceată și apoi rapidă cu resturi masive de chirpici. Din nivelul 4 sunt două semibordeie unul în centrul profilului cu urmele unor vetre neamenajate/ tot din acel nivel este o groapă mare de stâlp, umplută rapid (fig. 10).

²² Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2003, p. 457 ff, fig. 46, 119 apud B. Brukner; p. 469 ff, fig. 47, 118 apud Fl. Drașovean.

²³ Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2003, p. 469 ff, fig. 87, 90, 118-119;

²⁴ Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2003, p. 408 ff, fig. 7; p. 469 ff, fig. 87 p. apud Gh. Lazarovici;

²⁵ Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2005, p. 408 ff, fig. 7.

C. Mediul geographic

De-a lungul evoluției purtătorii culturii Vinča, mai ales în Banatul Montan, au preferat terasele marilor râuri (Gornea, Balta Sărată, Caransebeș) dar mai ales dealurile și terasele de pe dealuri cum a fost cazul la Zorlențu Mare, Ohaba Mâtnic, Ruginosu, Copăcele și altele³⁵. Acolo aveau apă de la izvoare, terenuri potrivite pentru agricultura de grădină, locuri de păscut pentru ovi/caprine, vite mari și pădurile pentru vânat. Dar, solul acid, de pădure din toate zonele Banatului montan au făcut ca oasele să nu se păstreze privându-ne de importante observații despre creșterea animalelor și vânătoare, unelte de os.

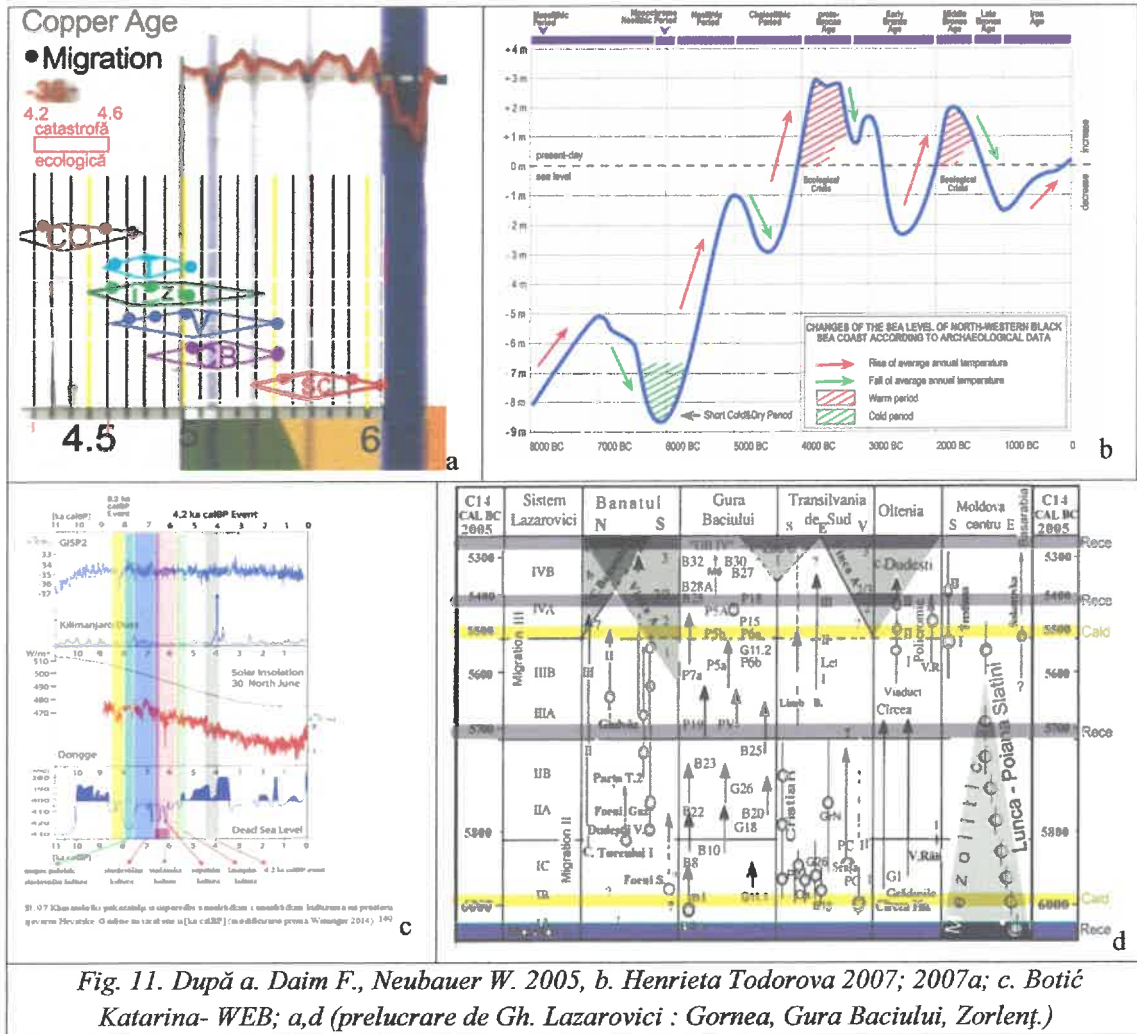

Fig. 11. După a. Daim F., Neubauer W. 2005, b. Henrieta Todorova 2007; 2007a; c. Botić Katarina- WEB; a,d (prelucrare de Gh. Lazarovici : Gornea, Gura Baciului, Zorlenț.)

Mediul geografic cu sistemul său: geografie (sus pomenite), pedologie (soluri), geologie (pentru uneltele cioplite și șlefuite, râșnițe, zdrobitoare, percutoare), clima (vezi fig. 11) au fost elemente de bază care au determinat comportamentul comunităților legat de lucrările agricole, vânătoare, dar mai ales în arhitectură. La începutul unei locuiri erau preferate bordeiele³⁶.

Analizând evoluțiile climaterice, pe baza unor criterii diferite, combinând datele de C14 pe probele C14 din ghețarii din Groenlanda (fig. 11a) valabile și pentru întreaga Europă, cu fluctuațiile

³⁵ Lazarovici Gh. În Monografia Balta Sărată.

³⁶ Informații de la rudele din Banat duse în Bărgan considerați “chiaburi” de fapt gospodarii satului... au dormit în primele două nopți sub căruțe apoi au făcut bordeie în 1-2 zile, iar mai apoi și-au făcut case, unele cu atrium acoperit, iar l-a plecare le-au lăsat cu cheia în poartă, s-au întors acasă și au luat-o de la început cu case goale, unele fără uși sau geamuri. Tavane căzute, furate de unii țigani sau săraci comuniști, care nu știau de frică.

creșterii nivelului Mării Negre (fig. 11b Studii ale Acad. Henrietei Todorova) alte combinații după unele rezultate din Croația (fig. 11c).

Noi am marcat perioadele calde și reci pe tabelul cu sistemul nostru cronologic (fig. 12) pe baza rezultatelor C14 din cultura Starčevo-Criș din România (fig. 11d) sau datele C14 de la Vinča, Uivar după W. Schier sau cele de la Parța ori Sat Chinez (gr. 4). Din acest tabel observăm că radiațiile solare sunt cele care influențează evoluțiile climaterice începând de la 6200 cal BC (acestea din neoliticul din zonele noastre) au loc perioade calde care durează de la 70 la 100/120 de ani cu perioade reci și calde, ciclice. Perioade calde am avut pe la 6000, 5500, 5000, iar perioade reci pe la 5700, 5350, 5150 toate cal BC (date Radiocarbon calibrate, înainte de Christos).

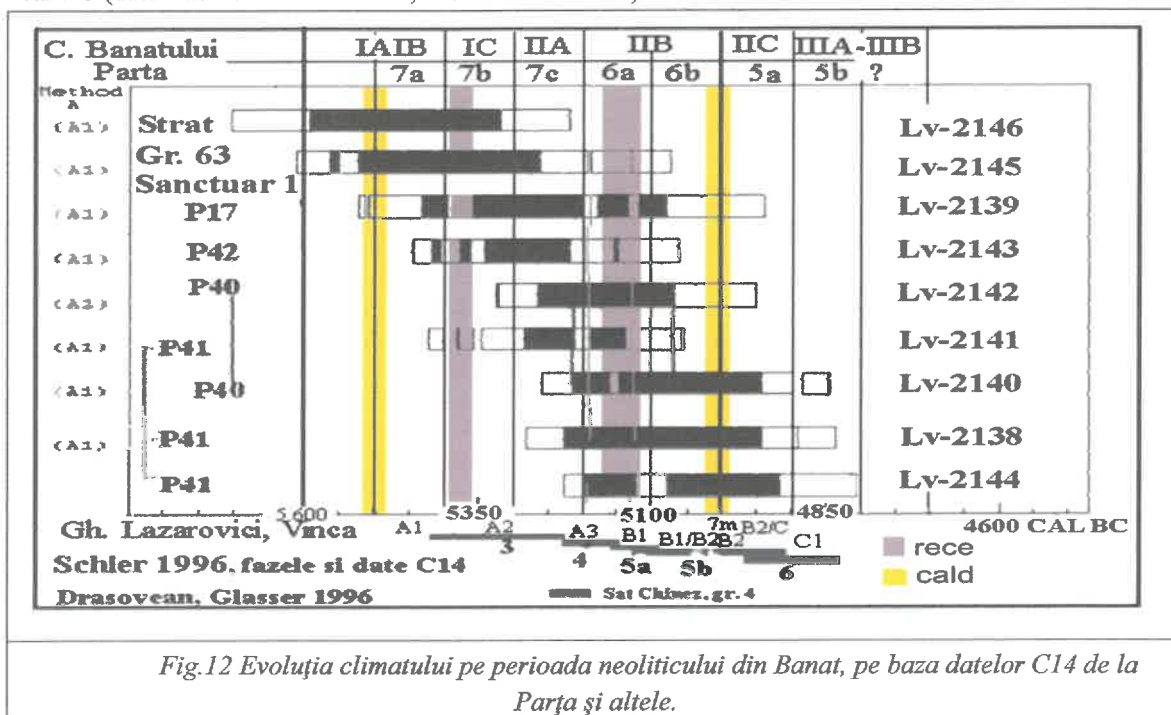

Fig.12 Evoluția climatului pe perioada neoliticului din Banat, pe baza datelor C14 de la Parța și altele.

D. STRATIGRAFIA ȘI CRONOLOGIA

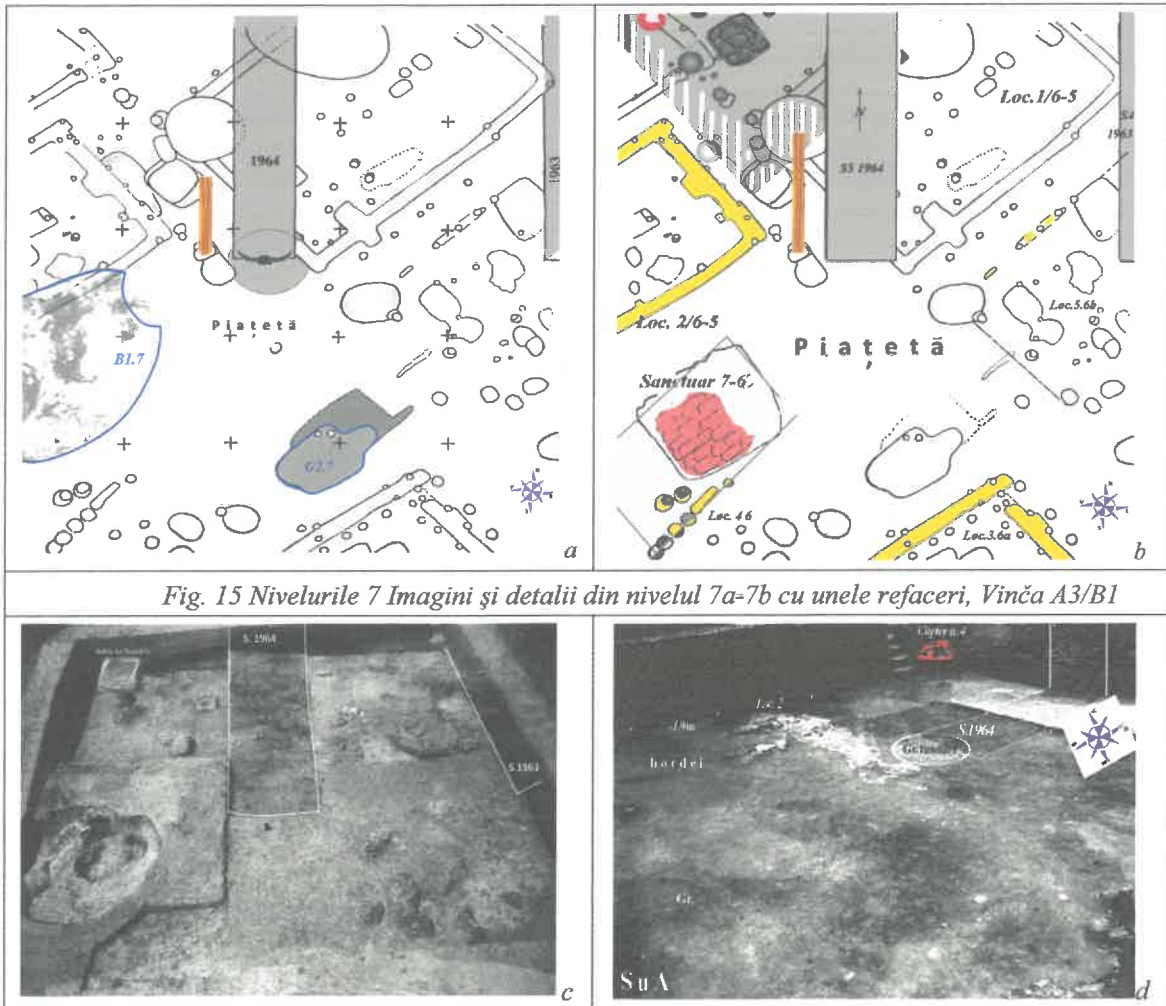
Mai mult, am observat la Gornea, Parța, dar mai ales la Zorlențu Mare, schimbări în arhitectura așezărilor modificările tipurilor de locuințe în funcție de climat. La Parța erau inundațiile determinate de cursurile Timișului. La Zorlenț la nivel Vinča A3/B1 ca și la Balta Sărată locuirea începe cu bordeie fiind o perioadă, rece, umedă foarte probabil cu vânturi reci apoi a determinat construirea de locuințe durabile cu fundații cu lut galben în care erau înfipti stâlpii de structură contra infiltrării apei sub preți, mai ales la locurile în pantă. Pe la 4900 este o perioadă caldă, iar oameni construiesc locuințe mari cu structuri masive de lemn, cu stâlpi cu fundația de peste 90cm, la Parța avea 1,20m, la Uivar 1,70m la Turdaș la una din locuințe 1,90m³⁷. Încălzirea climatului de la 5000, asociată foarte probabil cu secetă a determinat ca oamenii să reia ocupații legate de vânătoare, marcate de unelte de silex (microlite și unelte retușate), multe similare cu cele din tardenoaisian, specializate la vânat, prelucrarea pieilor și altele. Același fenomen l-am observat pe la 5500, tot climat cald, tot cu unelte similare (cultura Banatului I, mai ales la Fratelia).

³⁷ Lazarovici Gh. et alii 2012 reconstituirea uneia dintre numeroasele locuințe și sisteme de fortificare protourbană: Luca S.A et alii 2012; 2012a, 2018; Luca S.A. 2016 ș.a.

ARHITECTURA DIN SUPRAFAȚA B (1973-1975).

Nivelul 7 (fig. 15)

Stratul de la bază era un sol de tip B străbătut de o serie de petre de culori diferite, credem de la vegetația arboriscentă anterioară începerii locuirii. Solul C de culoare gălbuie apare doar în fundul și pereți șanurilor de fundare de la nivelul 6 (fig. 15b). Cel mai mare complex este un bordei cu intrarea spre NE spre un posibil stâlp totemic, pe marginea gropii cu bucraniul uriaș. Bordeii avea unele albieri în interior (fig. 15a). Este foarte posibil ca acesta să aparțină unei persoane cu atribuții sacre. El a apărut sub și după îndepărtarea unei structuri de perete, pe care era prinsă o față umană, care s-a prăbușit, considerată de noi a fi un sanctuar comunitar. La o refacere se păstrează aceleași funcționalități cultice, noi le punem pe seama personalităților feminine deoarece cea mai mare parte a idolilor o reprezintă pe divinitatea feminină. În zona de est unde ulterior este locuința 5 apar resturi de chirpici la un nivel mai jos cu cca 7-8 cm decât a locuinței din nivel 6⁴³.

⁴³ Aveam atunci echipe tehnice bune, dar nu beneficiam de generatoare de curent și aspiratoare ca la Parța, Scânteia sau Dobrovăț. Aveam un aparat de fotografie Smena. Aveam sprijinul muzeului din Reșița, al prof. Ilie Uzum care făcea eforturi mari pentru dotarea șantiereleor, deși banii erau alocați doar pentru muncitori.

Nivelul 6 (fig. 16-17).

Fig. 16 Urme de podele și chirpici, niv. 7b

În nivelul 6 începe cu adevărat organizarea stațiunii, ridicarea locuințelor după anumite reguli pe care le păstrează și pe durata nivelelor 5, fiind ușoare diferențe, greu de separate. Dar, de exemplu, unele locuințe sunt modificate. La cele mai vechi șanțurile de fundație erau mai înguste, ca cele din nivel 7 refăcute (fig. 16 L4 - sanctuar; L5 și un complex între L4 și L3 care ar putea fi o anexă).

Alte locuințe sunt refăcute cazul cu atelierul de ceramică (L1) care sub nivelul cuptoarelor au fost găsite alte structuri din pări mai mici: unii în centru formând un patruater, ați spre sud de ei. Mai sunt alte gropi care au corespondențe cu șirul de pări din exterior de la o streășină mai lată, cum am găsit la Parța la *Casa tribului*⁴⁴, posibil sa fi avut un rol social sau din faza cuptoarelor ca loc pentru lemne la uscat⁴⁵.

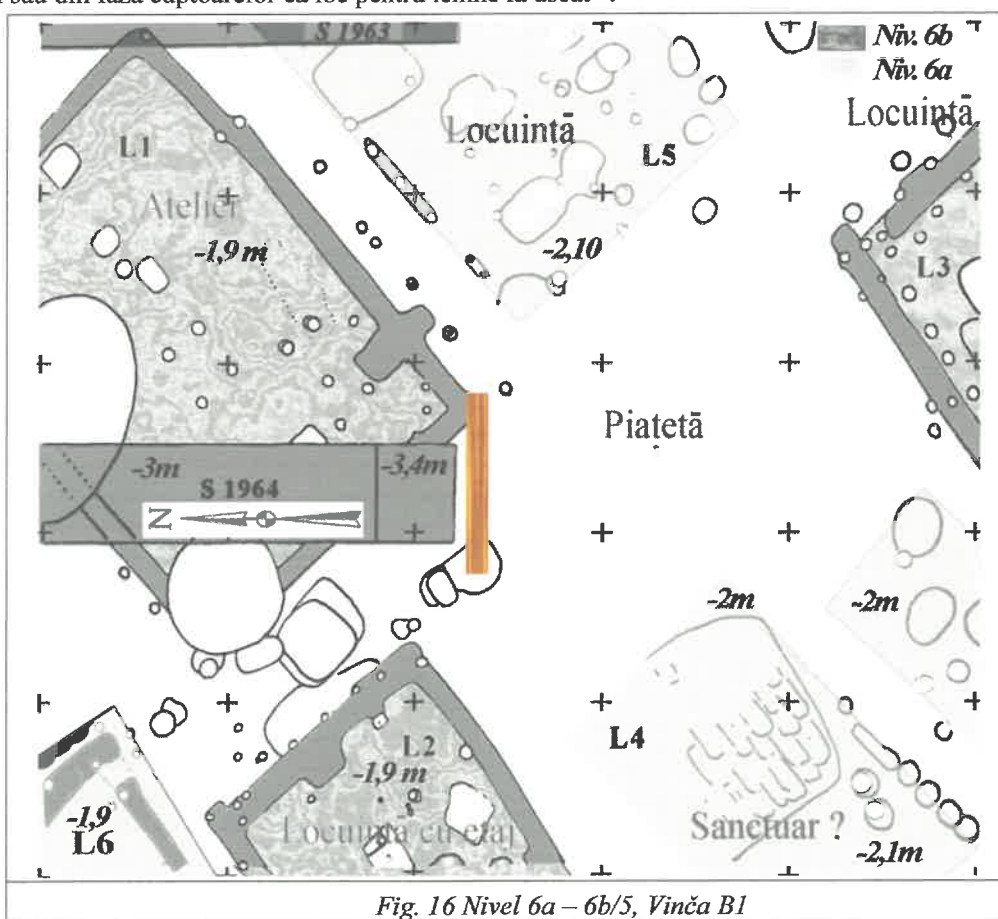

Fig. 16 Nivel 6a – 6b/5, Vinča B1

Primele două locuințe, cercetate în 1961, aveau același gen de fundații cu urme de stâlpii de la structura de bază și foarte probabil dimensiuni apropiate. Piațeta din centru a rămas. A fost amplasat un al doilea stâlp, mai mare și gros în locul primului sau în paralel cu el. La locuința L2 podeaua de la jumătate spre sud a fost din structură de lemn acoperită cu argilă care a ars, pe dedesubt au fost găsite

⁴⁴ Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh. 2006, p. 337-342, fig. IIIb.168-174; Lazarovici Gh. 2019-2020 volum Schier 60,

⁴⁵ Obicei frecvent încă astăzi în Maramureș și Bucovina.

urme de pari și bărne. Cealaltă parte a fost lutuită, observație greu de demonstrate deoarece lipitura avea 1 cm, credem că este din ultima etapă de refaceri.

Nivelul 5

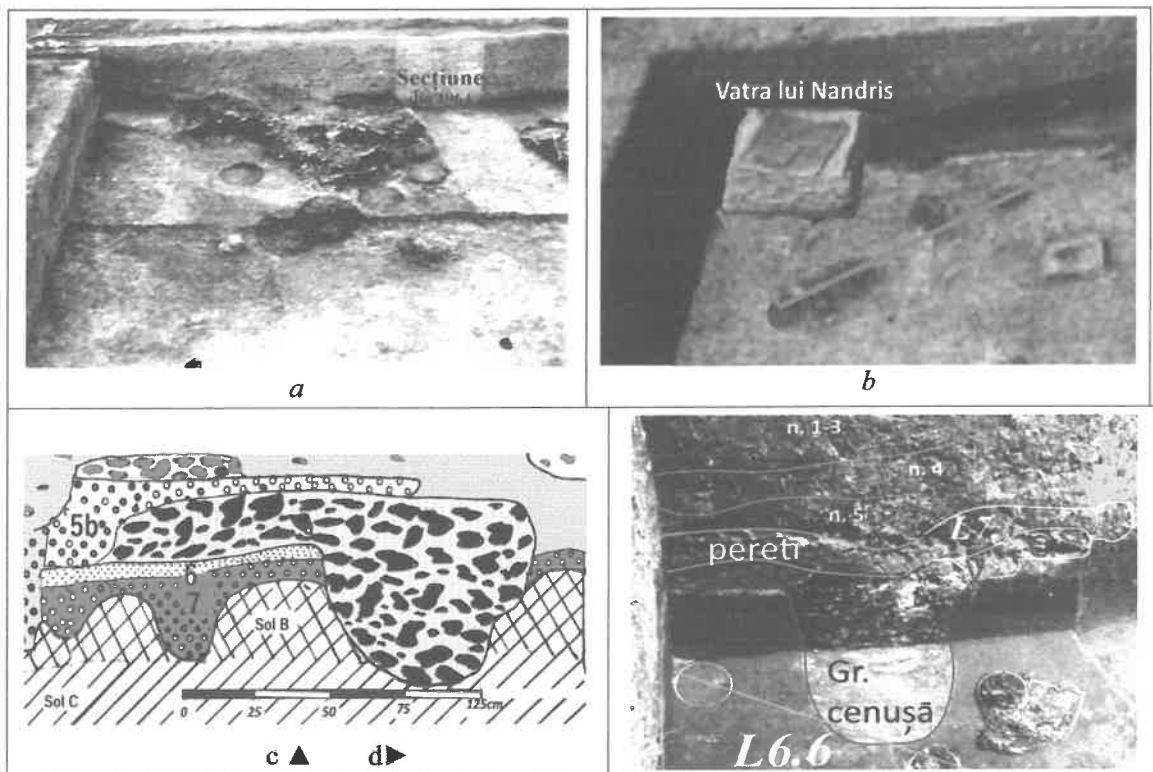

Fig. 17 *Complexe din nivelul 5/4 c: groapă de provizii, nivelul 5/4; profil stratigrafic în colțul de NV.*

În centru, spațiul a rămas liber. Un strat gros de cultură cu multe materiale arheologice (fig. 12), și un amestec determinat de gropile din nivelul 4, sunt resturile unui complex din nivelul 5. Groapa este foarte adâncă și bulversează straturile.

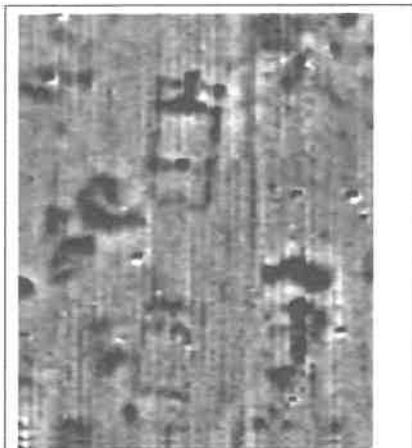

Fig. 18 *Fundatura, cultura Zau IV*

Toate complexele sunt incendiate (vezi profilele 1,9,10, o groapă în fig. 7). În spatele vetrei cu gardină, singura de acest fel stratul de cultură se albia puțin (fig. 17d).

Nivelul 4.

Așa cum am subliniat mai sus nivelul 4 a marcat un orizont cu tipuri de locuințe noi de dimensiuni mari care apar pe spații largi din sudul centrului Europei, uneori cu gropi în trepte cu 2-3 stâlpi (vezi prospecția de la Fundătura fig. 18). La vremea săpării și a unor sinteze nu ne-am putut explica acele gropi în trepte, unele cu urme de la 2-3 stâlpi.

După săparea unor locuințe la Turdaș și Zau III-IV din aceeași vreme și de același tip am avut argument noi privind arhitectura niv. 4. În această vreme semnalăm, în mai multe stațiuni din Transilvania, prezența unor locuințe cu structuri masive din lemn, cum este cazul unor prospectări făcute de colegii din Germania, Karsten Miska de la Erlangen de pot observa planul mai multor locuințe de la Fundătura, Iclod, Zau ș.a. (fig. 18)⁴⁶.

⁴⁶ Mischa C. 2008; 2010, 2012; Mischka C. et alii 2010 – 2011, Lazarovici Gh. Maxim Z. 2014, fig. 4-9, 12-15.

Noi am săpat și reconstituit o asemenea locuință la una am putut demonstra că după unele reparații s-a iridicat un etaj cu structură masivă din lemn, iar la parter erau gropi deschise în care se țineau pietre mari⁴⁷ al cărui rost nu l-am putut explica nefiind folosite la acoperiș, căci erau prea mari și nu am găsit vreuna cu arsuri.

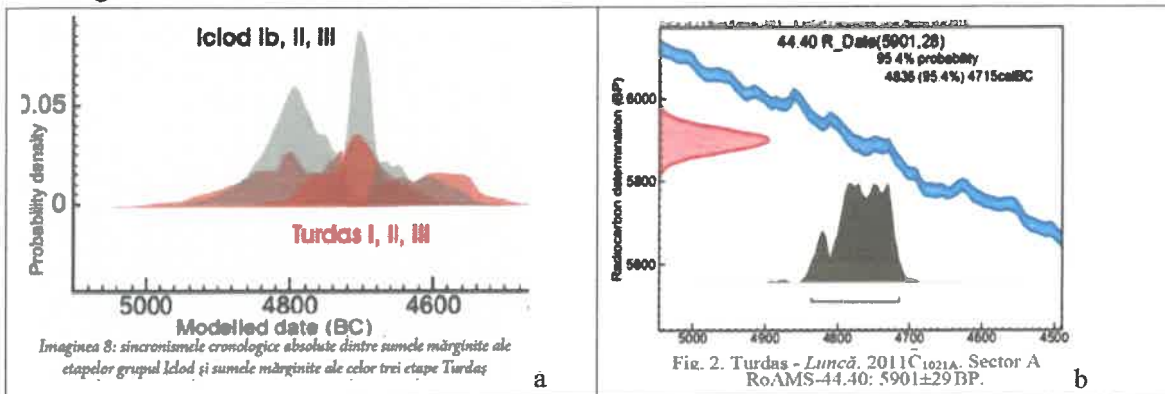

Fig. 18 a după Dragoș Diaconescu⁴⁸ (fig. 8); b. după Sabin A. Luca⁴⁹; c-d după Lazarovici et alii⁵⁰

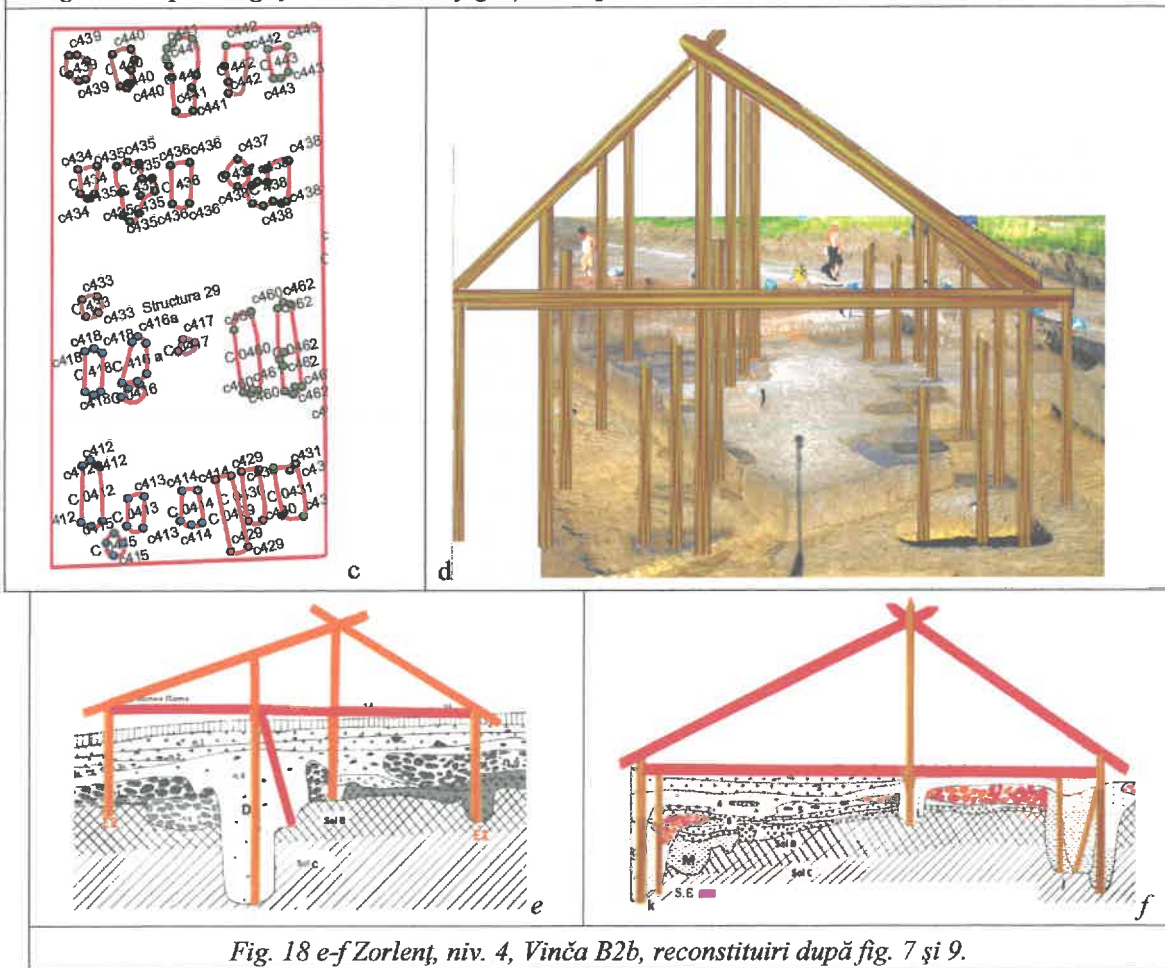

Fig. 18 e-f Zorlenț, niv. 4, Vinča B2b, reconstituirii după fig. 7 și 9.

⁴⁷ Lazarovici Gh. et alii 2012.

⁴⁸ Diaconescu D. et alii 2013.

⁴⁹ Luca S.A. 2019a, p. 314, 351; 2019b, p. 218-222... ș.a.

⁵⁰ Lazarovici Gh. et alii 2012.

Noi în acele gropi deschise la Zorlenț am găsit grupări masive de chirpici (fig. 10, și 19a). Pe baza analogiilor arhitecturale, importuri de ceramică, sinteze culturale putem data acest orizont cultural inclusive nivelul 4 în jur de 4600 cal BC (fig. 18a-b).

Nivelurile 1-3

Complexe de locuit în suprafața B am găsit de la 0,15m dâncime, parțial afectate de lucrările agricole. În stratul următor la 0,25/0,30 m nu au mai aparut complexe de locuit, dar erau pete de culoare unele mai deschise, posibil de la chirpiciuri nearse.

La acest nivel aveau o locuințe de mici dimensiuni, structurile (parii și gropile) fiind săpate în strat de cultură, cu mijloacele tehnice de atunci și poate nici acum nu puteau fi depistate. În plus fiind la suprafață vegetația a consumat humusul din vechile gropi.

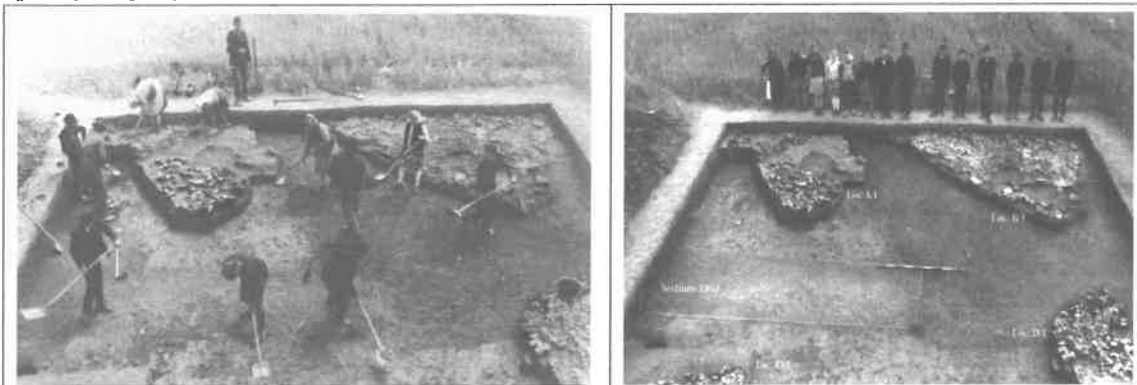

Fig. 19 Nivelul 1 resturi de locuințe de suprafață 0, 35 m. Din loc în loc se pot observa gropi de la pomi (livadă sau fosta pădure).

Din celelalte niveluri nu s-au găsit complexe în afară de suprafața A. Dar, peste tot sunt fragmente de chirpici la diferite adâncimi, cu 10 -12 cm între straturi. Din loc în loc mai apare câte o grupare de chirpici dar nu masivă. Mai selmnalăm unele albieri fără a le da un oarecare rost.

Vetre și cuptoare.

Una dintre puținele vetre cu gardină cu podeaua bătută am păstrat-o cu gândul de a o ridica *in situ* și transporta la Muzeul din Reșița. Dar, cu prilejul vizitei prof. J. Nandriș l-a sfatul acestuia era important de ridicat un calup din ea pentru analize de termoluminescență și magnetism. Am pregătit-o pentru a o ridica a doua zi pentru ca gipsul și cutia din lemn pe care le-am lăsat să se întărească și să se usuce. Seara noi eram în tabără la cca. 350 m mai jos, dar un cioban a trecut cu oile și a văzut calupul, l-a smuls și l-a dat de pământ crezând că înăuntru erau bani sau aur. Așa că nu ne-am ales nici cu analize și nici cu ridicare *in situ*. Vatra vea o formă patruleteră cu dimensiunile de 0,8 x 0,8 m.

În fig. 17d, la nivel 6, era un cuptor cu vatră în față, cu bolta distrusă și cu o groapă de cenușă în față. A fost sesizat dor în profil. Am lasate prepararea pentru alta campanie, pentru a nu afecta profilul săpăturii. Este singura situație pe care am găsit-o și aceasta după ce am îndreptat profilul. Groapa de la gură pentru cenușă era ceva mai largă decât cuptorul. Este posibil ca el să țină de nivelul 4 unde aveam o mare locuință.

obsidian lame triunghiulare (b.1, 3, 7), așchii (4- 6).

Fig. 2.6 apud Lazarovici 1979a=XI.f niv. 1-2; b= XI.G niv 4-5, parțial 6;

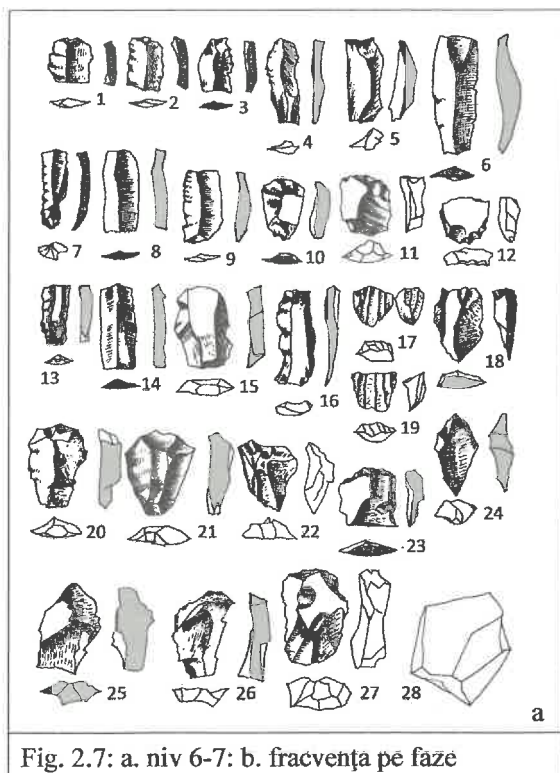

Fig. 2.7: a. niv 6-7: b. fracvența pe faze

Fig. 2.7b

Tipul de uneltă	Numar	%	A3B1 n.7	B1 -n.6	B1/B2 n.5	B2b.n.4	B2C n.1-3
gratoare pe lamă	5	1,4					1
Gratoare triunghiulare	5	1,4	1	1			3
Gratoare D	1	0,2	1				
Cuțite	2	1,4			1	1	
lame trapezoidale	27	29	4	6	3	4	
burghie	10	7,2	2	2	2	2	2
lame triunghiulare	19	15	1	2	4	3	
răzuitoare	17	12	1	1	1	2	2
așchii	29	30	3	3	5	4	11
nuclee	2	1,4	1			1	
Piese componente	2	1,4			1	1	
Osidian	5						
Total	73						

Remarcăm unele forme deosebite care nu sunt cunoscute în alte stațiuni cum este cazul cu amforeta de culoare neagră, pastă fină, bine arsă, decorată cu pliseuri (caneluri fine și proeminențe cu alveole fig. 2.19.a9). Formele bitronconice (castroane și străchini) sunt caracteristice etapei Vinča A3/B1.

Alături de acestea sunt o serie de boluri bitronconice cu care mâncau (în loc de linguri mănecarea lichidă era băută sau folosite (fig. 2.19.b1-2). Mai amintim un vas cu perforații fine (fig. 2.19/a1) folosit pentru protejarea luminii ce era depus deasupra unei străchini sau vas cu 3-4 picioare care avea ulei și o feștilă fiind folosit mai ales atunci când aveau un copil mic sau când unul din copii era bolnav iar noaptea aveau nevoie de lumină. Acestea mai erau folosite pentru a proteja și menține focul. Orificiul larg de la partea îngustă permitea aerului cald să iasă, iar orificiile laterale permiteau oxigenului să întrețină arderea. În plus era ușor de identificat locul în timpul nopții și ferea de incendiu sau stingerea focului.

Vinča B1.

Este la mijlocul unei perioade reci (fig. **). Din aceste motive oamenii își durează locuințele cu structuri massive din lemn, lipite cu lut de bună calitate amestecat cu argilă, care prin ardere păstrează structurile, nu pica, feresc de vânturi. Pereții au șanțuri de fundație pentru a evita pătrunderea apelor mai ales în partea de amonte.

Tot acum avem un atelier pentru arderea ceramicii prevăzut cu trei cuptoare. La marginea bolții în una din încăperi au fost găsite trei vase mici unul în altul, puse la ars: fiind la marginea bolții cuptorului, după prabușirea bolții erau rămase fiind recuperate de noi. Avem astfel dovada cum se puneau vasele la ars ceea ce nu diferă față de unele obiceiuri din vremurile noastre. Mai mult, în această vreme au fost găsite numeroase vase tronconice de diferite dimensiuni, care era producția preferată a meșterilor olari de la Zorlenț, dar ne arată și o familie mai numeroasă.

O formă care se dezvoltă în această vreme sunt cupele cu picior. Unele dintre ele se mențin din etapa precedentă (fig. 2.20/2,11) altele au forme noi (fig. 2.20/1,5-6). Caracteristice pentru Zorlen Mare sunt unele amfore cu trei toarte (fig. 2.20/10, 13). Acestea puteau fi agățate fiind astfel ferite de răsturnări sau să ajungă soarecii la ele. Mai toate aveau căre un capac. Într-o situație avem un capac care imită un cap de bufniță, confirmând ideea protejării conținutului contra șoarecilor, bufnița, cucuveaua erau și atunci, ca și acum, duhuri ale nopții cu părțile lor bune și rele.

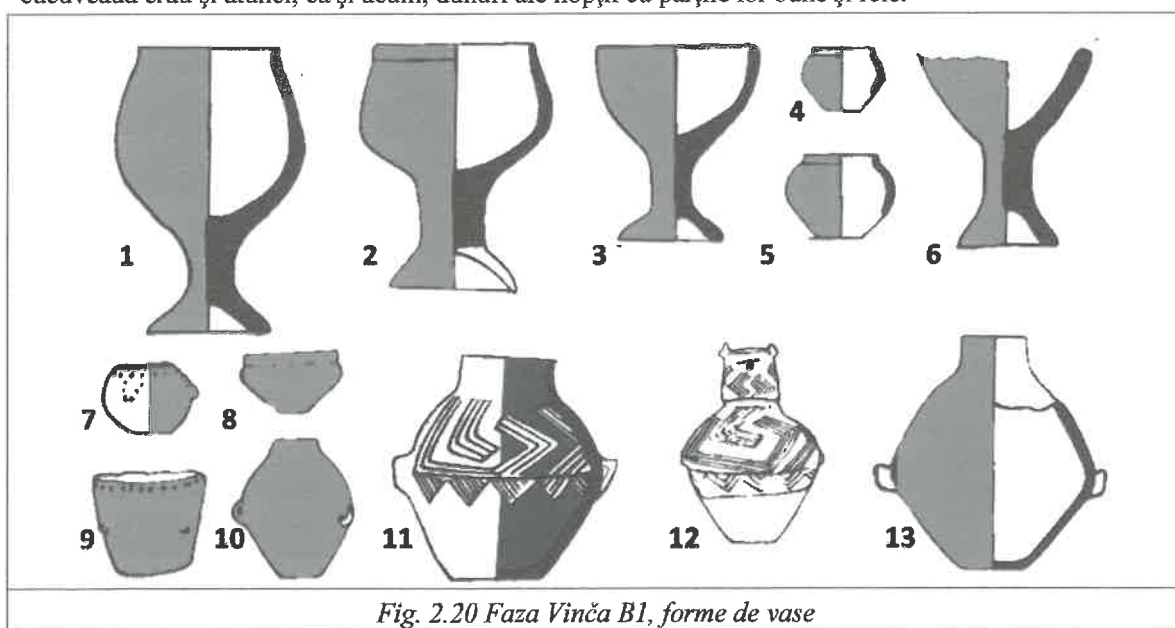

Fig. 2.20 Faza Vinča B1, forme de vase

Alte forme fome după aspect și dimensiune erau folosite diferit: cele mici pentru copii mici, cele mari pentru adolescenți și adulți. Multe din ele asimetrice erau astfel gândite ca să permit servitul din strachina cu mâncare de către membrii familiei. Unele vase serveau pentru gătit având fundul mai gros pentru stabilitate pe vatră, dar și pentru fiert cu ajutorul unor pietre încălzite (de regulă din calcit) pe vetre și care grăbeau fierberea.

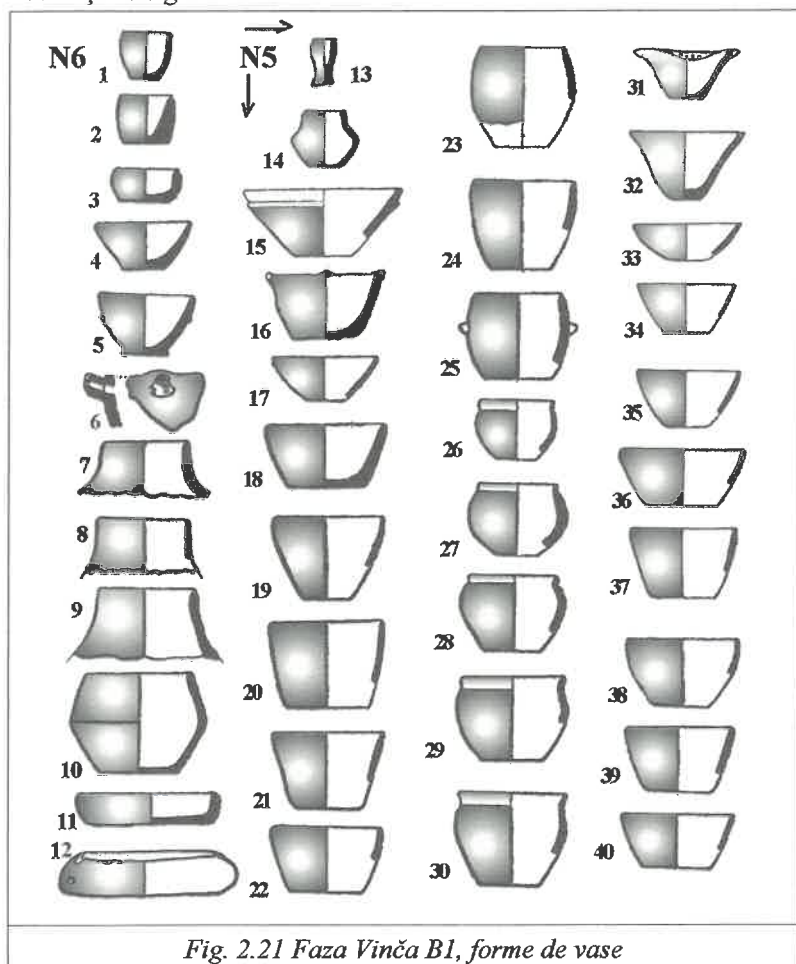

Fig. 2.21 Faza Vinča B1, forme de vase

În același timp unele dintre, cele cum sunt galeții de calcit ajutau și la dezinfectarea conținutului⁶⁶. Alte forme, cum sunt vasele cu gura largă serveau la păstrarea produselor lichide. Amforele cu trei sau patru toarte se foloseau la transportat apa de băut care se găsea mai jos, pe valea Alunișului unde este un izvor curat. Alte vase cu gura mai largă (fig. 2.217-9) serveau la păstrarea unor produse.

Mai sunt o serie de tigăi, numite în literatură după descoperirile din câmpie *tigăi de pește*. Ele erau folosite la topirea, frigerea bucăților de carne grasă (fig. 2.21/11-12). Tot în ele puteau fi pregătite lipiile, la unele se observă a tugiure cu canal pentru scurgerea grăsimilor, folosite la iluminat sau pentru ungerea încălțămintelor sau hainelor din piele.

Unele vase au fundul gros pentru a menține temperatură sau stabilitate. Numeroasele străchini tronconice arată că familiile lor erau numeroase (fig. 2.21/17-22, 32-40). Unele oale serveau la gătit (fig. 2.21/23,25) având mici proeminențe pentru a putea fi apucate (fig. 2.21/25).

Vinča B1/B2.

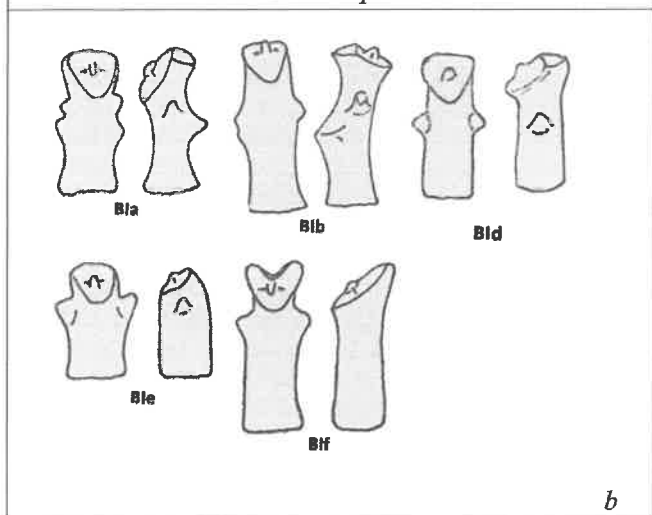
O parte din materiale sunt amestecate din cauza marilor gropi din nivel 4 care au taiat straturi din nivelurile 5-6. Cupele cu picior păstrează aceleași forme, doar unele picioare sunt mai masive, fiind și ceva mai târzii (fig. 2.25/a5, 12). Se mențin de asemenea tigăile (fig. 2.25/a 24-25), străchinile și castronașele tronconice. Mai remarcăm unele vase cu gaură de scurge de la vase în care erau ținute anumite lichide: este posibil să fie fructe la fermentat îndulcite cu miere⁶⁷.

⁶⁶ Din cercetările noastre etnoarheologice bulgării de calcit (băuță în Transilvania), serveau la dezinfectarea vaselor din lemn pentru păstrarea unor provizii.

⁶⁷ Mierea este cunoscută din paleolitic: la Cueva di Araña, Valencia, [Spania vezi ocupatii la concluzii: Gura Baci](#)

Fig. 3.1 a Tipologia idolilor antropomorfi și decorurile de pe idoli.

numărul idolilor este mai mare de 400 obiecte (deși nu avem o numărare exactă, mai ales pentru fragmentele de idoli și amulete).

Acolo sunt tradiții megalitice, în zorile civilizației lor. Dacă ar fi să facem o comparație toate figurile și reprezentările plastice de figuri umane împreună nu sunt la număr câte avem la Zorlențu Mare, fără a vorbi de civilizația Cucuteni-Tripilija care are zeci de mii de asemenea reprezentări.

Leo Frobenius în *Paideuma* (ediția 1985) studiind viața spirituală a unor populații din Africa spune despre idoli că au diferite semnificații pentru diferite generații de vârstă: pentru copii sunt jucării, adulții nu le dau importanță, fiind ocupați cu cele necesare traiului; bătrânii se închină sau fac vrăji cu ei.

Idolii

Analizând gestică, aspectul, uneori canoanele prin care sunt reprezentate se pot desprinde o serie de semnificații, din care se nasc mituri sau legende sau redau personaje din acele mituri. Într-o duzină de simpozioane de etno-religie organizate din inițiativa noastră (Caransebeș, Iași, dar mai ales Suceava⁷¹) la seminariile universitare de la Facultatea de Teologie Ortodoxă și Istorie din Reșița-Caransebeș, la simpozioane internaționale sau lucrări de sinteză la care am fost colaborator am dezbătut principalele teme legate de viața spirituală, semne și simboluri cunoscute și interpretate de înțelepți.

Spre deosebire de alte stațiuni neolitice mijlocii din Banat, cu excepția stațiunii de la Parța, deoarece suprafețele cercuate de acolo erau de cca. 4,5 ori mai mari, fără a calcula și volumul straturilor la Zorlenț au fost descoperiți cel mai mare număr de idoli și amulete. Cu toate acestea nu a fost cercetat decât un sigur sanctuar comunitar, cel din nivelul 7 parțial 6, dar

⁷¹ *** Țara Gugulanilor 2015, p. 39-58; sinteze cu teme : *** FROM SYMBOLS TO SIGNS : 2005, 2015-2019 ; și altele. Lazarovici Gh. 2005; 2018; Lazarovici C. -M. 2010, 2010e..

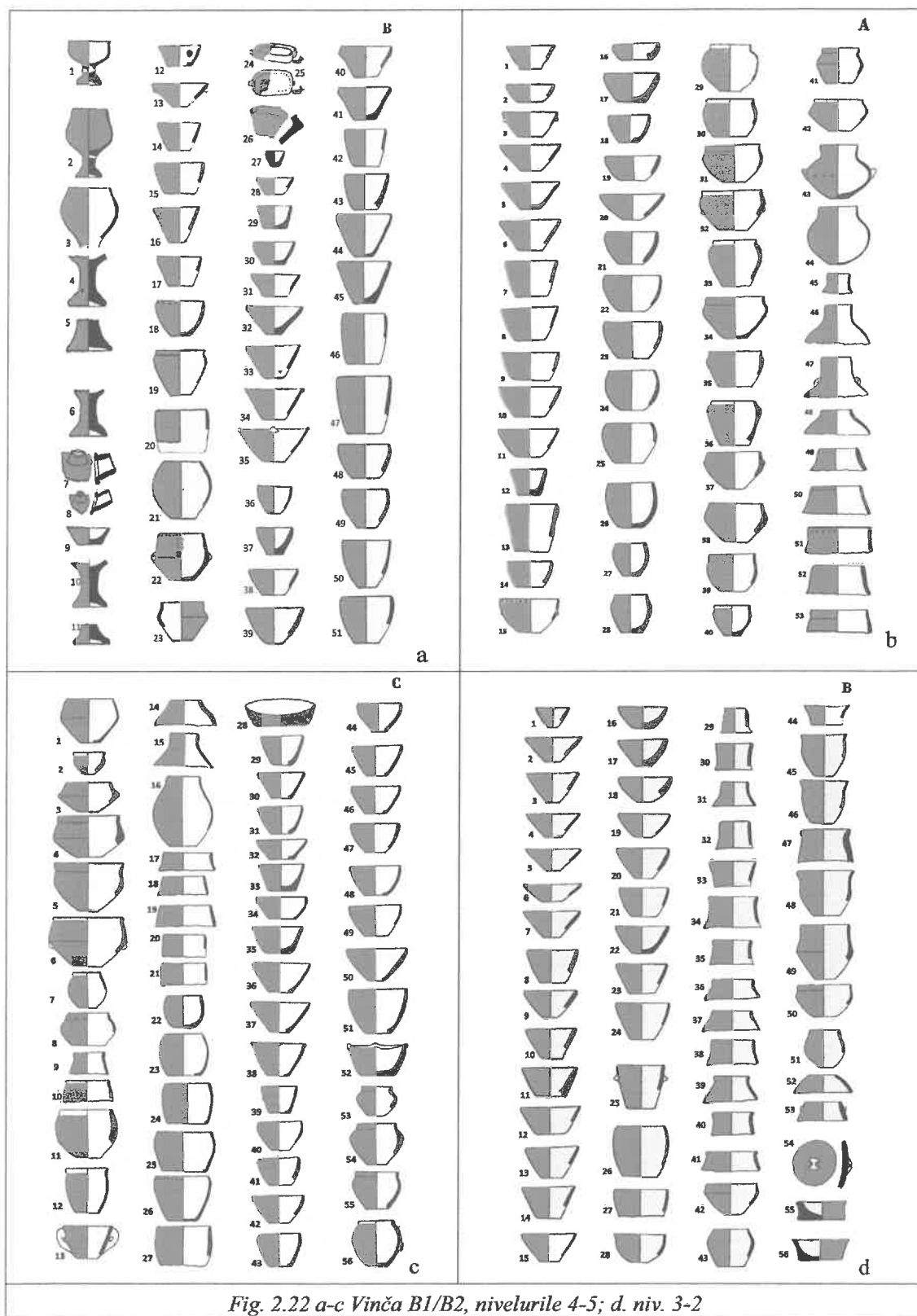

Fig. 2.22 a-c Vinča B1/B2, nivelurile 4-5; d. niv. 3-2

Remarcăm un număr mai mare de blouri globulare (fig. 2.22.b/22-26). Reapare ceramica neagră cenușie, influențată de migrația Vinča B2/C, dar stațiunea intră în proces de retardare, după distrugerile prin incendiere din nivelurile 5 și construirea unor locuințe cu gropi în trepte din nivel 4.

Formele de vase nu mai sunt variate, predomină cele tronconice. Într-un mare castron tronconic plin cu grâu carbonizat în el era un alt vas tronconic, folosit foarte probabil ca măsură (fig.** Color). Se înmulțesc cupele sau vasele cu picior larg (fig. 2.22/a 50-55), dar se păstrează și unele cupe cu picior plin, cu baza largă, plată (fig. 2.22/a.44-49)ca cele de la Tăuľaș), commune cu cele Turdășene⁶⁸.

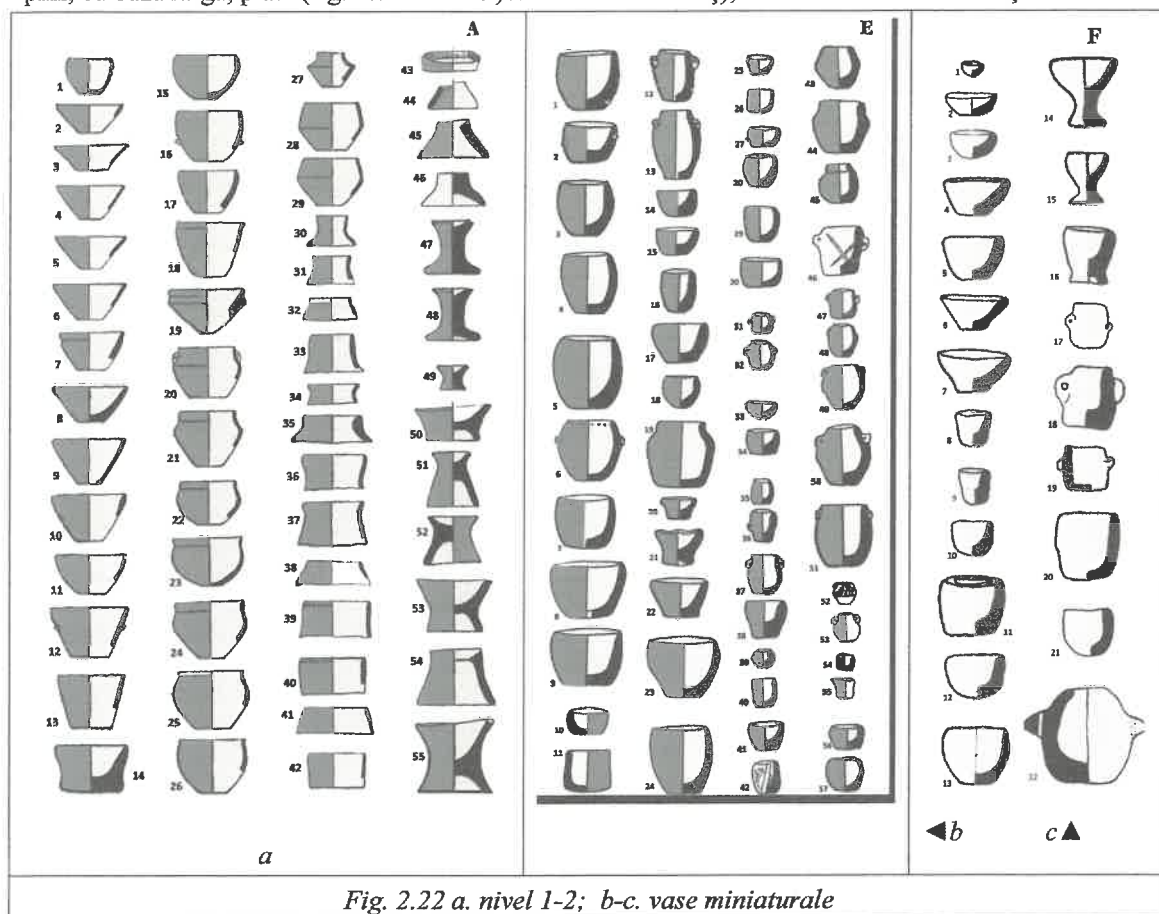

Fig. 2.22 a. nivel 1-2; b-c. vase miniaturale

Vasele miniaturale.

Există un număr mare de vase miniaturale folosite ca jucării de copii. Este posibil ca unele din ele să fie confecționate chiar de copiii indemnăți de părinți să exerseze olăritul. Unele sunt arse slab cu flecuri, dovadă că în joaca lor copii le-au pus în vetrele cu cărbune și cenușă⁶⁹. Aceste vase miniaturale imită formele mari, interiorul era modelat cu degete mici. Din păcate nu am făcut studii speciale asupra urmelor de emprente păstrate uneori.

Încheierea și retardarea sunt determinate și de un climat cald petrecut în jur de 5000 cal. BC, ceea ce a dus la scăderea nivelului Mării Negre și care au determinat de numeroase deplasări de populații și migrații. Am observat că la această vreme apar cete de războinici înarmați (la Supska – Stublina) și conducători militari cu alte cuvinte o aristocrație militară și o data cu ei expediții de jafuri⁷⁰.

⁶⁸ Vinča în Transilvania fata...

⁶⁹ La Parța și Țaga copii care erau în tabăra arheologică, indemnăți de colega Zoia Maxin, au confecționat fusaiole, greutăți dar nu le-au lăsat suficient la uncat și le-au pus canușa și cărbunele din vatră. Rezultatul: unele sunt arse cu flecuri, altele au crăpat nefiind uscate. Comparându-le cu vasele miniaturale din neolitic erau mai prost realizate, iar argila era cu nisip prea mare. Copiii din neolitic aveau cunoștințe mai bune despre tehnologia ceramicii..., ori luau din lutul pregătit de părinți.

⁷⁰ Crnobrbija Adam **...

Datorită bogăției plasticii pe baza lor am realizat tipologia plasticii culturii Vinča din Banat⁷². Nefiind alte cercetări la Zorlențu Mare, iar cele de la Balta Sărată le-am publicat recent, și acolo ne-am bazat pe observațiile de la Zorlenț, nu e cazul să revenim cu comparații locale.

Pe baza tipologiei din 1979 (Fig. 3.1.a) prezentăm evoluția pe niveluri și faze culturale.

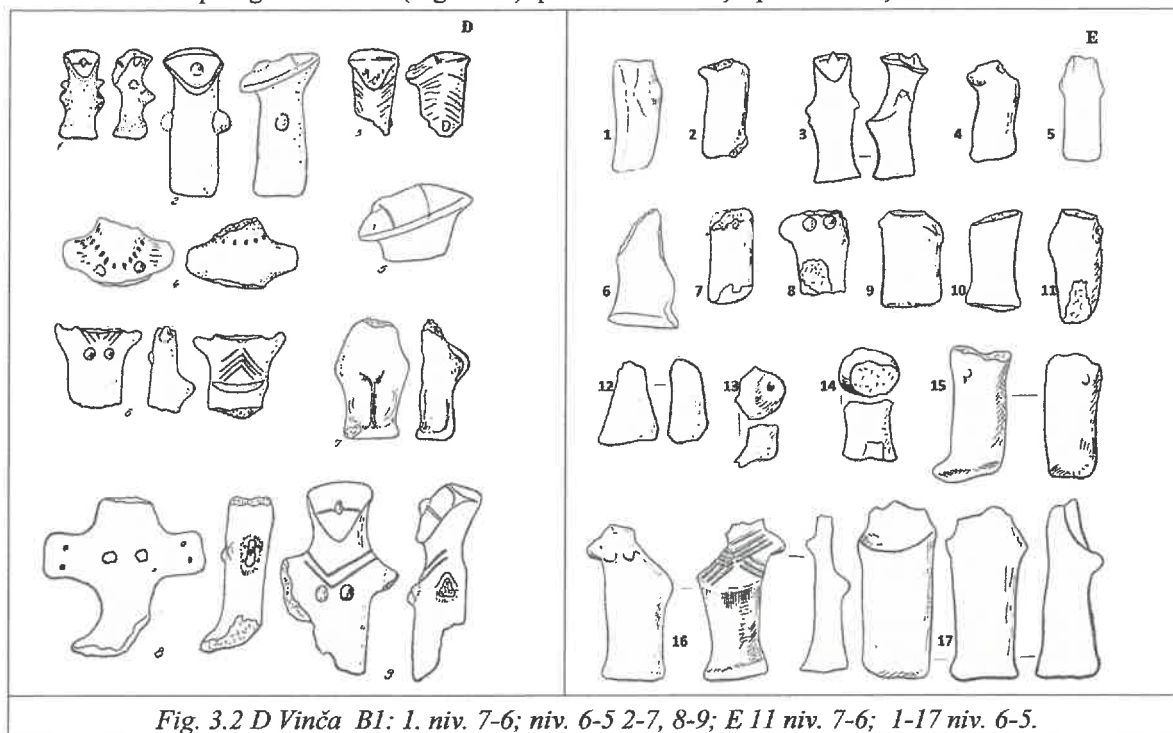

Fig. 3.2 D Vinča B1: 1. niv. 7-6; niv. 6-5 2-7, 8-9; E 11 niv. 7-6; 1-17 niv. 6-5.

Spre deosebire de Vinča A, când majoritatea o formau idoli cilindrici, mulți cu soclu pentru a sta în poziție verticală pe mesele altar sau într-un loc special, în Vinča B se diversifică.

Idoli masculini. În Vinča B la cei ziși masculini (le lipseau sânii, iar sexul nu era prezentat...) dar forma lor cilindrică și uneori conică erau simbol de phalic (fig. 3.1b) sau faliform⁷³. La cei mai mulți la care s-a păstrat capul au o mască triunghiulară, moștenită din fazele Vinča A3 cu care încep locuirile din Banat (fig. 3.2 D 1-3,5,9; E. 3).

La **Idoli feminini** au reprezentați de regulă sânii (fig. fig. 3.2 D4, 8; E8), fesele (fig. 3.2 D4: E 16-17; G5,9) și picioarele, uneori fiind marcate coapsele și pulpele. Femeile au la gât un șirag de mărgelă (fig. 3.2 D 4) sau incizii duble (fig. 3.2. D9), acea piesă avea pe spate o serie de incizii ce sugerau un batic sau un gen năframă cu franjuri (*cârpa mare* reg. Banant). Uneori brațele erau perforate pentru a fi purtate la gât cu unele ocazii (fig. 3.2.D8).

Idoli speciali. Nu avem nici o piesă întreagă dar avem unele picioare mari despre care nu știm dacă sunt de la idoli, vase antropomorfe sau altărașe (fig. 3.2 E15).

Intre piesele deosebite amintim **coarnele de consecrație** (fig. 3.3.G8 vezi mai jos comentarii), care, după opinia noastră este o forma rară, unică, deși tema este bogată cu diferite variante de bucranii⁷⁴. Acestea sugerează forța cornului: Mircea Eliade spunea că cornul este un silbol al furtunii⁷⁵: dacă ne aducem aminte de Zeus care are fulgerele în mână la mânie, uneori reprezentat de un corn dublu; cornul sugerează și pterea sexuală la Taur, Berbec, Țap⁷⁶.

⁷² Lazaroviic Gh. 1979, p. 88-106.

⁷³ Dumitrescu et alii 1954 418, fig. 37/2-4, 6, 10, 11, 13-15 18.

⁷⁴ Lazaovicii ** bucranii

⁷⁵ Eliade

⁷⁶ Producători de spermă **altarul de la Kahti ?**, asociate cu personajele celeste ale focului, luminii Lazaovicii ** bucranii ...

Tot deosebit este un idol – vâscior care poate sugera graviditatea, prin tăierea pântecului sugerează, poate, moartea pruncului și o operație de extragere ? Fața figurii este sub formă de inimioară, model străin fazelor vinčiene din Banat. Ea sugerează un tip de mască, doar cu ochi variantă la masca tip M16 (coduri tipopogice Lazarovicii⁷⁷). Unii idoli au gâtul lung (fig. 3.2D.2-3; E3) ceea ce sugerează orientarea capului cu masca spre cer, pentru implorarea divinității.

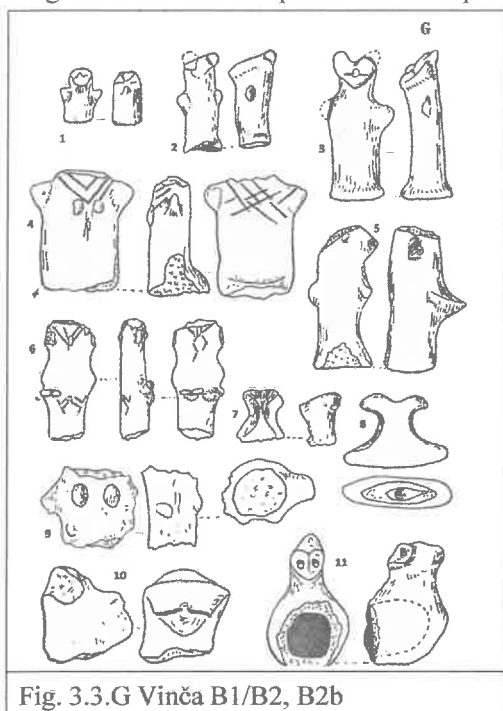

Fig. 3.3.G Vinča B1/B2, B2b

Părți ale corpului la idoli.

La analiza idolilor nu trebuie să uităm definițiile legate de imagine, reprezentare, fantomă, spectru, dar și ce reprezentau pentru oamenii acelor vremuri: adorare, închinare la idoli, iubire exagerată.

Un număr foarte mare de piese sunt rupte⁷⁸. Desigur pot fi ruperi naturale dar și intenționate. Ruperea sau spargerea ritualică este folosită în diverse situații având un rol cultic⁷⁹. Vatra adesea socotită ca rol sacru fiind împodobită cu coarne⁸⁰ invocând forța divină a taurului celest⁸¹, a taurului alb. Ruperea ori spargerea ei sugerează încetarea unui loc vital din casă⁸². La fel la idoli, la ruperile intenționate se pot referi la magie neagră⁸³ dar și la "pedepsirea" idolului la care s-au rugat și nu le-a împlinit dorința. Desigur multe din aceste afirmații sunt greu de probat, dar sunt situații etnografice încă în zilele noastre cu mult mai numeroase, chiar și în jocurile copiilor.

Capul, gâtul, ceafa.

Capul simbolizează văzul, mirosul, vorbitul, auzul. Legat de ideea de a nu putea fi văzuți (ideea de fantomă) nu vorbesc nici nu era vorba de auzi mesaje fiind transmise prin gânduri mai ales, la Zorlențu Mare nu apare gura, dar mai timpuriu în cultura Starčevo-Criș era redată prin găuri sugerând strigăt, urlat.⁸⁴ Mai târziu în Epoca Cuprului se dezvoltă și sunt reprezentate aceste attribute cu diferite semnificații.

Masca. Privite din față sau profil masca se detașează de cap fiind schematizată. Masca împreună cu gâtul prin gestică lor ne oferă posibilitatea unor interpretări: gâtul scurt și privirea în față sugerează un contact nemijlocit cu cel care stă în fața lui dacă idolul stă pe altarul casnic sau este ținut în mână, mai ales la copii; gâtul înalt și privirea în sus sugerează evocarea nemijlocită a divinități indiferent unde se află (pe altarul casnic sau în mână). În ambele cazuri se ține cont de mărimea mâini.

⁷⁷ Codurile si bibl.

⁷⁸ Monah 1997, 202-203; *Donja Branjeniva* Karmanski S. 1989 fig. 5; Luca 2002, 15-28, fig. 1, foto; Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh., et alii (vol. Cucuteni), 2009, p. 45, 61; Lazarovici et alii 2011, p. 125, 135; *Balta Sărată*: Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, fig. 9, p. 196; , 63, 97, 112, 119, 128, 140, 143, 157 ș.a.

⁷⁹ Lazarovici et alii 2011, p. 125, 136; Lazarovici Gh. et alii 2001, p. 103 *Tartaria la moartea "preotesei" Lady of Tărtăria*: Merlini 2011, p. 106, 109, 125, 136, 147, pl. VII B.23-26.

⁸⁰ Mersin niv. XII, XIV, room 165: Mellaart J. 1969

⁸¹ Lazarovici C.-M. et alii 2012, fig. VIII.81, VIII.84-85; H. Dumitrescu 1933, 25.1-2; Golan A. 2003, p. fig. 117.2; *Enciclopedia Tripolie*, II, p. 238

⁸² Srejšović 1969, Pl. 3, 6, 11, 16-18, 20, 23, 29 32, 35, 36; fig. 9-10 ș.a.: Lazarovici C.-M. 2009 apud D. Monah , p. 229 -230; Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, p. 215

⁸³ Drașovean Fl. 2005: Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, 206, p. 213-215 fig. 48-51.

⁸⁴ Cârcea, Nică...

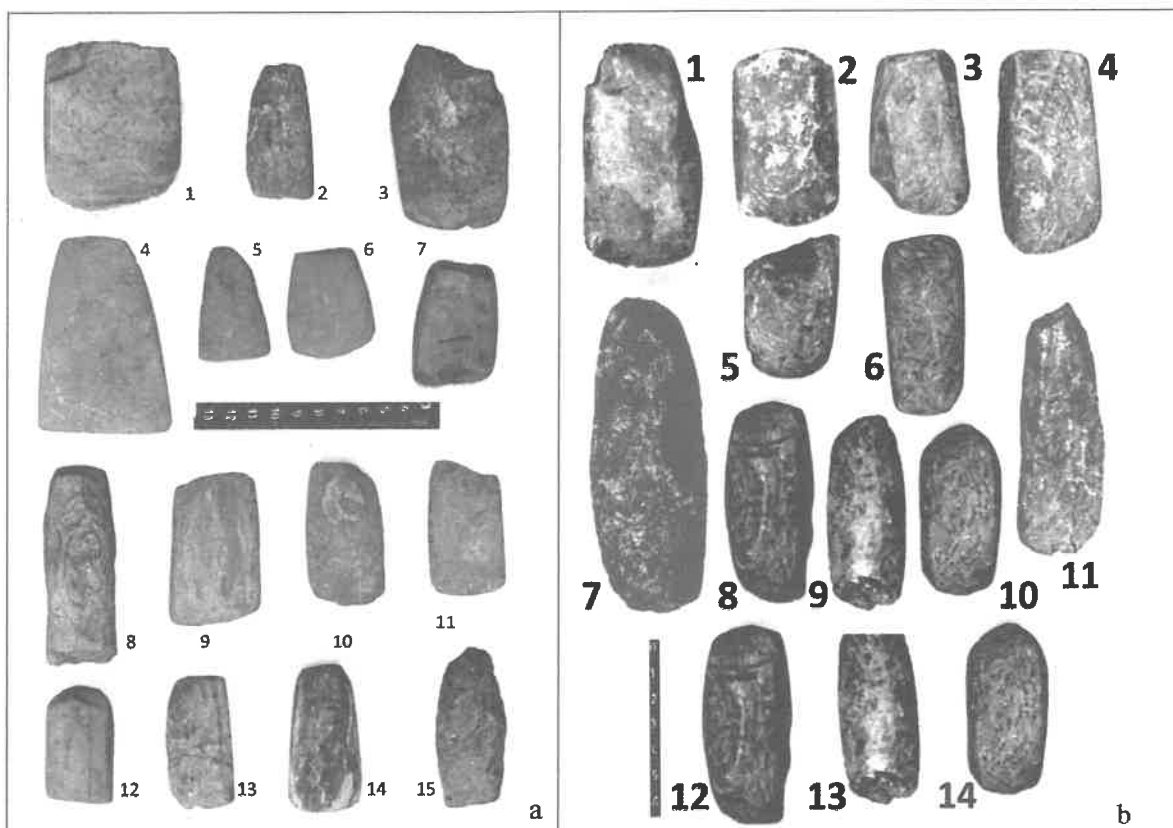
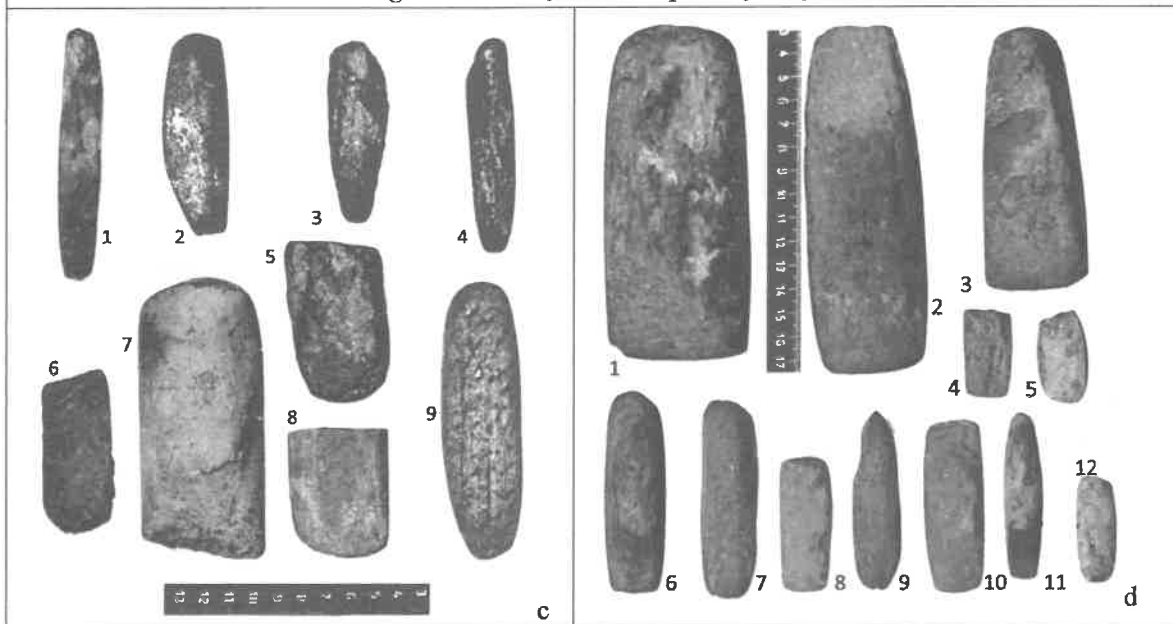

Fig. 2.12 Zorleņu Mare, topoare și dălți.

Topoarele plate sau tesle dreptunghiulare, (fig. 2.12.a1), plate trapezoidale (fig. 2.12a4) lunguiete (fig. 2.12a3): topor tip calapod (fig. 2.a5, 7, 13, b3), dălți (fig. 2.12 a8, b 13, c 4-8) dălți mari (fig. 2.12 d1-2), dălți înguste, lungi (fig. 2. 12 c. 1, 3, 4), dălți dreptunghiulare (fig. 2.12 a9, 11-12, 14, b4, 6, c 5-8) dălți scurte (fig. 2.12 a2), săpăligi (fig. 2.12 a15, b 7-10, d 11-12), topoare cimilndtrice sau “walzenbeil” (fig. 2.12 c 9).

Zdrobitoarele folosite la râșnițe cu alveolă (fig. 2.13 a1-3), altele lunguițe (fig. 2.13 a4), rotunde (fig. folosite și ca percutoare) lucrate din piatră sau silex folosite la cioplit unelte de silex sau piatră (fig. 2.13 a. 5-7).

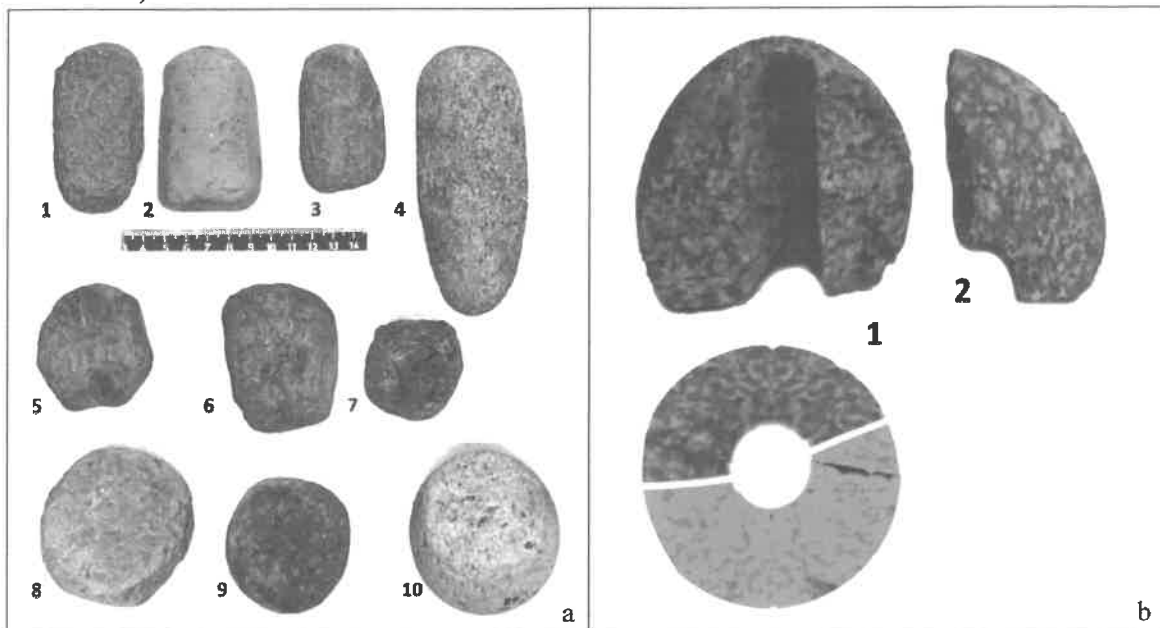

Fig. 2.13 a. Zdrobitoare, percutoare; b. Măciuci

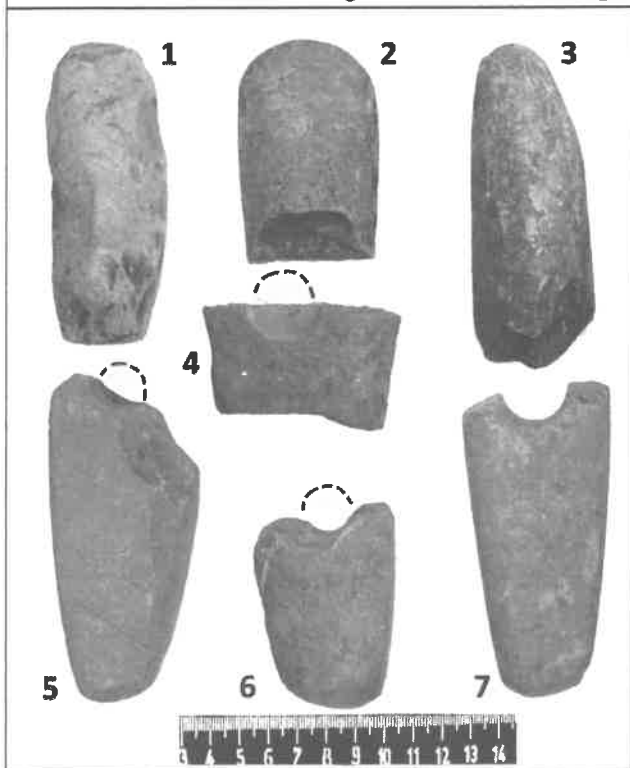

Fig. 2.14 Dălți 1.3; topoare perforate 4-7

Piese perforate sunt fie topoare, fie măciuci. Ele sunt folosite ca arme sau simboluri ale puterii (fig. 2.13.b). Avem o situație deosebită într-o descoperire, o depunere simbolică, din cultura Vinča C, de la Stubline - Crkvine⁶⁰ care arată un grup de bărbați organizați în cete care poartă sceptre din lut imitând topoare de cupru de diferite tipuri, unele seamănă cu topoarele perforate. Acestea apar într-o stațiune fortificată, ceea ce arată o organizare cvazi militară, sunt necesari pentru apărarea fortificațiilor.

Măciuci sunt două fragmente de la piese diferite care arată că sunt realizate de meșteri specializați. (fig. 2.13b).

Topoarele perforate cele mai multe s-au rupt în zona găuri ca urmare a folosirii, dar este și o piesă ruptă în timpul perforării sau pe care s-a încercat perforarea (fig. 2.14.4). Asemenea piese sunt impotente pentru identificarea tehnologiilor de fabricare. Mai amintim o piesă cioplită înainte de șlefuire (fig. 2.13.1).

⁶⁰ Crnobrajka Adam N. 2011; 2014.

CAP. 3 EVOLUȚIA CERAMICII

Ceramica este materialul cel mai bine păstrat și care oferă cele mai multe date privind tehnologia ceramicii. Deși în ultima vreme interesul pentru seriile culturale și cronologice, pentru stratigrafia comparată a scăzut folosind metode de datare pe baza datelor de radiocarbon. Acestea sunt importante și ne scutește de multă muncă, dar materialele care sunt în straturile de cultură și care sunt cele mai numeroase în stațiuni și civilizații care au asemenea straturi, amestecul rămășițelor de cărbune nu permit un control eficient și sigur. Datarea pentru stațiuni secundare, sezoniere depinde de resturile organice păstrate. Pentru săpăturile și vechile material descoperite, care sunt cele mai numeroase, tot stratigrafia comparată oferă indicii mai bogate. Baze de date și informații vor fi importante pentru folosirea roboților în arheologie, dar acele vremuri mai au de așteptat.

Pentru Zorlențu Mare, până la viitoarele săpături moderne, dacă se vor mai cerceta, mai este nevoie de timp și de așteptat. Revenim la stratigrafia comparată din 1979, elaborată de noi pentru Vinča din Banatul Montan, cu o evoluție deosebită față de Oltenia atât în ceramică și plastică. Sunt deosebiri între Banatul de munte față de Banatul de Câmpie unde este un mai puternic amestec cultural cu diferențe de la o stațiune la alta, datorate dinamismului.

Vinča A3/B1.

În nivelurile 7-6 stratul de cultură din niv. 7 era subțire, aveam un singur bordei și acela avea puține materiale. Locuirea începe într-o perioadă rece cu umiditate redusă, nivelul mari negre era scăzut (de aici avem indiciu cu privire la cantitățile de apă în jur 5000 cal. BC, care a durat peste 80 de ani. Foarte probabil erau două anotimpuri mai lungi (primăvara și toamna) erau perioadele reci (ca și astăzi deși se vorbește de încălzire globală) și nu poți face baie decât la finele lunii mai. Numeroasele gropi din nivelurile 6 și 4 au amestecat materialele, iar gropile nu au putut fi sesizate decât după 20 - 35 cm mai jos, deci cel puțin un nivel de săpare (un nivel era de 10-15 cm) de unde unele amestecuri de materiale.

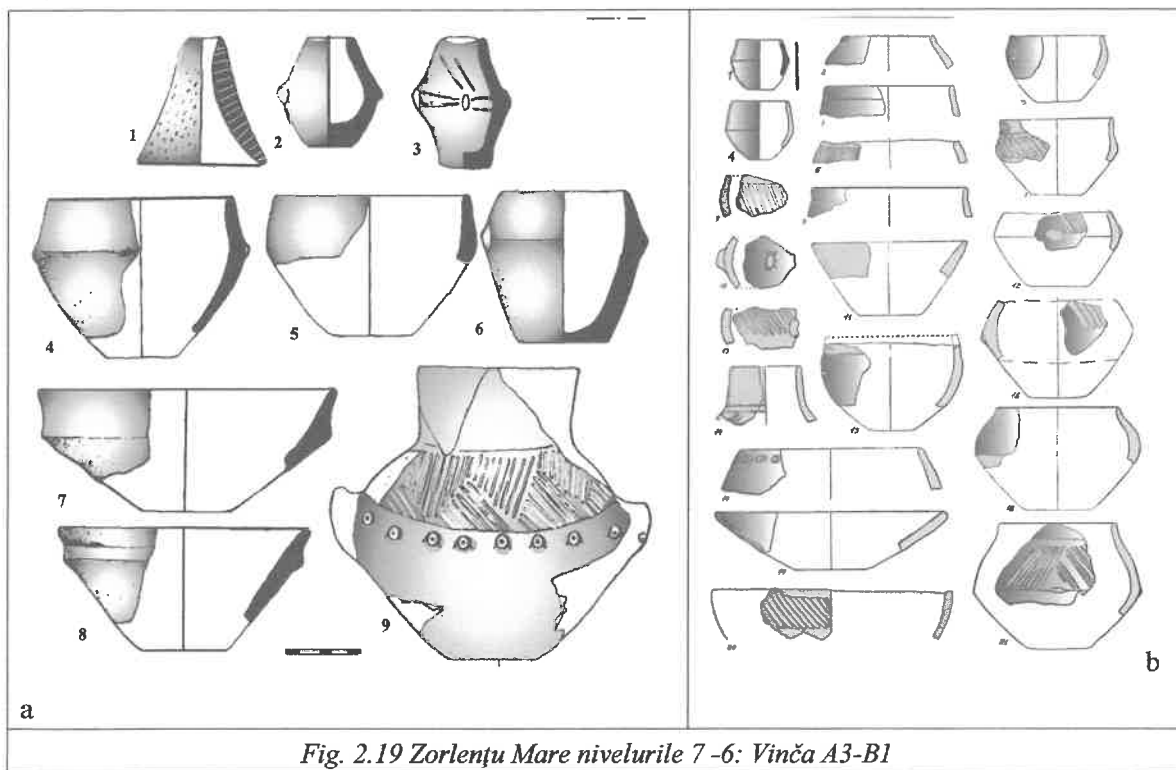

Fig. 2.19 Zorlențu Mare nivelurile 7-6: Vinča A3-B1

Remarcăm unele forme deosebite care nu sunt cunoscute în alte stațiuni cum este cazul cu amforeta de culoare neagră, pastă fină, bine arsă, decorată cu pliseuri (caneluri fine și proeminențe cu alveole fig. 2.19.a9). Formele bitronconice (castroane și străchini) sunt caracteristice etapei Vinča A3/B1.

Alături de acestea sunt o serie de boluri bitronconice cu care mâncau (în loc de linguri mănecarea lichidă era băută sau folosite (fig. 2.19.b1-2). Mai amintim un vas cu perforații fine (fig. 2.19/a1) folosit pentru protejarea luminii ce era depus deasupra unei străchini sau vas cu 3-4 picioare care avea ulei și o feștilă fiind folosit mai ales atunci când aveau un copil mic sau când unul din copii era bolnav iar noaptea aveau nevoie de lumină. Acestea mai erau folosite pentru a proteja și menține focul. Orificiul larg de la partea îngustă permitea aerului cald să iasă, iar orificiile laterale permiteau oxigenului să întrețină arderea. În plus era ușor de identificat locul în timpul nopții și ferea de incendiu sau stingerea focului.

Vinča B1.

Este la mijlocul unei perioade reci (fig. **). Din aceste motive oamenii își durează locuințele cu structuri masive din lemn, lipite cu lut de bună calitate amestecat cu argilă, care prin ardere păstrează structurile, nu pica, feresc de vânturi. Pereții au șanțuri de fundație pentru a evita pătrunderea apelor mai ales în partea de amonte.

Tot acum avem un atelier pentru arderea ceramicii prevăzut cu trei cuptoare. La marginea bolții în una din încăperi au fost găsite trei vase mici unul în altul, puse la ars: fiind la marginea bolții cuptorului, după prabușirea bolții era rămas fiind recuperate de noi. Avem astfel dovada cum se puneau vasele la ars ceea ce nu diferă față de unele obiceiuri din vremurile noastre. Mai mult, în această vreme au fost găsite numeroase vase tronconice de diferite dimensiuni, care era producția preferată a meșterilor olari de la Zorlenț, dar ne arată și o familie mai numeroasă.

O formă care se dezvoltă în această vreme sunt cupele cu picior. Unele dintre ele se mențin din etapa precedentă (fig. 2.20/2,11) altele au forme noi (fig. 2.20/1,5-6). Caracteristice pentru Zorlen Mare sunt unele amfore cu trei toarte (fig. 2.20/10, 13). Acestea puteau fi agățate fiind astfel ferite de răsturnări sau să ajungă soarecii la ele. Mai toate aveau capre un capac. Într-o situație avem un capac care imită un cap de bufniță, confirmând ideea protejării conținutului contra șoarecilor, bufnița, cucuveaua erau și atunci, ca și acum, duhuri ale nopții cu părțile lor bune și rele.

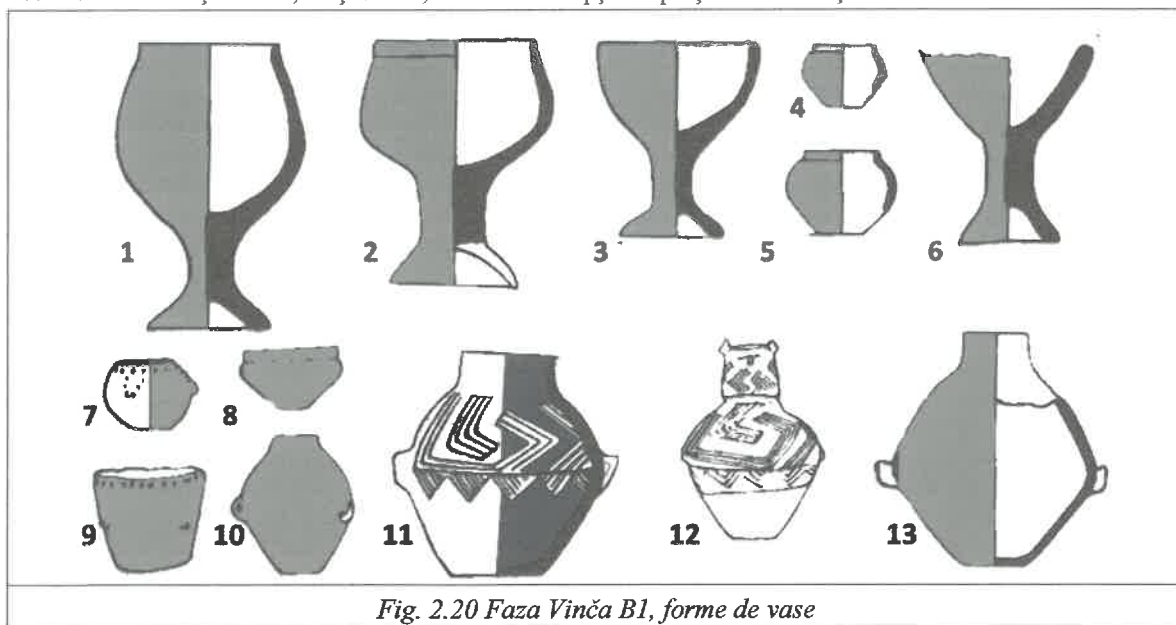

Fig. 2.20 Faza Vinča B1, forme de vase

Alte forme fome după aspect și dimensiune erau folosite diferit: cele mici pentru copii mici, cele mari pentru adolescenți și adulți. Multe din ele asimetrice erau astfel gândite ca să permit servitul din strachina cu mâncare de către membrii familiei. Unele vase serveau pentru gătit având fundul mai gros pentru stabilitate pe vatră, dar și pentru fiert cu ajutorul unor pietre încălzite (de regulă din calcit) pe vetre și care grăbeau fierberea.

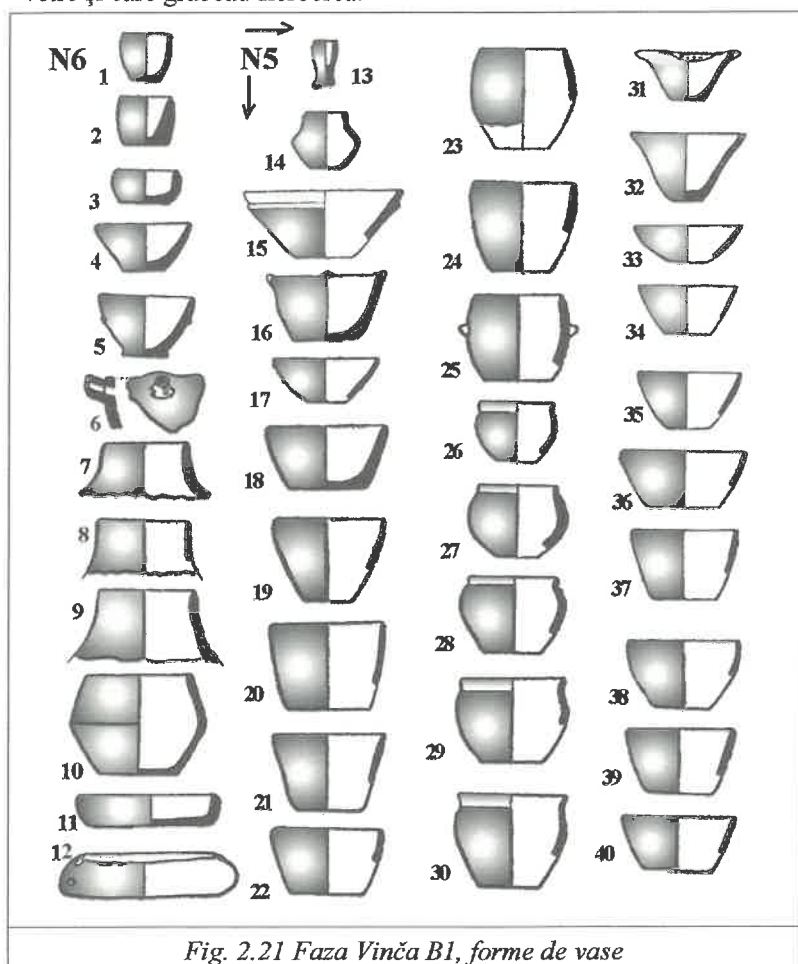

Fig. 2.21 Faza Vinča B1, forme de vase

În același timp unele dintre, cele cum sunt galeții de calcit ajutau și la dezinfectarea conținutului⁶⁶. Alte forme, cum sunt vasele cu gura largă serveau la păstrarea produselor lichide. Amforele cu trei sau patru toarte se foloseau la transportat apa de băut care se găsea mai jos, pe valea Alunișului unde este un izvor curat. Alte vase cu gura mai largă (fig. 2.217-9) serveau la păstrarea unor produse.

Mai sunt o serie de tigăi, numite în literatură după descoperirile din câmpie *tigăi de pește*. Ele erau folosite la topirea, frigerea bucăților de carne grasă (fig. 2.21/11-12). Tot în ele puteau fi pregătite lipiile, la unele se observă a tugiure cu canal pentru scurgerea grăsimilor, folosite la iluminat sau pentru ungerea încălțămintelor sau hainelor din piele.

Unele vase au fundul gros pentru a menține temperatură sau stabilitate. Numeroasele străchini tronconice arată că familiile lor erau numeroase (fig. 2.21/17-22, 32-40). Unele oale serveau la gătit (fig. 2.21/23,25) având mici proeminente pentru a putea fi apucate (fig. 2.21/25).

Vinča B1/B2.

O parte din materiale sunt amestecate din cauza marilor gropi din nivel 4 care au taiat straturi din nivelurile 5-6. Cupele cu picior păstrează aceleași forme, doar unele picioare sunt mai masive, fiind și ceva mai târzii (fig. 2.25/a5, 12). Se mențin de asemenea tigăile (fig. 2.25/a 24-25), străchinile și castronașele tronconice. Mai remarcăm unele vase cu gaură de scurgere de la vase în care erau ținute anumite lichide: este posibil să fie fructe la fermentat îndulcite cu miere⁶⁷.

⁶⁶ Din cercetările noastre etnoarheologice bulgării de calcit (băuță în Transilvania), serveau la dezinfectarea vaselor din lemn pentru păstrarea unor provizii.

⁶⁷ Mierea este cunoscută din paleolitic: la Cueva di Araña, Valencia, [Spania vezi ocupații la concluzii: Gura Baci](#)

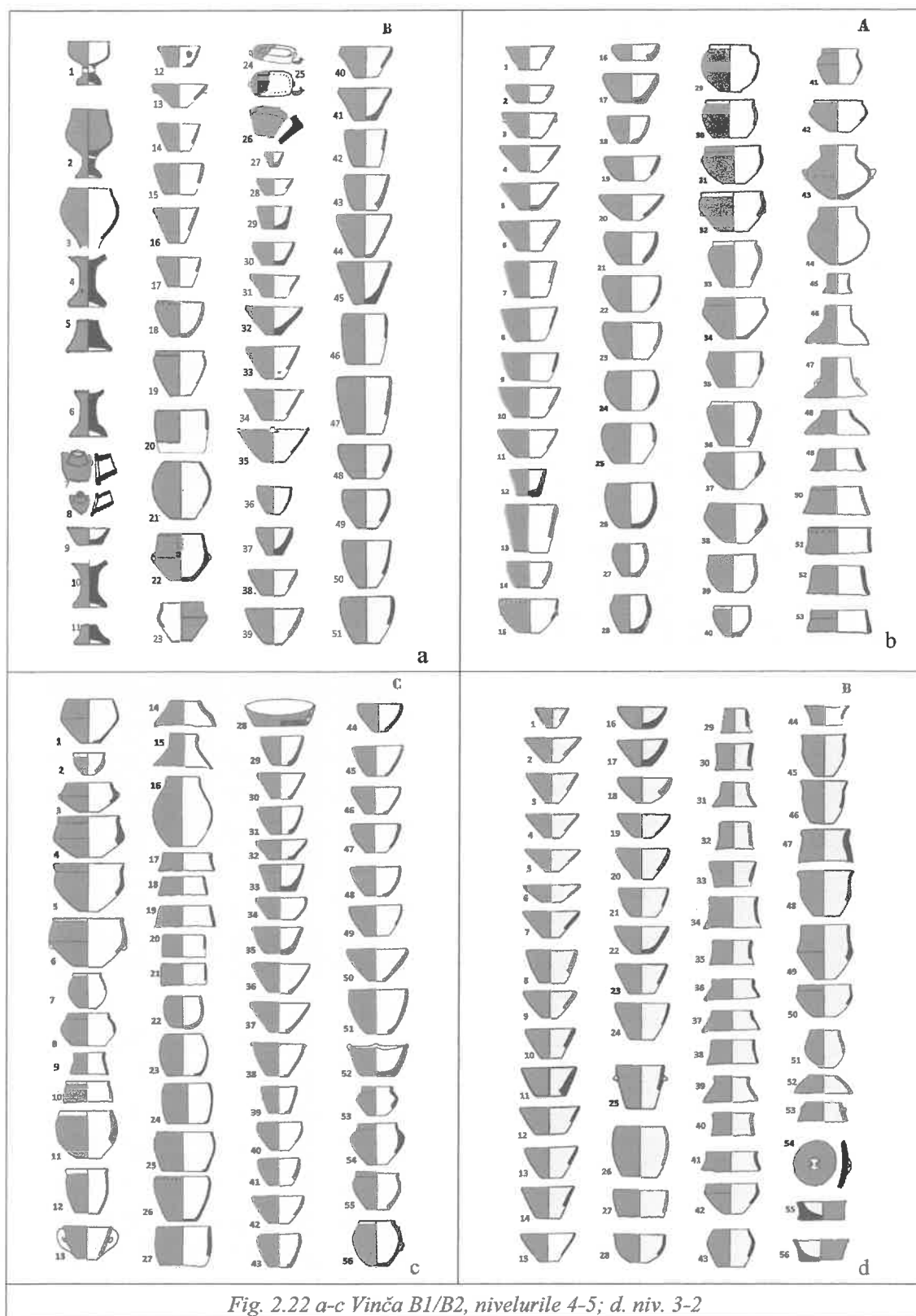

Fig. 2.22 a-c Vinča B1/B2, nivelurile 4-5; d. niv. 3-2

Remarcăm un număr mai mare de blouri globulare (fig. 2.22.b/22-26). Reapare ceramica neagră cenușie, influențată de migrația Vinča B2/C, dar stațiunea intră în proces de retardare, după distrugerile prin incendiere din nivelurile 5 și construirea unor locuița cu gropi în trepte din nivel 4.

Formele de vase nu mai sunt variate, predomină cele tronconice. Într-un mare castron tronconic plin cu grâu carbonizat în el era un alt vas tronconic, folosit foarte probabil ca măsură (fig.** Color). Se înmulțesc cupele sau vasele cu picior larg (fig. 2.22/a 50-55), dar se păstrează și unele cupe cu picior plin, cu baza largă, plată (fig. 2.22/a.44-49)ca cele de la Tăuľaș), commune cu cele Turdășene⁶⁸.

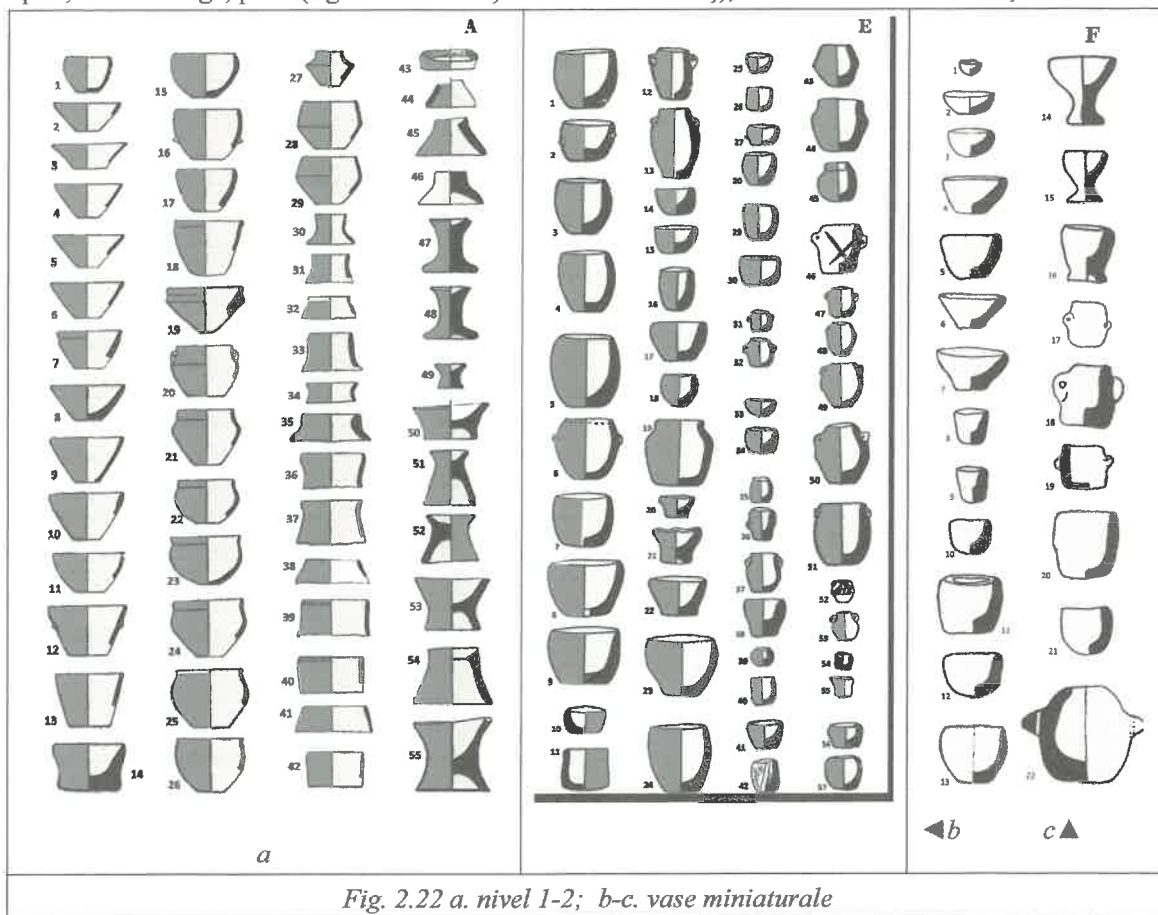

Fig. 2.22 a. nivel 1-2; b-c. vase miniaturale

Vasele miniaturale.

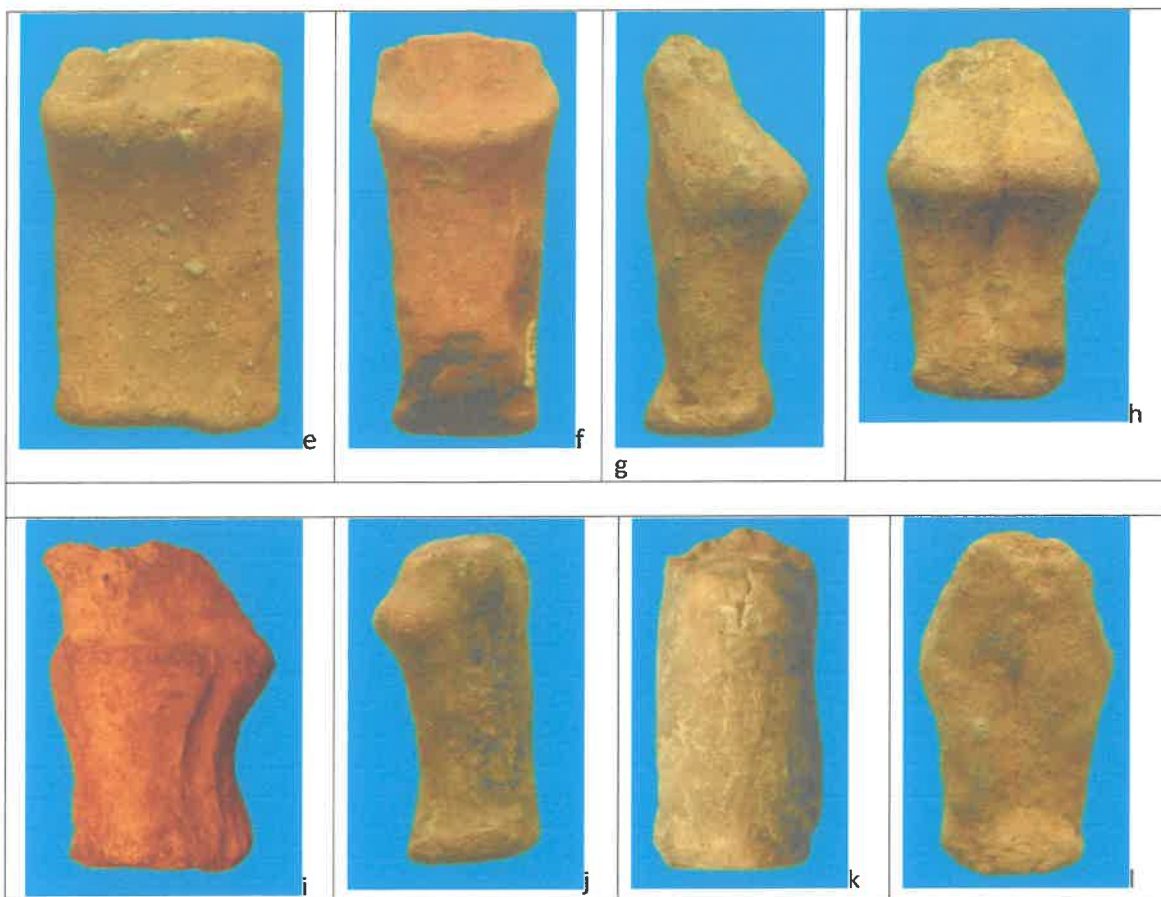
Există un număr mare de vase miniaturale folosite ca jucării de copii. Este posibil ca unele din ele să fie confecționate chiar de copii îndemnați de părinți să exerseze olăritul. Unele sunt arse slab cu flecuri, dovadă că în joaca lor copii le-au pus în vetrele cu cărbune și cenușă⁶⁹. Aceste vase miniaturale imită formele mari, interiorul era modelat cu degete mici. Din păcate nu am făcut studii speciale asupra urmelor de emprente păstrate uneori.

Încheierea și retardarea sunt determinate și de un climat cald petrecut în jur de 5000 cal. BC, ceea ce a dus la scăderea nivelului Mării Negre și care au determinat de numeroase deplasări de populații și migrații. Am observat că la această vreme apar cete de războinici înarmați (la Supska – Stublina) și conducători militari cu alte cuvinte o aristocrație militară și o data cu ei expediții de jafuri⁷⁰.

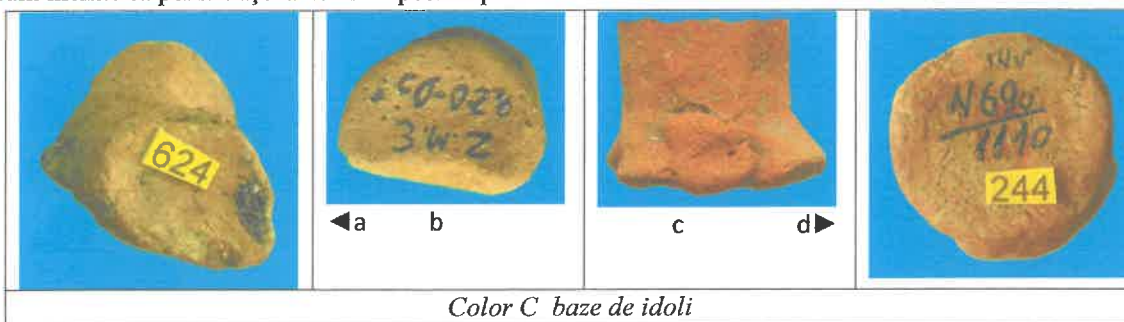
⁶⁸ Vinča în Transilvania fata...

⁶⁹ La Parța și Țaga copii care erau în tabăra arheologică, îndemnați de colega Zoia Maxin, au confecționat fusaiole, greutăți dar nu le-au lăsat suficient la uncat și le-au pus canușa și cărbunele din vatră. Rezultatul: unele sunt arse cu flecuri, altele au crăpat nefiind uscate. Comparându-le cu vasele miniaturale din neolitic erau mai prost realizate, iar argila era cu nisip prea mare. Copii din neolitic aveau cunoștințe mai bune despre tehnologia ceramicii..., ori luau din lutul pregătit de părinți.

⁷⁰ Crnobrbija Adam **...

Soclul este uneori în formă de talpă (color C.a), sau labe de animal sau om, apoi reparat (color C.c), alveolat (C.b, d) pentru mai multă stabilitate pe masa altar. Unele din aceste spluri se mențin din fazele Vinča A în Vinča C (cum este în locuința 3 de la 0, 30 cmș color C.b). Aceste socluri sunt menite să permit așezarea lor specific pe altarele casnice.

Luptătorul.

O piesă deosebită, ajunsă la muzeul dintr-o recuperare a pieselor de către poliția de patrimoniu cu posibilitatea provenienței de la Zorlen Mare⁸⁶ este o piesă deosebită (fig. 3.5a). În zona Reșița și Timișoara braconează amatori de antichități pentru comerț cu bunuri culturale braconează siturile neolitice de la Zorlențu Mare, Balta Sărată și Ruginosu. Aceasta reprezintă o figură de bărbat mascat cu mâinile terminate cu capete de animale ca la unii idoli de tip Zorlenț (fig. 3.5a; 3.6 tip lib1, lib2, V.3), masca feței este tot bot de nimal stilizat. Acesta sugerează ca aspect cu un luptător lăudăros.

⁸⁶ Imagini prin amabilitatea colegei Adriana Radu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

Idolii de tip Zorlenț (vezi și anexa) (fig. 3.5.3.6 color **)

Fig. 3.5 a. Luptătorul (foto Adriana Radu, prelucrare color Gh. Lazarovici); b. Model de purtarea idolilor la ceremonialuri (reconstituire Gh. Lazarovici)

Denumirea a fost dată deoarece la Zorlențu Mare au fost descoperite cele mai multe tipuri și variante, dar și ca număr de piese. De-a lungul timpului au fost numiți idoli perforați, idoli de tip Thessalian, iar unele din variante *amulete de tip Bicske*. Deoarece la Zorlenț au fost descoperite variante care arată evoluția de la Idolii obișnuși la cei perforați denumirea ni se pare firească.

Acest tip de piese apar începând cu nivelurile 4 de la Zorlențu Mare, deci odată cu distrugerile din nivelurile 5 și cu apariția locuințelor cu gropi mari. Aceștia apar din Transilvania, Serbia și până lângă lacul Balaton, la Bicske (unde erau acele amulet). Printr-o largă analiză a noastră din 1979, în Neoliticul Banatului am elaborat o tipologie în care am inclus cinci grupe mari, deși numărul de grupe este mai mare cu noi exemplare, tot de la Zorlențu Mare.

Despre funcționalitatea acestor piese s-a preocupat intens prof. nostru Octavian Răuț care a fost de asemenea interesat să elucideze unele urmele de sfori de pe aceste piese din care rezulta că ar fi fost purtați prim atârnat cu sfori un anumit număr de piese pe piept la anumite ocazii: inițiere, funcții sociale și/sau religioase.

Din păcate acesta nu a apucat să publice rezultatele. Am colaborat și continuat studiile sale⁸⁷ elaborând mai recent într-un mare studiu (de cca. 60 p.) despre mari teme religioase din cultura Vinča redactat și copletat împreună cu doamna Lazarovici⁸⁸ fiind un capitol (capitol 9) într-o mare lucrare despre antropomorfism comportament religios în Sud-estul Europei⁸⁹. Acolo am reconstituit felul cum puteau fi legați și purtați pe piept și funcționalitatea (fig. 3.5)⁹⁰. În opinia noastră la anumite sărbări erau purtați de către fete sau băieți la gât pentru a prezenta un fel de arbore genealogic al strămoșilor din familie, atunci când puteau să fie aleși în anumite funcții social-religioase.

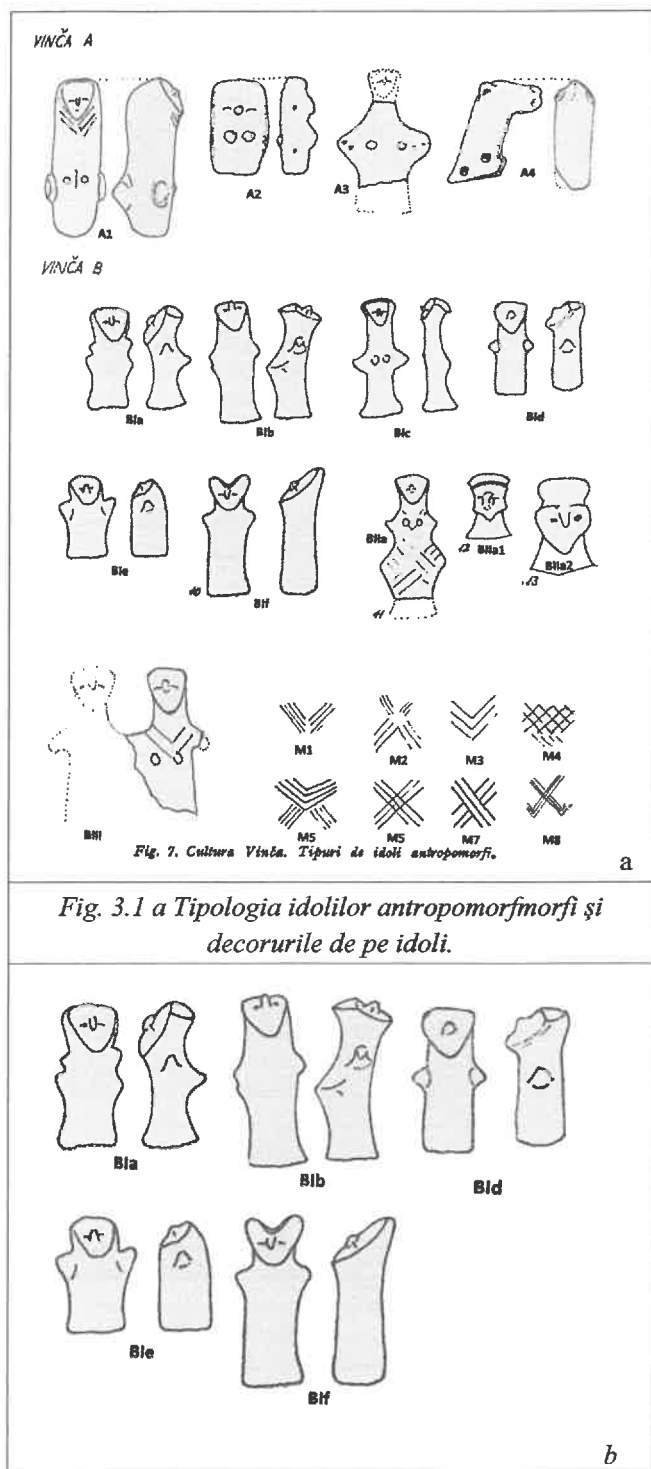
⁸⁷ Am avut informații că unele jurnale, arhiva de filme ale sale ar fi ajuns la Muzeul din Reșița după moartea sa.

Colegii de la Muzeu, mulți studenți ai mei și colaboratori m-au informat că a fi vorba doar de cărți.

⁸⁸ Lazarovici Gh., Lazarovici C. -M. 2014a, p.187-243 capitol 9

⁸⁹ *** Antropomorfic and Symbolic 2014

⁹⁰ Lazarovici Gh., Lazarovici C. -M. 2014a, p.209, fig. 39.

numărul idolilor este mai mare de 400 obiecte (deși nu avem o numărare exactă, mai ales pentru fragmentele de idoli și amulete).

Acolo sunt tradiții megalitice, în zorile civilizației lor. Dacă ar fi să facem o comparație toate figurile și reprezentările plastice de figuri umane împreună nu sunt la numără câte avem la Zorlențu Mare, fără a vorbi de civilizația Cucuteni-Tripilija care are zeci de mii de asemenea reprezentări.

Leo Frobeius în *Paideuma* (ediția 1985) studiind viața spirituală a unor populații din Africa spune despre idoli că au diferite semnificații pentru diferite generații de vârstă: pentru copii sunt jucării, adulții nu le dau importanță, fiind ocupați cu cele necesare traiului; bătrânii se închină sau fac vrăji cu ei.

Idolii

Analizând gestică, aspectul, uneori canoanele prin care sunt reprezentate se pot desprinde o serie de semnificații, din care se nasc mituri sau legende sau redau personaje din acele mituri. Într-o duzină de simpozioane de etno-religie organizate din inițiativa noastră (Caransebeș, Iași, dar mai ales Suceava⁷¹) la seminariile universitare de la Facultatea de Teologie Ortodoxă și Istorie din Reșița-Caransebeș, la simpozioane internaționale sau lucrări de sinteză la care am fost colaborator am dezbătut principalele teme legate de viața spirituală, semne și simboluri cunoscute și interpretate de înțelepți.

Spre deosebire de alte stațiuni neolitice mijlocii din Banat, cu excepția stațiunii de la Parța, deoarece suprafețele cercete de acolo erau de *cca. 4,5* ori mai mari, fără a calcula și volumul straturilor la Zorlenț au fost descoperiți cel mai mare număr de idoli și amulete. Cu toate acestea nu a fost cercetat decât un sigur sanctuar comunitar, cel din nivelul 7 parțial 6, dar

⁷¹ *** Țara Gugulanilor 2015, p. 39-58; sinteze cu teme : *** FROM SYMBOLS TO SIGNS : 2005, 2015-2019 ; și altele. Lazarovici Gh. 2005; 2018; Lazarovici C. -M. 2010, 2010e..

Datorită bogăției plasticii pe baza lor am realizat tipologia plasticii culturii Vinča din Banat⁷². Nefiind alte cercetări la Zorlențu Mare, iar cele de la Balta Sărată le-am publicat recent, și acolo ne-am bazat pe observațiile de la Zorlenț, nu e cazul să revenim cu comparații locale.

Pe baza tipologiei din 1979 (Fig. 3.1.a) prezentăm evoluția pe niveluri și faze culturale.

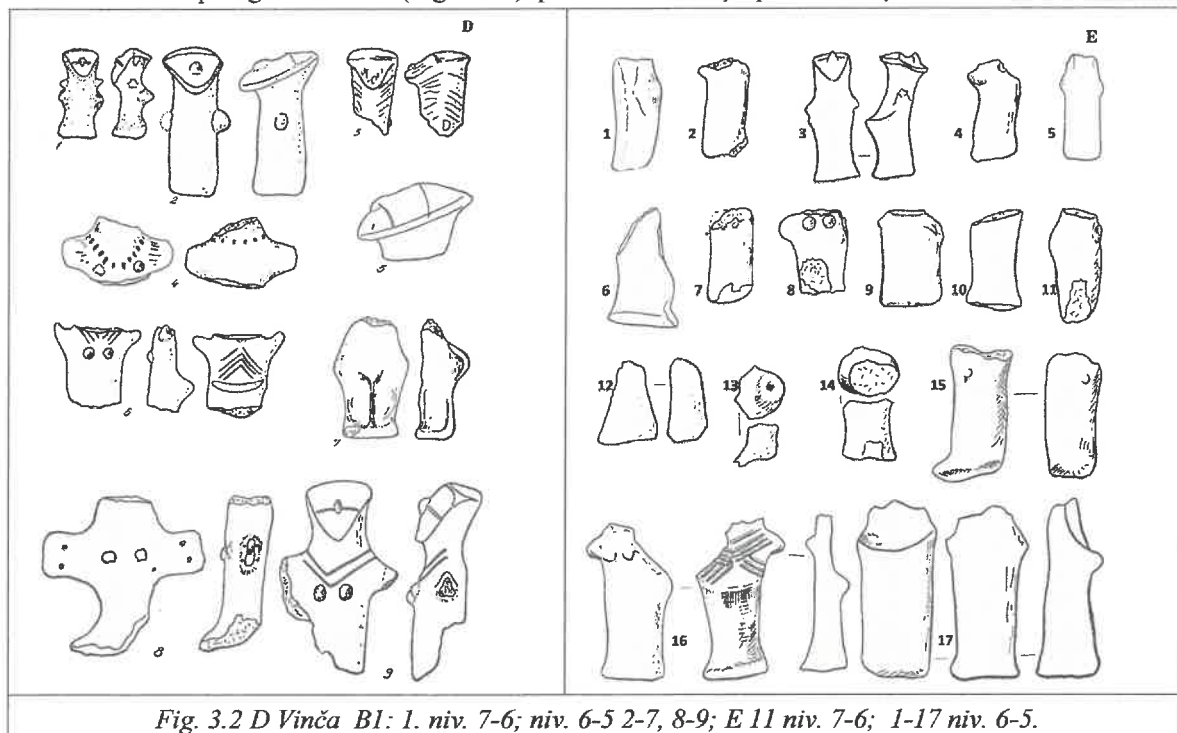

Fig. 3.2 D Vinča BI: 1. niv. 7-6; niv. 6-5 2-7, 8-9; E 11 niv. 7-6; 1-17 niv. 6-5.

Spre deosebire de Vinča A, când majoritatea o formau idoli cilindrici, mulți cu soclu pentru a sta în poziție verticală pe mesele altar sau într-un loc special, în Vinča B se diversifică.

Idolii masculini. În Vinča B la cei ziși masculini (le lipseau sânii, iar sexul nu era prezentat...) dar forma lor cilindrică și uneori conică erau simbol de phalic (fig. 3.1b) sau faliform⁷³. La cei mai mulți la care s-a păstrat capul au o mască triunghiulară, moștenită din fazele Vinča A3 cu care încep locuirile din Banat (fig. 3.2 D 1-3,5,9; E. 3).

La **Idoli feminini** au reprezentați de regulă sânii (fig. fig. 3.2 D4, 8; E8), fesele (fig. 3.2 D4: E 16-17; G5,9) și picioarele, uneori fiind marcate coapsele și pulpele. Femeile au la gât un șirag de mărgelă (fig. 3.2 D 4) sau incizii duble (fig. 3.2. D9), acea piesă avea pe spate o serie de incizii ce sugerau un batic sau un gen năframă cu franjuri (*cârpa mare* reg. Banant). Uneori brațele erau perforate pentru a fi purtate la gât cu unele ocazii (fig. 3.2.D8).

Idoli speciali. Nu avem nici o piesă întreagă dar avem unele picioare mari despre care nu știm dacă sunt de la idoli, vase antropomorfe sau altărașe (fig. 3.2 E15).

Intre piesele deosebite amintim **coarnele de consecrație** (fig. 3.3.G8 vezi mai jos comentarii), care, după opinia noastră este o forma rară, unică, deși tema este bogată cu diferite variante de bucranii⁷⁴. Acestea sugerează forța cornului: Mircea Eliade spunea că cornul este un silbol al furtunii⁷⁵: dacă ne aducem aminte de Zeus care are fulgerele în mână la mânie, uneori reprezentat de un corn dublu; cornul sugerează și pterea sexuală la Taur, Berbec, Țap⁷⁶.

⁷² Lazaroviic Gh. 1979, p. 88-106.

⁷³ Dumitrescu et alii 1954 418, fig. 37/2-4, 6, 10, 11, 13-15 18.

⁷⁴ Lazaovicii ** bucranii

⁷⁵ Eliade

⁷⁶ Producători de spermă **altarul de la Kahti ?**, asociate cu personajele celeste ale focului, luminii Lazaovicii ** bucranii ...

Tot deosebit este un idol – văscior care poate sugera graviditatea, prin tăierea pântecului sugerează, poate, moartea pruncului și o operație de extragere ? Fața figurii este sub formă de inimioară, model străin fazelor vinčiene din Banat. Ea sugerează un tip de mască, doar cu ochi variantă la masca tip M16 (coduri tipopogice Lazarovicii⁷⁷). Unii idoli au gâtul lung (fig. 3.2D.2-3; E3) ceea ce sugerează orientarea capului cu masca spre cer, pentru implorarea divinității.

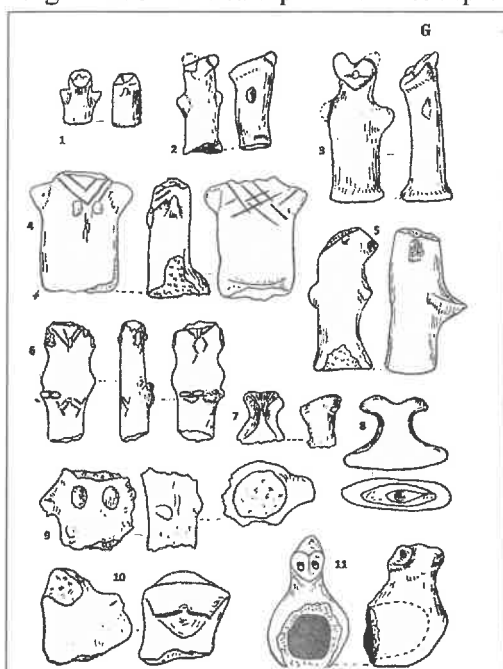

Fig. 3.3.G Vinča B1/B2, B2b

Părți ale corpului la idoli.

La analiza idolilor nu trebuie să uităm definițiile legate de imagine, reprezentare, fantomă, spectru, dar și ce reprezentau pentru oamenii acelor vremuri: adorare, închinare la idoli, iubire exagerată.

Un număr foarte mare de piese sunt rupte⁷⁸. Desigur pot fi ruperi naturale dar și intenționate. Ruperea sau spargerea ritualică este folosită în diverse situații având un rol cultic⁷⁹. Vatra adesea socotită ca rol sacru fiind împodobită cu coarne⁸⁰ invocând forța divină a taurului celest⁸¹, a taurului alb. Ruperea ori spargerea ei sugerează încetarea unui loc vital din casă⁸². La fel la idoli, la ruperile intenționate se pot referi la magie neagră⁸³ dar și la “pedepsirea” idolului la care s-au rugat și nu le-a împlinit dorința. Desigur multe din aceste afirmații sunt greu de probat, dar sunt situații etnografice încă în zilele noastre cu mult mai numeroase, chiar și în jocurile copiilor.

Capul, gâtul, ceafa.

Capul simbolizează văzul, mirosul, vorbitul, auzul. Legat de ideea de a nu putea fi văzuți (ideea de fantomă) nu vorbesc nici nu era vorba de auzi mesajele fiind transmise prin gânduri mai ales, la Zorlențu Mare nu apare gura, dar mai timpuriu în cultura Starčevo-Criș era redată prin găuri sugerând strigăt, urlat.⁸⁴ Mai târziu în Epoca Cuprului se dezvoltă și sunt reprezentate aceste attribute cu diferite semnificații.

Masca. Privite din față sau profil masca se detașează de cap fiind schematizată. Masca împreună cu gâtul prin gestică lor ne oferă posibilitatea unor interpretări: gâtul scurt și privirea în față sugerează un contact nemijlocit cu cel care stă în fața lui dacă idolul stă pe altarul casnic sau este ținut în mână, mai ales la copii; gâtul înalt și privirea în sus sugerează evocarea nemijlocită a divinității indiferent unde se află (pe altarul casnic sau în mână). În ambele cazuri se ține cont de mărimea mâinii.

⁷⁷ Codurile și bibl.

⁷⁸ Monah 1997, 202-203; *Donja Branjeniva* Karmanski S. 1989 fig. 5; Luca 2002, 15-28, fig. 1, foto; Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh., et alii (vol. Cucuteni), 2009, p. 45, 61; Lazarovici et alii 2011, p. 125, 135; *Balta Sărată*: Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, fig. 9, p. 196; , 63, 97, 112, 119, 128, 140, 143, 157 ș.a.

⁷⁹ Lazarovici et alii 2011, p. 125, 136; Lazarovici Gh. et alii 2001, p. 103 *Tartaria la moartea "preteșei" Lady of Tărtăria*: Merlini 2011, p. 106, 109, 125, 136, 147, pl. VII B.23-26.

⁸⁰ Mersin niv. XII, XIV, room 165: Mellaart J. 1969

⁸¹ Lazarovici C. -M. et alii 2012, fig. VIII.81, VIII.84-85: H. Dumitrescu 1933, 25.1-2; Golan A. 2003, p. fig. 117.2; Enciclopedia Tripolie, II, p. 238

⁸² Srejić 1969, Pl. 3, 6, 11, 16-18, 20, 23, 29 32, 35, 36; fig. 9-10 ș.a.: Lazarovici C.-M. 2009 apud D. Monah , p. 229 -230; Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, p. 215

⁸³ Drașovean Fl. 2005: Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, 206, p. 213-215 fig. 48-51.

⁸⁴ Cârcea, Nica...

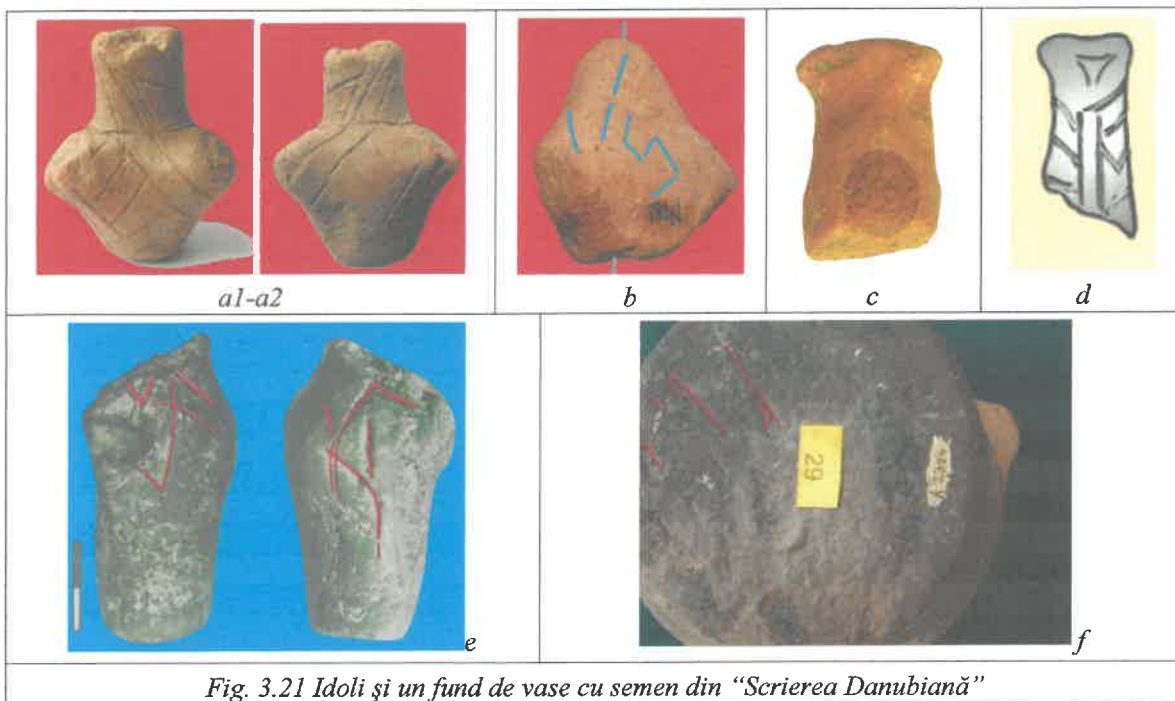

Fig. 3.21 Idoli și un fund de vase cu semen din "Scierea Danubiană"

La figurinele zoomorfe este dificil de demonstrat dacă este vorba de jucării sau idoli, deoarece până la un anumit nivel sunt identice. Cu toate acestea sunt unele care au mască de animal, idea era de beneficia de protecția măștii. Alteori sunt capete de animale pe brațele unor idoli sau amulete, ceea ce sugerează de asemenea protecția respectivului obiect pentru cei care le poartă.

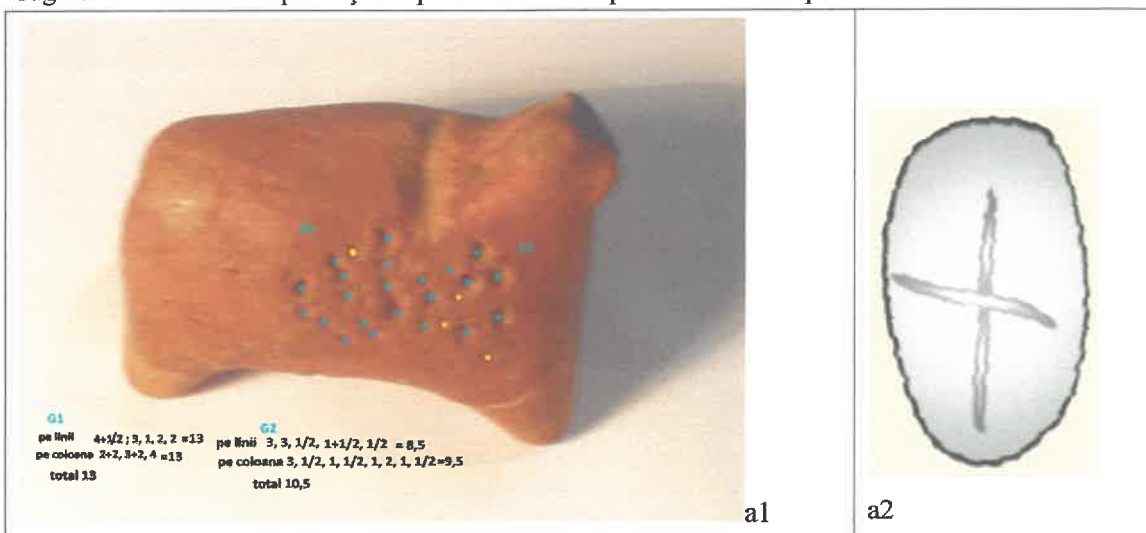

Fig. 3.22 a-c, e-j Zorlențu Mare; d. Potporani (după Jovanović Șarolta 1978, p. 41).

Cornul este un simbol masculin, solar legat de taur, berbec, mai rar țapul (altarele din Vinča A aveau coarne de taur, iar din Vinča B2 corne de berbec¹²², altelei este legat de graviditate (încă din paleolitic) în mitologia antică este asociat cu divinități ca Zeus, Hera, Hermes.

Altărașele și piese de altar, focul, lumina.

În temple și sanctuarele preistorice, în Banat în special cele din cultura Banatului de la Parța sunt mai multe altare destinate oferirii unor ritualuri cultice (oferiri, jertfiri, arderi, etc.¹²³). Cel mai adesea acestea imită altarele din sanctuarele comunitare sau din fazele respective ale acelei civilizații.

La Zorlențu Mare este o masuță-altar cu patru picioare, cu un decor simplu din linii incizate, având în centru un orificiu¹²⁴. Acesta este un tip foarte rar întâlnit: Poienești, cultura Cucuteni (fig. 3.14.1). Cum erau aceste mese altar în sanctuare comunitare Vestő-Magó (fig. 3.14c)¹²⁵. Acolo observăm că pe altarul monumental exisată un altar mai mic pe care erau depuse ofrande, acesta fiind mobil ofrandele depuse puteau fi depuse în unele recipiente mai mari: vase umane pentru cereale, altele puteau fi arse pe vatră.

Mai există unul mic, o jucărie de copil cu soclu din 3 picioare găsit împreună cu un idolaș (fig. 3.14.2)¹²⁶. Rostul jucăriei era acela de al obișnui pe copil cu altarul și rugăciunile lui.

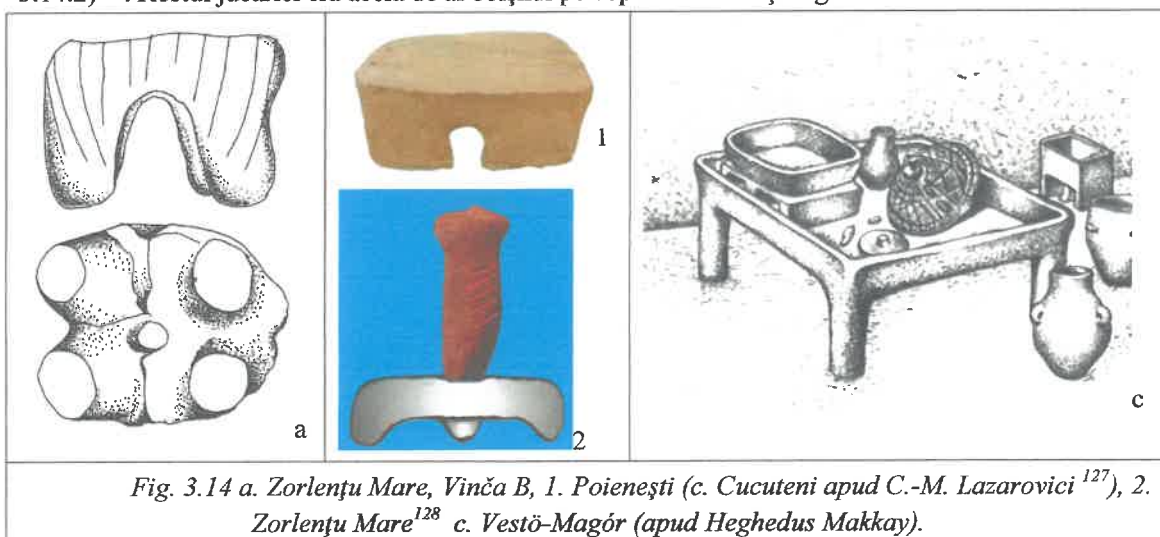

Fig. 3.14 a. Zorlențu Mare, Vinča B, 1. Poienești (c. Cucuteni apud C.-M. Lazarovici¹²⁷), 2. Zorlențu Mare¹²⁸ c. Vestő-Magó (apud Heghedus Makkay).

Masca

Despre masca din neolitic dar și din alte vremuri, în special în etnologie și etnografie s-a scris foarte mult. Sunt și astăzi carnavaluri cu măști (Ex. în Maramureș la Sf. Ștefan de alungarea sufletelor, demonilor și spiritelor rele). După folosință sunt mai multe tipuri de măști: masca de teatru, mesaca de carnaval, masca funerară (Egipt, reintegrează sufletul defunctului); masca ascunde sau dezvăluie

¹²² Anati 1970, 199; Karagheorghis 1977, 43; Gimbutas 1997, 44; 1999, p. 159; Chevalier J., Gheebant A. 1995; s.v. corn; Marler J. 2003, 10 Kovács Adela 2016; cap. 3 Chirica et alii 2012, p. fig. 8; Lazarovici Gh. et alii 2001, 278; Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh. 2007, p. 56, 131; Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, p. 230 anexa Iși altele.

¹²³ Lazarovici et alii 2001, I.1, p. p. 207-208; 232, 240, 247, 281; Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh. 2006, p. 305, fig. IIIb.123b Vounas; Kitanovski - Simoska - Jovanovic 1990, p. 109, fig. 5-6:

¹²⁴ Lazarovici 1973 52, 13/6: 1979, 23D 36: Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, p. 205, fig. 26

¹²⁵ Hegedus - Makkay 1987, abb. 3-4, 9; Gimbutas 1991a, 3-23.1.

¹²⁶ Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, p. 206, p. 220 fig. 25.6.

¹²⁷ Lazarovici C.-M.

¹²⁸ Din greșală a fost publicată de noi ca fiind de la Balta Sărtă LazaroviciGh. 2020 p. 235, fig. V. 33a, 30 g sunt de la Zorlent) unde este una similară ca formă, dar fără decor.

tendențele inferioare ce trebuiesc izogonite, mai este masca societăților secrete pentru ași impune voința, este un instrument de posedare. În diferite zone ale lumii au avut roluri și sensuri diferite¹²⁹.

În neolitic (vezi mai jos Dansul) și Epoca Cuprului, masca este asociată cu dansul în cultura Cucuteni (fig. 3.17.14)¹³⁰. Uneori figuri mascate primesc lichidul sacru cu masca pe față sau o dau jos (Kotchat, Liubcova)¹³¹ sau își dau jos masca când primesc lichidul sacru în fața divinității¹³².

Măști sunt din paleolitic, la Cristian I avem cea mai timpurie mască din neolitic amplasată în casa morților¹³³. La Zorlențu Mare, în cultura Vinča unele măști nu imită doar forma dar și decorul de pe masca monumentală din sanctuarul comunitar (vezi mai jos.. fig. 3.29). Uneori la ceremonial sau ceremonial dramatic masca reprezintă eroi mitici¹³⁴, altele se crede că au puteri magice îf apăra pe cei care le poartă (mai ales pe vânători¹³⁵). Masca cu cap de leu, coarne de taur sau șarpe sunt simboluri ale forței și puterii¹³⁶.

La Zorlenț, Balta Sărată dar și în alte stațiuni sunt unele tipuri de măști au fost analizate ele par a avea o evoluție liniară în Banat pentru Vinča A și B dezvoltând formele și măștile de la Gornea¹³⁷ evoluând în paralel la Zorlenț și Balta Sărată¹³⁸.

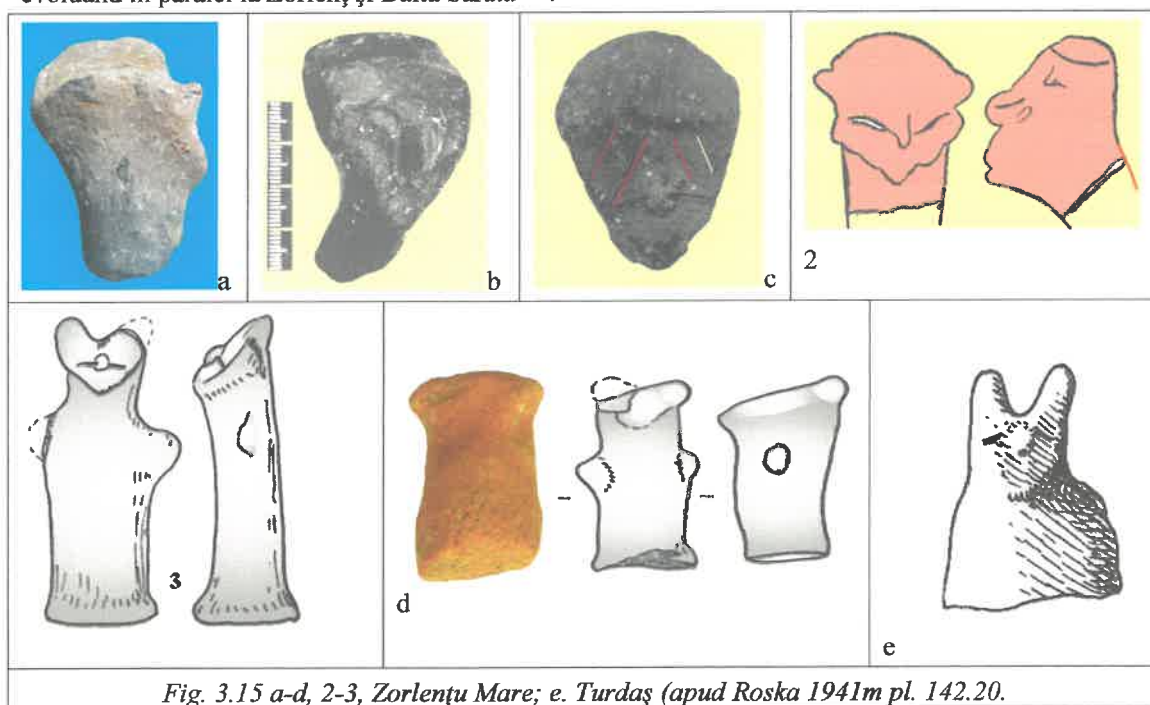

Fig. 3.15 a-d, 2-3, Zorlențu Mare; e. Turdaș (apud Roska 1941m pl. 142.20).

¹²⁹ Chevalier J., Gheebrant A. 1995, s.v. masca.

¹³⁰ Lazarovici C.-M. 2005, p. 7 fig. 14

¹³¹ *Recoltarea spermei* altar-stelă de la taur, berbec, țap : Karageorghis 1976 fig. 69b; Luca S. A., Dragomir I. 1987, 39-42; 1989, 231, 233; Luca 2001, p. 88-91, 158, fig. 6 plan 2a; Lazarovici Gh. et alii 2001.1, p. 279-280, fig. 256.

¹³² Luca 2002, 15-28, fig. 1, foto 1-2.

¹³³ Luca S.A. 2015 (Viața sub Zei), p. 202, foto 107 are 7 cm; Luca S. A. et alii 2014, fig. 7.1.

¹³⁴ Monah D. 1997, 201-202.

¹³⁵ Lothe H. 1966, fig. 18, 37; Chevalier J., Gheebrant A. 1995;

¹³⁶ Constantin 142, p. 334, 339.

¹³⁷ Sunt cataloage pentru diferite culturi, la noi pentru cultura Vinča și altele: Lazarovici C. -M. 2006 pentru cultura Cucuteni; Lazarovici Gh. 2009 și bibl.; Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, p. 230 anexa 1 și bibl.; Lazarovici Gh. 2020 caracteristici ale capului seriate fig. V.20-21; măști monumentale: Schier W., Drașovean Fl. 2004- 2005; Lazarovici Gh. 2009, fig. 20b; mască monumentală la cenotaful de la Varna: Marangou Ch. 1992, 184, n. 312.

¹³⁸ Lazarovici Gh. 2020, p. 231-232, fig. V.30.d.

La nivel Vinča B2b avem din nou o mască de influență sudică, din Serbia (fig. 3.15b). Unele au tatuaje (fig. 3.15.c), care amintesc de idolul monumental din Sanctuar (fig. 3.29) specific cu urechi mari (fig. 3.15.2) care are cap animalier cu urechi mici (ca la fig 3.15d). Cele cu urechi mari ar putea sugera mască de lup, iar cele cu urechi mici o mască de urs. Piesa de la Turdaș (fig. 3.15e) are urechile ca la Zorlenț. Adesea se spune că vrăjitorii aveau mască cu cap de animale¹³⁹. O piesă cu urechi mici, de urs similar apare la Vršnik în Macedonia la un idol antropomorf. Piesele noastre au masca cu urechi sugerând câine-lup, urs. Lupul este sinonim cu sălbăticia cu valențe pozitive și negative : vede noaptea simbol al luminii, erou războinic, strămoș mitic ca și *Apollo Lykaios*, sau *Muztafa Kemal* (Ataturc) partizanii sai l-au numit lupul cenușiu, urmașul lui *Gingis Ha-* - *Lupul albastru*; lupoaica *Marmiloke-lupul cel rău*; *Hades* îmbracă o haină din blană de lup; urechile de lup ale zeului morții la etrusci; *Osiris* înviat sub forma unui lup cu rol pozitiv¹⁴⁰.

Adeseori de spune că purtarea măști de către gupuri de bărbați avea rolul de a determina respectarea canoanelor comunitare. Și tot despre lup se spune că este un animal psihopomp, conduce sufletele morților ca și Caron, Apolo, Orfeu¹⁴¹ spre infern sau rai. Pe unele altărașe de cult pentru păstrarea luminii și focului în Starčevo-Criș¹⁴², în civilizația anterioară culturii Vinča, apar boturi și ochi de lup sau șarpe unde semnificația este ca în exemplele de mai sus, cu rolul pozitiv de a vedea noaptea ca lupul. În codrii Zorlențului și în vremea săpăturilor noastre lupii atacau noaptea sau dimineața turmele de oi, de regulă în haită de câte 2-3.

Dansul – Oranta

Dansul înseamnă celebrare, dansul este limbaj, o spun foarte plastic etnologii, este chiar dincolo de cuvânt¹⁴³, căci acolo acolo unde cuvintele nu mai sunt de ajuns apare dansul. Dansul este o manifestare explozivă a instinctului vieții, unde trupuri și suflete, vizibil și invizibil se regăsesc și se contopesc în extaz.

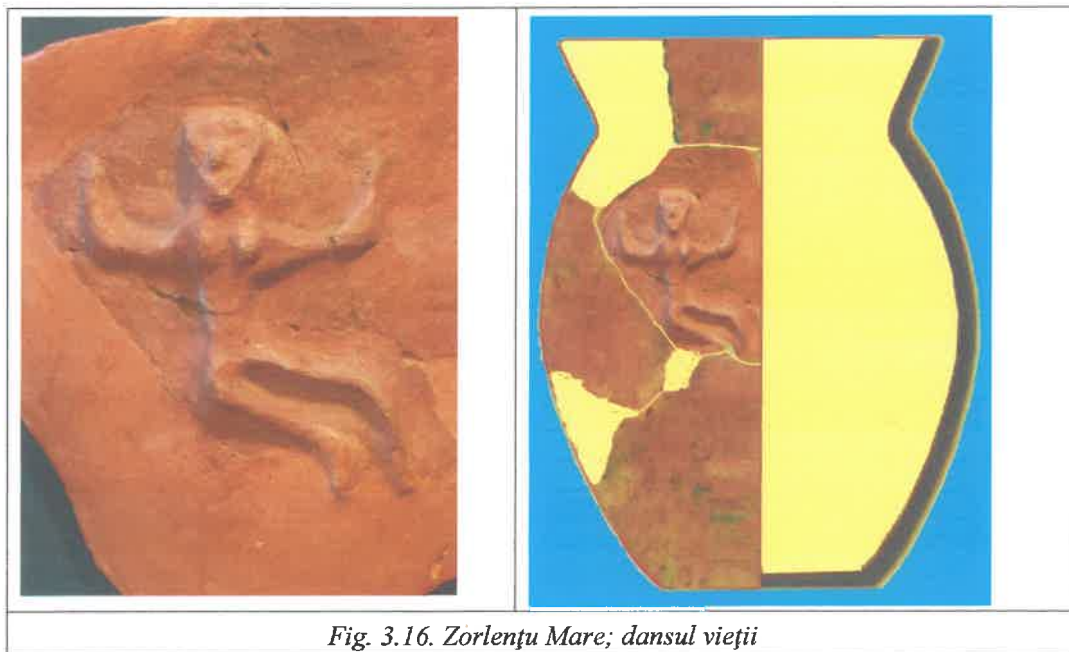

Fig. 3.16. Zorlențu Mare; dansul vieții

¹³⁹ Chevalier J., Gheebrant A. 1995, s.v. vrăjitor p. 473

¹⁴⁰ Chevalier J., Gheebrant A. 1995, s.v. Lup.

¹⁴¹ Chevalier J., Gheebrant A. 1995, s.v. lup.

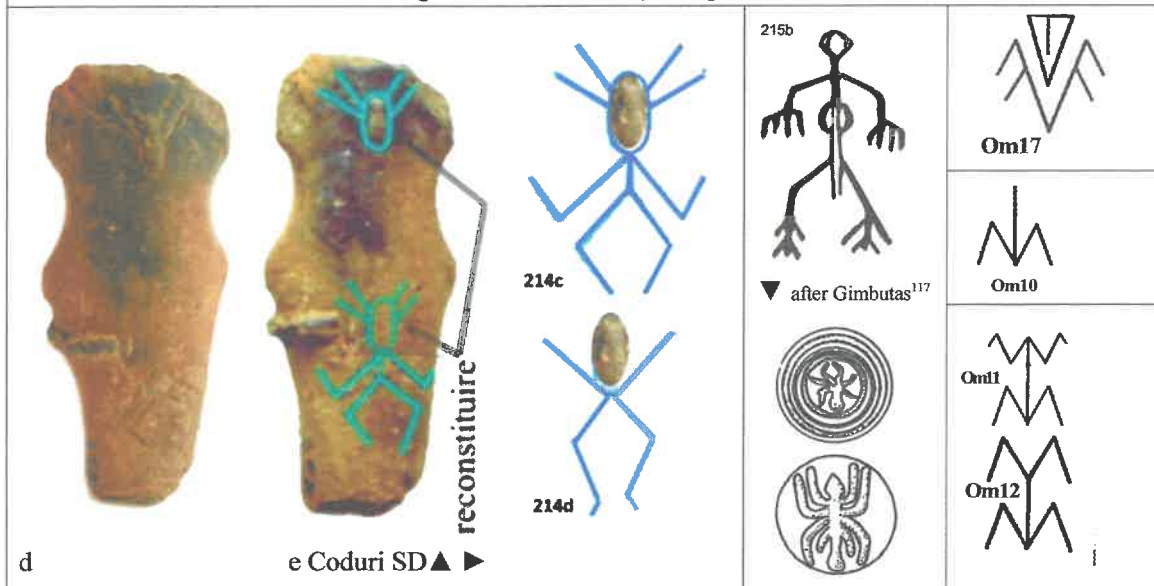
¹⁴² Lazarovici 1979, pl. X.B. 7, 14

¹⁴³ Chevalier J., Gheebrant A. 1995, s.v. dans

figurină, un bebeluș (fig. 3.^o1a1). Decorul din spate sugerează stilizat o figură umană (fig. 3.11c). La brâu poartă o centură din ove de scoici (fig. 3.^o1a-c), fenomen întâlnit și în alte situații, la personaje importante¹¹⁶. Sub brâul de ove (scoici poate sau din lut fig. 3.26.6) care lipșete în față este o partea inferioară a unui copil schematizat care iese din uter cu picioarele înainte (fig. 3.11b). În opinia noastră această personaj sugerează divinitatea care supraveghează nașterile sau sugerează un gen de moașă care asista la nașteri și explică prin statueta etapele nașterii, le inițiază pe fete sau gravide.

Fig. 3.11 Vederi din diferite poziții

Pentru a se înțelege am reconstituit în centrul fig. 3.11d cu ajutorul pandantivului de la gât nașterea copilului: în acest caz este vorba de o naștere nefirescă când fătul coboară cu picioarele înainte, ceea ce este periculos și duce adesea la decese sau traume pentru copil. Aici se invocă divinitatea/moașa ca să asiste nașterea. Situații similare anormale sunt la Stara Zagora (fig. 3.12e) tot în Bulgaria¹¹⁸.

¹¹⁶ centura din pastile ovale pe un idol barbatesc: Jasna Vuković, Slaviša Perić 2014, p. 257, fig. 1, 4, 6; la Cășăria-Mătăhuia: Dumitroaia Gh., Em. Ursu Emil 2014, fig. 443.3.

¹¹⁷ Gimbutas M. 1989 p. 272, fig. 425, Minoic mijlociu.

¹¹⁸ W Nikolov, Simp Sibiu 2009, p.142, fig 3.10. Kalcev P. 2005;

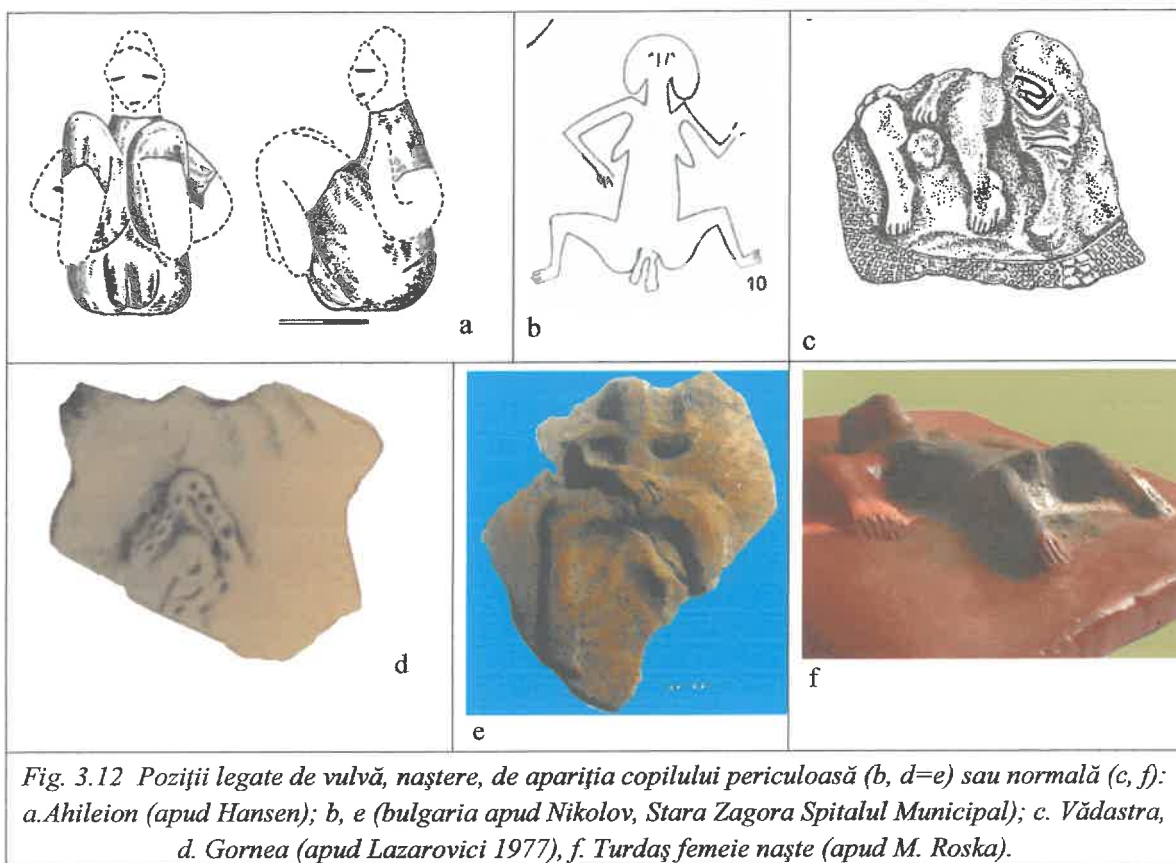

Fig. 3.12 Pozii legate de vulvă, naștere, de apariția copilului periculoasă (b, d=e) sau normală (c, f): a. Ahileion (apud Hansen); b, e (bulgaria apud Nikolov, Stara Zagora Spitalul Municipal); c. Vădastra, d. Gornea (apud Lazarovici 1977), f. Turdaș femeie naște (apud M. Roska).

Tot în fig. 3.11d am pus scheme simbolurilor legate de naștere (cod 214c și 214d) deoarece uneori idolii poartă la gât diferite pandantive și alte asemenea simboluri, care ne ajută să înțelegem/intuim semnificațiile simbolurilor.

Tema nașterii este prezentă frecvent în diferite ipostaze reprezentate ale Marii Mame și ale miturilor legate de aceste teme. Tema fecundării și nașterii are alte câteva simboluri (fig. 3.11e). Există un număr mare de reprezentări figurative legate de naștere, vulvă (fig. 3.°2a,d¹¹⁹), împreună, cele de la Zorlențu Mare vin să completeze alte aspect pe care străvechii artiști anonimi ni le-au transmis.

Fig. 3.13 Zorlențu Mare coarne de consecrație

Coarnele de consecrație și cultul taurului ceresc.

O piesă deosebită, unică după informațiile noastre este o reprezentarea a coarnelor. Piesa are o bază plată pentru a putea fi așezată pe o măsută altar sau în zona unui altar casnic, familiar.

Cornele însă ne aduc aminte de atributele taurului ceresc, o tema foarte răspândită în neolitic și Epoca Cuprului dărspre care am amintit adesea¹²⁰. Așa cum am arătat și mai sus sunt altare cu bucranii pe colțuri, piesa subliniază în mod special tema coarnelor de consecrație, a cultului cornului¹²¹.

¹¹⁹ Hansen Sv. 2007.2 Taf. 87.7

¹²⁰ Lazarovici Gh., Maxim Z. et alii 1995, fig. 23/1, 3-4, 6-8 apud Vlăsa; Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2014, p. 219, fig. 57c;

¹²¹ Cornul dublu= fulgerul : Eliade M. 1981, p. 262; alte teme la Chevalier - Geheerbrand 1969/1973 s.v. P. 367.

Idolii de tip Zorlenț (vezi și anexa) (fig. 3.5.3.6 color **)

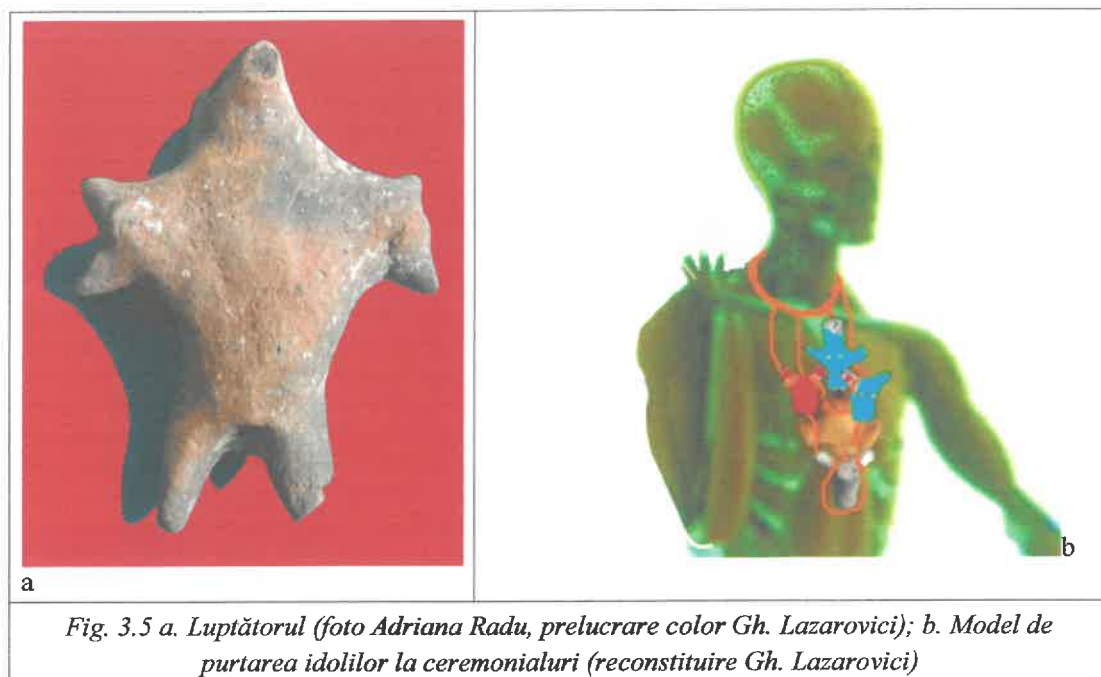

Fig. 3.5 a. Luptătorul (foto Adriana Radu, prelucrare color Gh. Lazarovici); b. Model de purtarea idolilor la ceremonialuri (reconstituire Gh. Lazarovici)

Denumirea a fost dată deoarece la Zorlențu Mare au fost descoperite cele mai multe tipuri și variante, dar și ca număr de piese. De-a lungul timpului au fost numiți idoli perforați, idoli de tip Thessalian, iar unele din variante *amulette de tip Bicske*. Deoarece la Zorlenț au fost descoperite variante care arată evoluția de la Idolii obișnuiți la cei perforați denumirea ni se pare firească.

Acest tip de piese apar începând cu nivelurile 4 de la Zorlențu Mare, deci odată cu distrugerile din nivelurile 5 și cu apariția locuințelor cu gropi mari. Aceștia apar din Transilvania, Serbia și până lângă lacul Balaton, la Bicske (unde erau acele amulet). Printr-o largă analiză a noastră din 1979, în Neoliticul Banatului am elaborat o tipologie în care am inclus cinci grupe mari, deși numărul de grupe este mai mare cu noi exemplare, tot de la Zorlențu Mare.

Despre funcționalitatea acestor piese s-a preocupat intens prof. nostru Octavian Răuț care a fost de asemenea interesat să elucideze unele urmele de sfori de pe aceste piese din care rezulta că ar fi fost purtați prin atârnare cu sfori un anumit număr de piese pe piept la anumite ocazii: inițiere, funcții sociale și/sau religioase.

Din păcate acesta nu a apucat să publice rezultatele. Am colaborat și continuat studiile sale⁸⁷ elaborând mai recent într-un mare studiu (de cca. 60 p.) despre mari teme religioase din cultura Vinča redactat și copletat împreună cu doamna Lazarovici⁸⁸ fiind un capitol (capitol 9) într-o mare lucrare despre antropomorfism comportament religios în Sud-estul Europei⁸⁹. Acolo am reconstituit felul cum puteau fi legați și purtați pe piept și funcționalitatea (fig. 3.5)⁹⁰. În opinia noastră la anumite sarbări erau purtați de către fete sau băieți la gât pentru a prezenta un fel de arbore genealogic al strămoșilor din familie, atunci când puteau să fie aleși în anumite funcții social-religioase.

⁸⁷ Am avut informații că unele jurnale, arhiva de filme ale sale ar fi ajuns la Muzeul din Reșița după moartea sa. Colegii de la Muzeu, mulți studenți ai mei și colaboratori m-au informat că a fi vorba doar de cărți.

⁸⁸ Lazarovici Gh., Lazarovici C. -M. 2014a, p.187-243 capitol 9

⁸⁹ *** Antropomorfic and Symbolic 2014

⁹⁰ Lazarovici Gh., Lazarovici C. -M. 2014a, p.209, fig. 39.

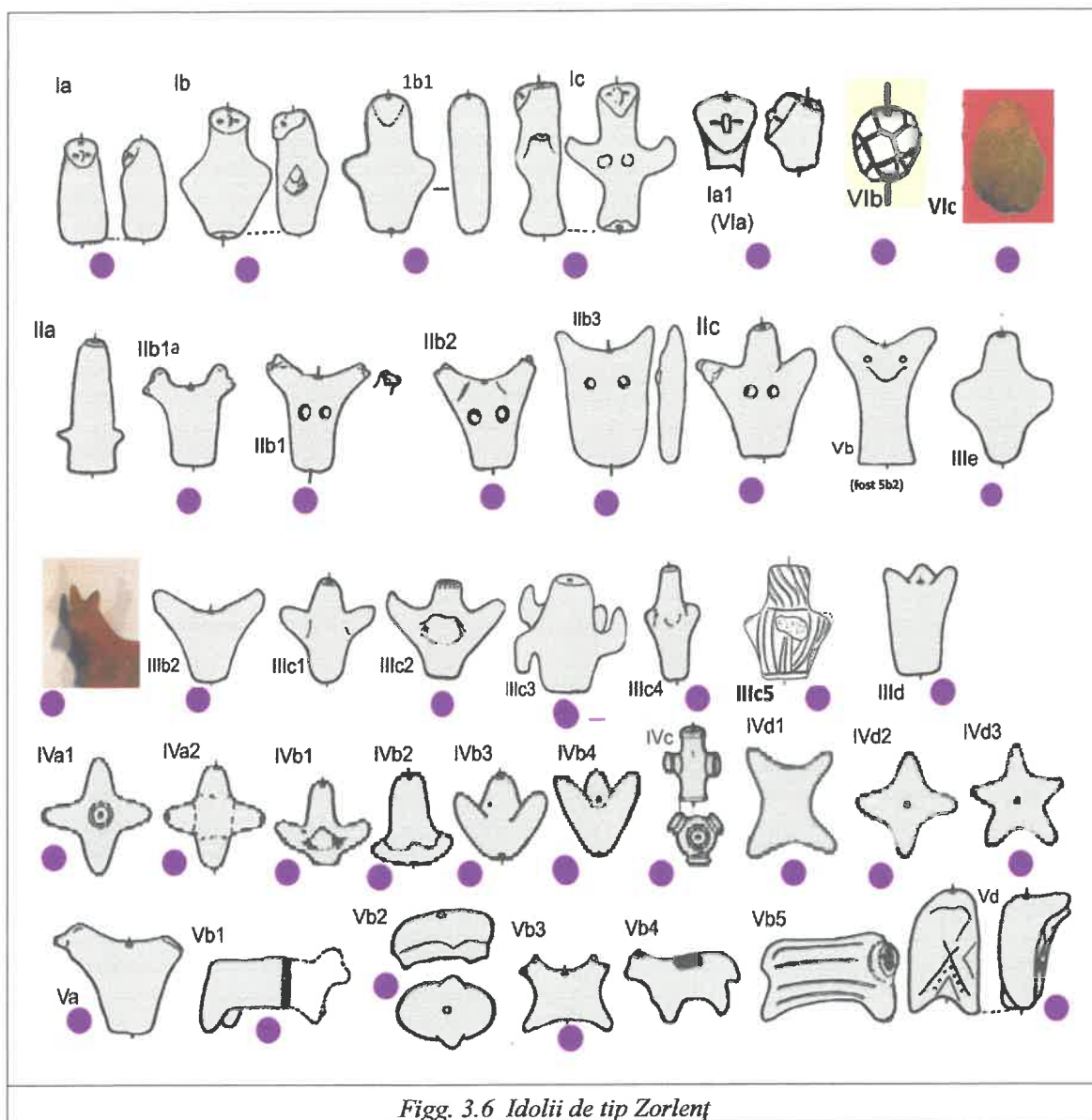

Fig. 3.6 Idolii de tip Zorlenț

Nu este cazul să reluăm tipologia și răspândirea anumitor tipuri pe care le-am analizat. Este necesar să prezentăm pe cât posibil piesele. Din păcate numerele de inventar de șantier originale au fost terse, s-au aplicat peste ele altele noi, în 3-4 rânduri, iar în noile registre nu au fost trecute datele științifice. Prin “dictarura contabililor” și a noilor registre de inventar datele științifice nu au loc de înregistrare⁹¹. La noi asta s-a petrecut la Reșița, Timișoara, Caransebeș, Cluj ca să le pomenim doar pe cele cu care am lucrat.

O colegă din Serbia, Ivana Pantović de la Muzeul din Vrșac în 2013⁹² (fig. 3.6B) a elaborat o carte cu ilustrație bună cu 343 de amulete cu piese din 8 stațiuni, din sudul Banatului pomenind tipologii anterioare studiului nostru și unele posterioare, fără a aminti și alte studii ale noastre prin care am continuat analizele și nici nu a amintit opinia noastră de *idolii de tip Zorlenț*, în afara acelor amulete.

⁹¹ La Wiena și nu doar acolo, se păstrează vechile inventare de aproape 200 de ani, nu s-au adăugat alte numere peste vechile numere.

⁹² Pantović Ivana 2013: *Vinča Amulets*, City Museum, Vrșac, 2013.

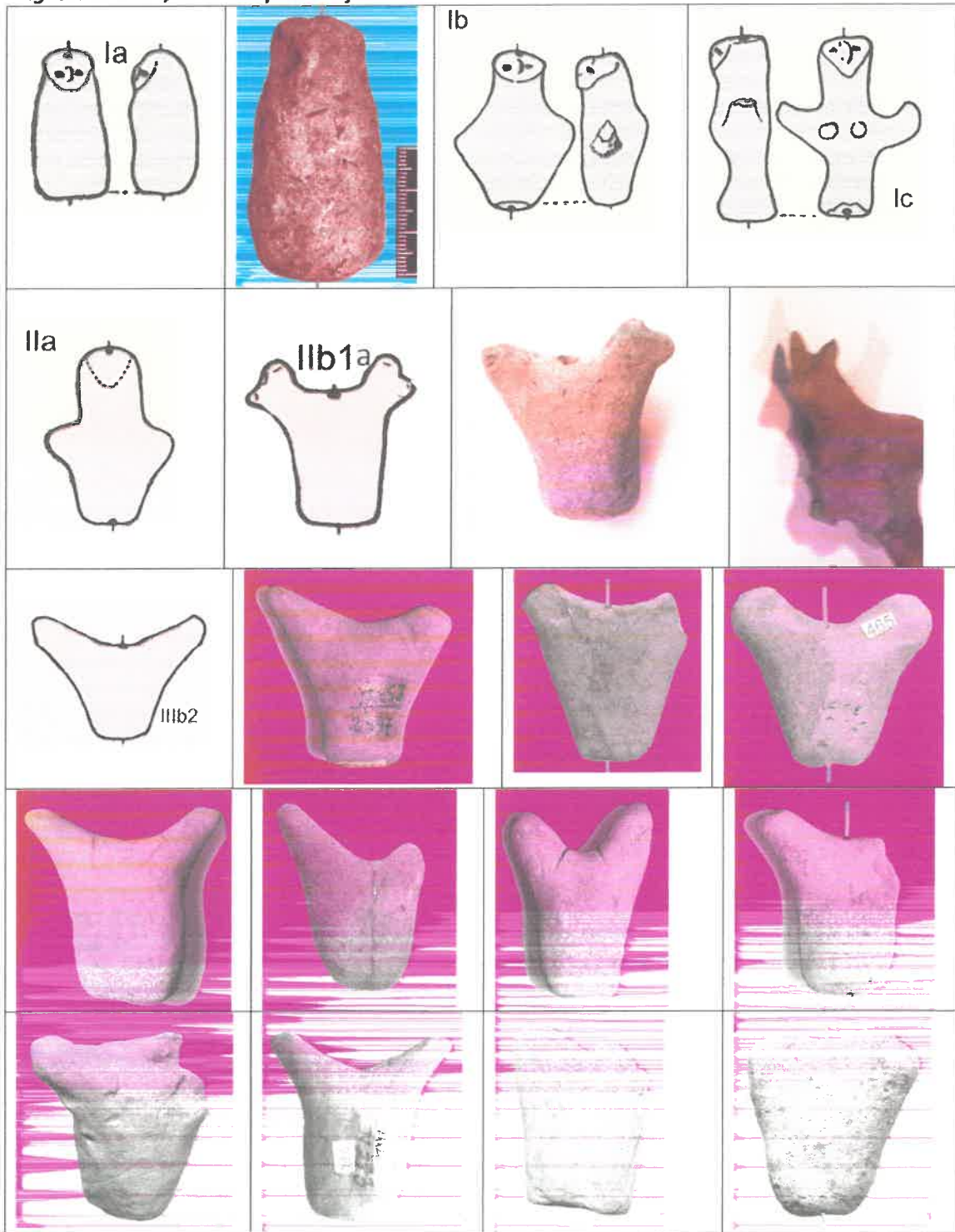
Amulet Typology					Table 1
KOROŠEC 1962	 In the shape of human figurines	 In the shape of seated human figurines	 With anthropomorphic details	 Bird-shaped	 Cushion-shaped
TAŠIĆ 1973		 Two-armed			
	 Anthropomorphic	 Seated		 Multi-armed	
GARAŠANIN - STANKOVIĆ, 1985	 Two-armed vertically perforated	 Two-armed vertically perforated with a head depiction	 Multi-armed vertically perforated	 Two-armed massive	 Multi-armed massive
CHAPMAN 1981	 Bicke object	 Cross-Piece	 Anchor	 Headless Figurine	 Perforated Figurine
	 Y-Piece	 Necked Y-Piece	 Decorated Y-Piece	 Tripod Amulet	
MAKAJ 1996	 A	 B	 C	 Cb	

Fig. 3. 6b Diferite tipologii ale amulet și idoli de tip Zorlenț (după Pantović J. 2013, pl. 1)

Idoli antropomorfomorfi perforați = tipurile I (fig. 3.6)

Reprezintă figuri umane: de sex masculin, *tipurile Ia, Ib* (marcaj roșu la figurile color) sau feminin; *tip Ic* (marcaj albastru); *tip Ib1* (fost Iia); antropomorf, masculine, cu fața schițată; *tip Ic* feminin cu față și nas cu brațele ridicate în sus, în formă de rugăciune (orantă); cu *fața ca la fața ca la tipurile Ia1, Ic*, dar nu se știe sexul. Figura umană stilizată apare la tipurile I, Iib-Iic, IIIb-IIIe. Idoli perforați, antropomorfomorfi, *tipurile II* (fig. 3.6) cu mai multe variante: *masculini tipul Iia* conic, în

Fig. 3.31. Anexă, Idoli de tip Zorlent

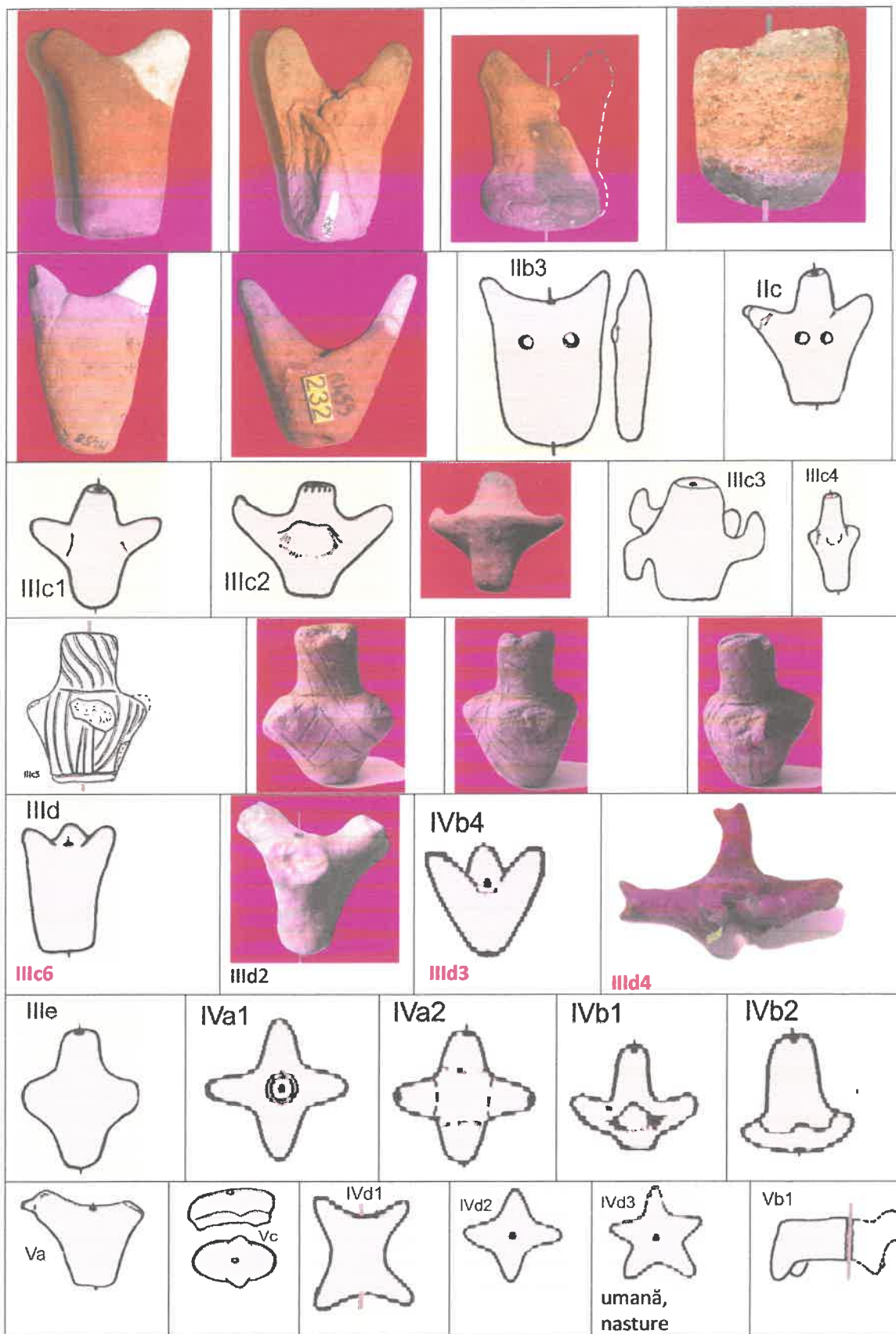
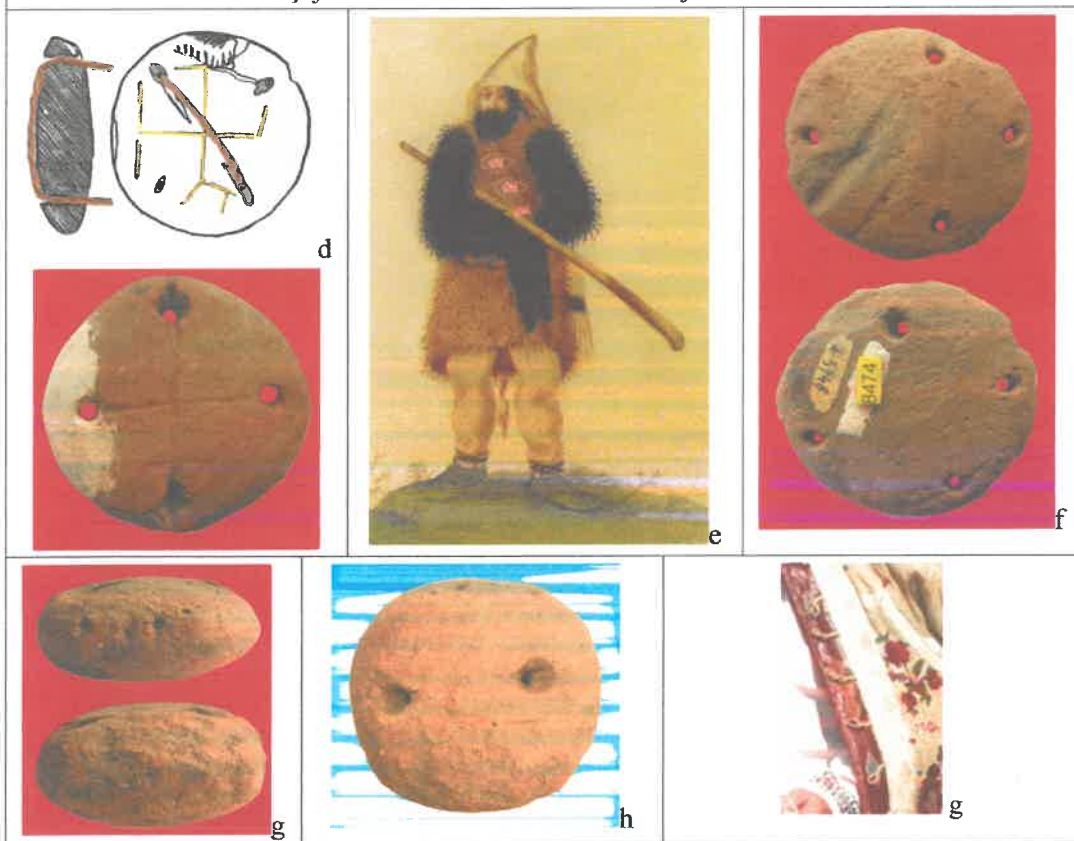

Fig. 3.25 Zorlențu Mare B a brațări, B fusta cu pliseuri/caneluri, c. pandantiv dansatoare, d-e. nasturi și folosireacheotoareheutoare la cojocul de sărbătoare.

O altă piesă are pe brațele care coboară spre pântec, dar partea cu labele mâinilor s-a desprins ca și o parte din brățări, nefiind conservate la timp foarte probabil datorită unor fisuri vechi (fig. 3.25a).

Unii idoli au la gât un talisman cu o figură dansând (fig. 3.25c), alții au la gât un batic (fig. 3.26.1). O piesă cu bandă ân cruce are pe piept un pandantiv/medalion, din păcate picat. Asemenea

pandantive sunt frecvente în neoliticul din Macedonia (fig. 3.26.5)¹⁵⁵. Printre cele mai timpurii idoli este Marea Zeiță Mamă de la Çatal Höyük care stă pe un tronul cu brațe de leoparzi și are o centură cu pafta (fig. 3.26.8)¹⁵⁶.

Fig. 3.26 1-4. Zorlențu Mare; 5-7. Macedonia (apud Zdravkovski Diss.Doc); 8. Çatal Höyük (apud Hansen)

Cojoace, pieptare și nasturi.

Desigur torsul, țesutul, prelucrarea pieilor sunt ocupații gospodărești uzuale deși lipsa uneltelor din os (sule stră pecifiare, ace, spatule, răzuitoare) ne împiedică a demonstra aceste lucruri pentru Zorlenț, dar existența unor nasturi mari din lut cu câte două sau patru găuri, prins de cealaltă parte a

¹⁵⁵ Zdravkovski Diss Doctorat: *Grgur Tumba* kat 129; *Mramor Caska* kat. 144; *Rakle Kutline* kat. 137; 6. *Tumba Palaciste* kat. 154; 7. *Tumba Porodin* kat. 123; 8.

¹⁵⁶ Hansen Sw. 2007.2, Taf. 57.10

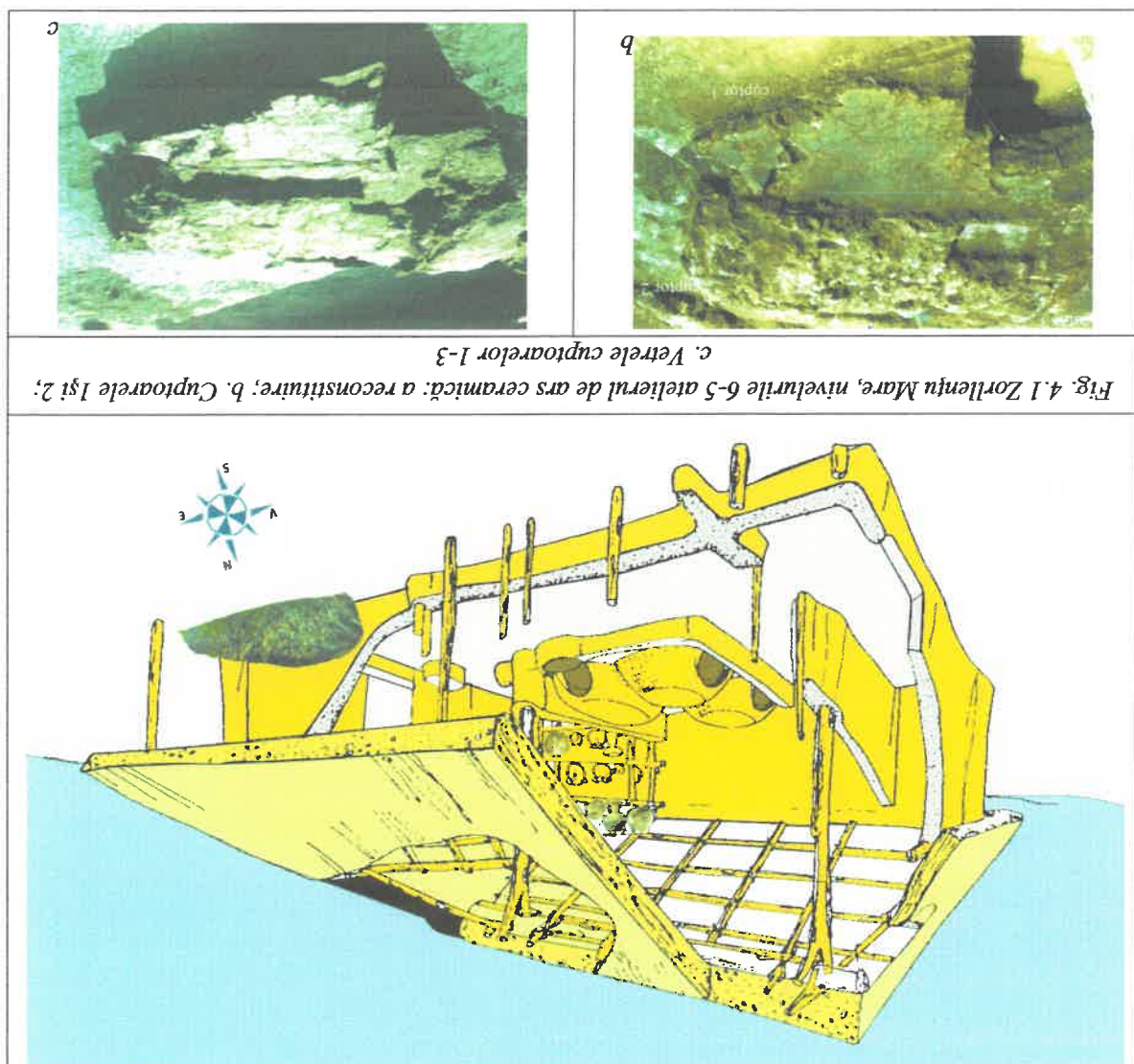

Fig. 4.1 Zorlențu Mare, nivelurile 6-5 atelierul de ars ceramică: a reconstruire; b. Cuptoarele Isti 2; c. Vetrele cuptoarelor 1-3

Începutul locuirii la Balta Sărăta este rezultatul unor migrații din Valea Dunării (culoarul Cerna – Timiș), dar este posibilă și o cale din spre câmpie pe Valea Barzavei – Pogăniș de la stațiunile din Banatul de vest. Aceste opinii se sprijină pe păstrarea tipului de idoli antropomorfi cu masca triumfătoare, a vaselor capac care au urechi scurte nu coarne ca a Vința – *Bjelo Brdo*. Mișcarea are loc la orizont Vința A3. În acea fază este o perioadă rece, din care motive sunt perturbări în ocupații și arhitectură. Locuirea începe cu bordete, chiar și în fazele târzii ale culturii Starčevo-Criș - contemporană cu Vința A - se refolosesc bordetele după o perioadă cu locuințe (la Gornea, Balomir, Gura Baciului ș.a.)

Perioada de maximă dezvoltare economică și arhitecturală este la nivelurile 6-5 când se construiesc locuințe durabile peciți cu podea parțial suspendată, avem un atelier de prelucrarea și arderea ceramicii. Se realizează în peciți vreme o ceramică de înaltă calitate, decorată peifricamentele specifice perioadei culturale, sunt unele forme de vase deosebite cum sunt elegantele cupe cu picior.

CAP. 5 CONCLUZII.

- ¹⁶² Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh. 2007, p. 224-227 ilustrația I bibliografa.
- ¹⁶³ Observații din cercetările etnoarheologice cu John Nandris; vezi și WEB <http://povestidecalatori.ro/ceramica-de-cornud-unul-dintre-cele-mai-celebre-centre-de-olarii-din-tara/>
- ¹⁶⁴ Vezi studiul geologilor conduși de Lucrația Ghergarii: Ghergarii et alii în *** Gura Bacului 1995, p. 208-234.
- ¹⁶⁵ Observații din cercetările etnoarheologice cu John Nandris; vezi și WEB <http://povestidecalatori.ro/ceramica-de-cornud-unul-dintre-cele-mai-celebre-centre-de-olarii-din-tara/>
- ¹⁶⁶ Vezi studiul geologilor conduși de Lucrația Ghergarii: Ghergarii et alii în *** Gura Bacului 1995, p. 208-234.

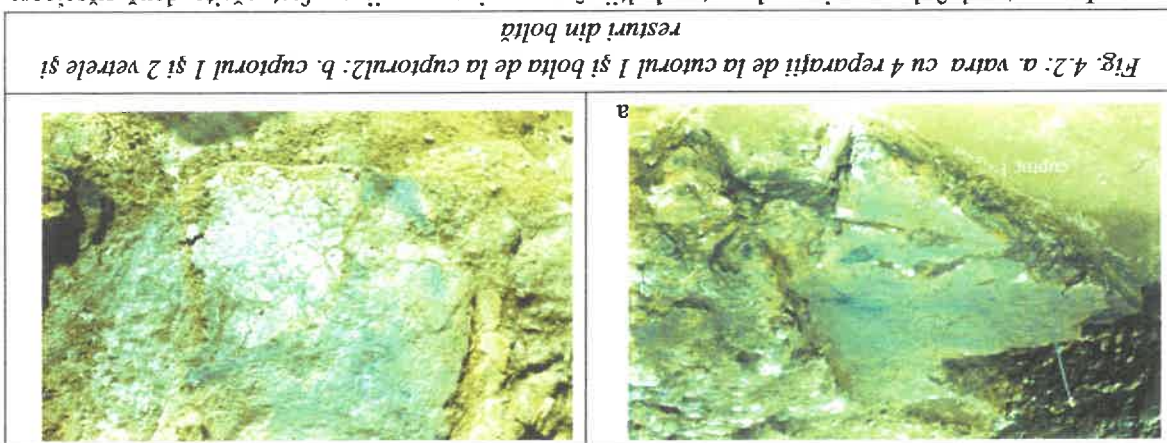
ridicate din cuptor, la care se ardea ceramica: peste $800^{\circ}\text{C}^{166}$. Astfel obținea o culoare neagră, densă, cu luciu metalic. Găurelele de la baza bolții arată temperaturile spre roșu și focul mergea, gura cuptorului și partea superioară erau astupate și era lăsat să se răcească. asistat la un procedeu de obținerea ceramicii negre: când vasele erau bine arse și aveau o culoare bordo Maramureș). Unele cupitoare de la Korund¹⁶⁵ aveau același volum ca la Zorlenț, dar erau verticale. Am Aceste procedeu se utilizează și în zilele noastre: la Korund (în jud. Covasna) și Săcel (în Maramureș). Unele cupitoare de la Korund¹⁶⁵ aveau același volum ca la Zorlenț, dar erau verticale. Am asistat la un procedeu de obținerea ceramicii negre: când vasele erau cupitorul avea bolți) erau astupate și era lăsat să se răcească. Astfel obținea o culoare neagră, densă, cu luciu metalic dacă erau lemne în curs de ardere. Găurelele de la baza bolții (fig. 4.2b) arată temperaturile ridicate din cuptor, la care se ardea ceramica: peste $800^{\circ}\text{C}^{164}$.

Controlul și manevre în arderea este un procedeu care se utilizează și în zilele noastre: la Korund (în jud. Covasna) și Săcel (în Maramureș). Unele cupitoare de la Korund¹⁶⁵ aveau același volum ca la Zorlenț, dar erau verticale. Am asistat la un procedeu de obținerea ceramicii negre: când vasele erau cupitorul avea bolți) erau astupate și era lăsat să se răcească. Astfel obținea o culoare neagră, densă, cu luciu metalic dacă erau lemne în curs de ardere. Găurelele de la baza bolții (fig. 4.2b) arată temperaturile ridicate din cuptor, la care se ardea ceramica: peste $800^{\circ}\text{C}^{164}$.

Frumușica : Vărvăreuca și altele în cultura Tripilița¹⁶⁷.

cercetate în cultura : Arușd-Cucuteni la Arușd, Dumeghi, Glăvănești Vechi, Hăbășești, Bodești-tronconice, unul în altul, ceea ce ne-a permis să observăm cum erau arse. Acestea au fost uitate fiind în

La cuptorul 3 la marginea de est a bolții, în apropierea guri au fost găsite două vaseciore

supraveghere permanentă.

specializate se ocupau de ardere și manevrarea focului. În plus fiind în centrul așezării era nevoie de o Presupunem că erau unele familii specializate în olărie care îi învățau pe alții, iar alte persoane tot Fiind în interiorul așezării, în piața centrală, credem că era pentru întreaga comunitate. ținerea lemnelor la uscat. Tinda din spre vest permitea controlul arderei și alimentarea cupitoarelor. una în care se uscau vasele și alta în care se ardeau. Streășina mai lăta spre sud permittea punerea și Atelierul de prelucrarea ceramicii este unic pentru Banat, în Epoca Neolitică. Are două încăperi

¹⁶⁷ Jovanović B. Glišić J., 1961; Jovanović B., 1991; Lazarević Gh. et alii 2001, p. 239, fig. 194; Kovács Adela 2018a, fig. 11; Lazarević Gh., 1998, cat. 9, p. 14, fig. 8; Lazarević C.M., Gh. Lazarević 2006, 352-35; fig. III B 184-186.

explicație că ar fi un sanctuar comunitar și nu casnic. Ceramica din nivelurile 7 nu este prea bogată fiind amestecată cu materiale din nivelurile 6. Ca și în plastică este un specific local. Benzile incizate din lîni sau umplute cu puncte (fig. 5.4.c,d), cupole au buza mai înaltă (fig. 5.4a), caracteristice etapei Vinča A3 sunt și proeminențele pe buză (fig. 5.4e). Sunt mai puține străchini bitronconice.

După experiența noastră de la Parța și Scăteia era podca suspendată. Capul monumental era pe un stălp (fig.) cum apar la Parța (P126) și la Kormadin¹⁶⁷. Un alt stălp marginea intrarea de la încăperea A spre B. În încăperea A era pentru îngrijitorii sanctuarului: proteasă? Lipsa unui inventar casnic ar fi

dedesubt fiind bordul cu umplerea sa. Pe p platformă de chirpici a fost găsit un cap monumental ca fața în jos. Platforma a ars și era deasupra bordului deja astupat. Platforma era uniformă. Inițial am crezut ca era perete, dar ulterior după cunoștințele noastre de la Parța o considerăm podca suspendată fiind bine păstrată. Ea avea cca 2,2 x 2 m fiind o masă-altar pe care puteau fi depuse ofrande. Spre piața centrală putea fi o intrare pe care nu am găsit-o

In nivelul 7 locuirea care începe cu bordeie, cum am precizat. Un bordel se ridică la începutul locuirii, dar la scurtă vreme peste bordei se ridică un complex, o locuință cu șanț de fundație cu parti. Locuința avea tindă și o încăpere. Peste acest bordei se ridică o construcție cu o încăpere și o tindă. După un cap de idol monumental și locul în piața centrală am considerat- sanctuar

Nivelurile 7-6

